

Høgskolen i **Hedmark**

Avdeling for lærerutdanning og naturvitenskap

Frøydis Haug

Masteroppgave

De vanskelige bildene

- om bildeetiske diskusjoner i norsk lokalpresse

The Challenging Images

– Ethical Discussions regarding Images in Local Norwegian Newspapers

Master i digital kommunikasjon og kultur

2016

Samtykker til utlån hos høgskolebiblioteket JA NEI

Samtykker til tilgjengeliggjøring i digitalt arkiv Brage JA NEI

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	3
Norsk sammendrag	5
English abstract	5
Forord	6
1. Innledning	7
1.1 Bakgrunn og problemstilling	7
1.2 Definisjoner og disposisjon	10
1.3 Kort historikk om pressebilder i Norge	12
1.4 Kort presentasjon av GD	13
2. Teorier om bildets egenart	14
2.1 Om Roland Barthes og bildenes store tolkningsrom	14
2.2 Om Susan Sontag og bildenes påvirkningspotensiale	17
2.3 Om W.J.T. Mitchell og bildenes iboende kraft	20
3. Presseetikkens etiske tankegods	23
3.1 Presseetikkens område	23
3.2 Vær Varsom-plakaten og dens utvikling	24
3.3 Den normative presseetikken	27
3.3.1 Presseetikken dentologiske preg	28
3.3.2 Presseetikkens teologiske preg	29
3.3.3 Dentologisk etikk vs. teologisk etikk	30
3.4 Bruk av etisk teori i oppgaven	31
4. Kasusstudie som metode.....	32
4.1 Valg av kasus	32
4.2 Hvorfor bruke observasjon?.....	34
4.3 Hvorfor bruke dokumentanalyse?.....	36
4.4 Hvorfor bruke intervju?	37
4.5 Praktisk gjennomføring.....	39
5. Observasjonsanalyse – Hvordan preger bildeetikk hverdagen?.....	45

5.1 Fellesmøter.....	45
5.2 Hvordan diskuteres bilder?	46
5.3 Hva er et informert samtykke til fotografering?	48
5.4 Foreløpig oppsummering	50
6. Dokumentanalyse - Hva skjer når noen utenifra stiller spørsmålstegn ved avisens etiske valg?	53
6.1 Presentasjon av innklagd sak, klagen, tilsvaret og dom	53
6.2 Analyse av forsiden og nettartikkelen	57
6.3 Analyse av klagebehandlingen og spesielt GDs tilsvaret	60
6.4 Foreløpig oppsummering	63
7. Intervjuanalyse – Hva mener redaksjonsmedlemmene om bildeetikk?.....	66
7.1 Hva er et godt pressebilde?.....	66
7.2 Hvordan vurderer de bildebruken i Frya-saken?.....	71
7.3 Hvordan diskuteres bildebruk ved ulykker?	76
7.4 Hva skjer når folk er uenige innad i redaksjonen?	77
7.5 Hvordan har bruk av nettet som publiseringskanal påvirket bildebruken?	79
7.6 Hvordan preges hverdagen av bildeetiske diskusjoner?	81
7.7 Hvordan brukes VVP?	83
7.8 Foreløpig oppsummering	85
8. Teori i praksis.....	88
8.1 På hvilke måter kan man gjenkjenne Barthes teorier i en redaksjons hverdag?.....	88
8.2 På hvilke måter kan man gjenkjenne Sontags teorier i en redaksjons hverdag?.....	90
8.3 På hvilke måter kan man gjenkjenne Mitchells teorier i en redaksjons hverdag?	92
8.4 På hvilke måter kan man gjenkjenne ulike etiske teorier i en redaksjons hverdag?	94
9. Avsluttende betraktninger	97
Litteraturliste.....	101
Vedlegg 1: Intervjuguide	104
Vedlegg 2: Godkjennelsesbrev fra NSD.....	106
Vedlegg 3: Infoskriv om studien	108

Norsk sammendrag

Oppgavens problemstilling er på hvilke måter bilder diskuteres etisk i norsk lokalpresse. For å finne svar på dette har jeg gjennomført en kasusstudie med lokalavisen Gudbrandsdølen Dagingen (GD) som valgt kasus. Metodebruken omfatter observasjon, dokumentanalyse og intervjuer. For å forstå bakgrunnen for hvordan bildene diskuteres, tar jeg utgangspunkt i teoriene til Roland Barthes, Susan Sontag og J.T.W. Mitchell. Jeg ser også på hvilke måter etisk teori danner bakteppe for de etiske diskusjonene innad i redaksjonen. Undersøkelsene mine viste at det var påfallende lite fokus på bildebruk i redaksjonen og dermed også lite fokus på de etiske diskusjonene. Redaksjonsmedlemmene var opptatt av mulige virkninger av et bilde, og la dermed mer vekt på teologisk enn deontologisk etikk. Fokuset på mulige virkninger, gjorde også at jeg kunne gjenkjenne tankegodset til alle de tre nevnte teoretikerne. Funnene tydet også på at avisen hadde opparbeidet seg en lokal, forsiktig etikk, der de opplevde seg selv som mer varsomme enn for eksempel riksmidlene.

English abstract

The purpose of this master's thesis is to discuss how local Norwegian newspapers deal with ethics regarding press photos. I chose to use the local newspaper Gudbrandsdølen Dagingen (GD) as the case for my case study research. My methods were observation, document analysis and interviews. To better understand the discussions regarding press photos, I used the theories of Roland Barthes, Susan Sontag and J.T.W. Mitchell. My findings show surprisingly few discussions regarding both photos in general and ethical discussions regarding photos in particular. The employees were mostly concerned by the effects the pictures could have if they printed them, and not whether or not they followed the ethical rules. I recognized the theories of both Sontag, Barthes and Mitchell in their arguments. I also found traces of what you could call a typical local ethics, where the local press used a more withdrawn and sensitive approach than the national press.

Forord

Å skrive en masteroppgave er en ensom jobb. Heldigvis har jeg mange som har støttet meg i arbeidet og som dermed fortjener en takk. Først og fremst vil jeg takke Kristian Skullerud og resten av redaksjonen i GD for at de var modige nok til å la meg kikke dem nærmere etter i kortene. Dere var åpne og inkluderende! En spesiell takk til de fem jeg intervjuet. Dere er alle fornuftige, reflekterte folk som svarte godt og utfyllende på mine mer eller mindre gode spørsmål.

Takk også til Frode Nystuen som ga meg tilgang til alle sakspapirene vedrørende PFU-klagen han førte mot GD. Takk til Gausdal vgs Pierre de Coubertin, Oppland Fylkeskommune og Utdanningsdirektoratet som alle bidro til at jeg fikk permisjon for å studere. Takk til familien for støtte og oppmuntring, og da spesielt mamma som hjalp meg med korrektur og praktisk tilrettelegging. Takk til medstudenter, som stadig minnet meg på at vi slet med omtrent det samme. Sist, men ikke minst, en stor takk til min alltid positive og tydelige veileder Mona Pedersen.

1. Innledning

1.1 Bakgrunn og problemstilling

Den 2. september 2015 satte tre år gamle Alan seg i en gummibåt sammen med familien sin i et forsøk på å nå Europa. 2. september 2015 sank nok en båt med flytninger. 2. september 2015 ble dette bildet spredt over hele verden:

Foto: Nilufer Demir

Men dette pressebildet ble ikke bare nok et bilde av en død flyktning. Dette bildet traff folk midt i hjertet. Folk delte bildet via sosiale medier, fotografen fortalte om ”skriket fra hans tause kropp” (Bugge, 2015), norske ordførere, som før hadde sagt nei til å ta i mot flyktninger, snudde (Bendixen, 2015), og debatten gikk heftig om hvorvidt bildet kunne påvirke verdensledernes syn på flyktningkrisen. Allerede i desember samme år kom den første forskningsrapporten som tok for seg dette bildet, et såkalt big data studium. Forfatterne skriver selv at det er vanskelig å si noe sikkert om hvilke virkninger bildet fikk,

siden rapporten kom ut midt i en uløst krise, men de trekker likevel noen forsiktige konklusjoner. De viser for eksempel til at bildet endret måten verden snakket om flyktningene på. Før september 2015 var ordene ”migrant” og ”refugee” tilnærmet like mye brukt på Twitter. Etter at bildet gikk viralt, ble ”refugee” brukt over dobbelt så ofte som ”migrant”, og dette holdt seg de påfølgende månedene (D’Orazio, Faulkner, Prøitz & Vis, 2015, s. 11). Det samme gjaldt søkeord på Google. Også her hadde de to begrepene noenlunde samme søkervolum før bildet av Alan ble publisert, og refugee tok over. (D’Orazio et al., 2015, s. 20). I kjølvannet kom det en diskusjon om Alan og hans familie virkelig kunne kalles flyktninger siden de hadde bodd i Tyrkia i flere år, men denne diskusjonen er ikke interessant for denne oppgaven. Her er det mer interessant å se på hvordan et lite bilde hadde kraft i seg til å endre måten vanlige folk snakket om flyktninger på. Fra å se dem som immigranter som kom fordi de valgte å søke lykken, til å se dem som flyktninger som ikke hadde noe valg. Rapporten peker på at da bildet gikk viralt, eksploderte facebook-siden ”Refugees Welcome to Norway” til 90.000 medlemmer nesten over natten (D’Orazio et al., 2015, s. 40). De mener også å ha belegg for å si at bildet var en medvirkende årsak til at Fremskrittspartiet gjorde sitt dårligste valg på 24 år under høstens kommune- og fylkestingsvalg (D’Orazio et al., 2015, s. 41). Men rapporten peker også på at selv om mange statsledere gikk ut offentlig og sa at de var sterkt påvirket og sågar lovet endring i sin politikk, så var dette en kortvarig endring. Forfatterne skriver på at mange politikere nok følte at det var politisk uakseptabelt ikke å uttrykke sin sorg over det døde barnet, men at sorgen ikke stakk så dypt at de endret politikken sin (D’Orazio et al., 2015, s. 39). Virkningen var altså kortvarig.

Denne oppgaven skal ikke være noe dypdykk i dette ene bildet. Det er bildets store ringvirkninger og diskusjonene rundt det som er interessante. De viser både styrken i et bilde, og reiser en del etiske spørsmål. For debatten raste også om hvorvidt det var riktig å vise dette bildet. Var bildet for sterkt? Noen medier trykte derfor kun et bilde der Alan ble båret vekk og ikke bildet der han lå i vannkanten. For hvor går grensen for hva man kan ta bilde av og hva man kan vise? Hvor går de etiske grensene? Dette er det selvsagt ikke noe eksakt svar på. I en hver presseetisk diskusjon vil hensynet til folks informasjonsbehov veies opp mot hensynet til enkeltmennesker. Dette er også hovedmotsetningene i Vær Varsom-plakaten (VVP) som norsk presse bygger sin etiske forståelse rundt. Min påstand er at denne diskusjonen blir enklere jo lengre unna hendelsen man er. Det blir enklere å distansere seg når man selv ikke blir direkte berørt av en hendelse. Da veier informasjonsbehovet tyngst og

hensynet til enkeltmennesker blir skjøvet i bakgrunnen. Dette er nok noe av grunnen til at norsk presse i 2015 trykte mange bilder av døde båtflyktninger i Middelhavet, også bildet av Alan, men samtidig ikke ville finne på å trykke bilder av omkomne etter en lokal båulykke. For jo tettere avisen er på det de skriver om, jo flere vil være personlig berørt, og jo vanskeligere blir valget om man skal publisere eller la være. For samfunnets informasjonsbehov vil ikke være noe mindre når hendelsene er geografisk nære, snarere tvert i mot. Dette så vi et eksempel på 22. juli 2011. Da var det et enormt informasjonsbehov i samfunnet. Men mens norske medier var svært tilbakeholdne med å vise bilder fra Utøya, gikk svenske medier tettere på og viste bl.a. bilder av døde ungdommer. Masteroppgaven ”Terror på trykk” tok for seg hvordan svenske og norske aviser behandlet tragedien. Oppgaven viste stor forskjell i dekningen, men påpekte at alle de undersøkte avisredaksjonene likevel anså sin egen dekning for skånsom:

For eksempel anser Aftenbladets medarbeider at det tilsynelatende er «anonymt og hensynsfullt» å vise skarpe bilder av lik, så lenge man ikke viser ansiktene deres og kun publiserer bildet én gang (Franchell, eget intervju 2012), mens det i VG anses som hensynsfullt ikke å vise bilder av synlig døde mennesker (Tetlie, eget intervju 2012). For Aftenposten og DN (Dagens Nyheter, min tilføyning) er det hensynsfullt å være «svært restriktive» i bildebruken. Her ser vi tre helt ulike måter å agere på, som alle innad i avisene anses som hensynsfulle. (Isaksen, 2012, s. 65)

Denne oppgaven viser at det kan være store ulikheter i oppfatningen av hvor grensen mellom samfunnets informasjonsbehov og vern om enkeltmennesker skal gå. Jeg synes denne balansegangen er spennende. Og denne balansegangen må oppleves som spesielt utfordrende for lokaljournalister. I boka ”Hva har vi der å gjøre – metoder og etikk i katastrofe- og ulykkesjournalistikk” er et eget kapittel tilegnet den særegne stillingen lokaljournalister befinner seg i. Forfatterne legger vekt på at lokalavisas forhold til sine lesere er preget både av fysisk og ikke minst psykologisk nærhet. Og denne nærheten gjør at både leserne og journalistene må leve med en ulykke og dens ringvirkninger i mye lengre tid enn for eksempel riksmidlene (Blix & Bech-Karlsen, 1990, s. 278). De peker på at lokalavisene også ofte får svært direkte tilbakemelding fra leserne, og at journalistene ofte har venner og bekjente som er berørte. Forfatterne hevder derfor at det ofte utvikles en lokal tone og en lokal etikk som er relativ varsom i sine skildringer. Men de skriver også at ”Verken den lokale tone eller en lokal etikk lar seg uten videre entydig påvise” (Blix & Bech-Karlsen, 1990, s. 281). Derfor ønsker jeg å se på om jeg kan finne noen slik lokal etikk og hvordan den da eventuelt påvirker bildebruken. Hvordan foregår den presseetiske diskusjonen når de som skriver og de man omtaler lever i samme distrikt? Problemstillingen min blir da: **På hvilke måter diskuteres bilder presseetisk i norsk lokalpresse?**

1.2 Definisjoner og disposisjon

Jeg er interessert i hvordan norsk lokalpresse forholder seg til bildeetikk i det daglige. Med bildeetikk mener jeg etiske refleksjoner rundt bruk av bilder i pressen. Disse pressebildene er selvsagt preget av den konteksten de er en del av, både pressens samfunnsoppdrag og nyhetskriterier. Pressens samfunnsoppdrag, som blant annet kommer til syne i VVP, er at pressen både skal være en arena for debatt og sørge for at ulike stemmer kommer til orde, de skal informere om det som skjer i samfunnet, og de skal overvåke makthaverne (Brurås, 2014, s. 38). Nyhetskriterier kan defineres som løst sammensatte kriterier for å avgjøre hva som er godt stoff, og dermed hva som er verdt å trykke/sende. Dette er ingen absolutte kriterier, og mange ulike forskere har publisert flere ulike versjoner av dem siden Galtung og Holmboe Ruge først grep fatt i tematikken på 60-tallet. Kriterier som oftest går igjen, er aktualitet, nærhet/identifikasjon, konflikt, sensasjon, eksklusivitet og omfang (Schwebs & Østbye, 2007, s. 115). Hva som er en god journalistisk sak, har selvsagt også innvirkning på hva som regnes som et godt pressebilde. Noen ganger kan nettopp det som gjør et bilde journalistisk godt, være det samme som gjør det etisk tvilsomt. Dette gjør seg kanskje spesielt gjeldende innen det vi kan kalle ulykkesjournalistikk? Da vil nyhetskriteriene trekke i retning av å gå tett på og formidle mest mulig dramatikkk ved hjelp av bildene, mens hensynet til de pårørende vil tale for skånsomme oversiktsbilder.

Jeg er derfor interessert i å se på **hvordan pressen selv definerer et godt pressebilde**, fordi de kriteriene som brukes i den beskrivelsen, vil legge føringer for de etiske problemene/diskusjonene som oppstår i en redaksjon. Og det er **i hvilken grad og på hvilke måter slike bildeetiske problemer og diskusjoner preger den journalistiske hverdagen som er mitt hovedfokus**. Et slikt stort tema vil nødvendigvis føre med seg mange små forskerspørsmål. Jeg skal se på interne forhold som **hva som skjer når de er uenige innad i redaksjonen?**, **hvilke etiske problemstillinger ulykkesbilder skaper?** og **hvordan redaksjonen reagerer når noen utenifra stiller spørsmålstegn ved deres etiske valg?** Jeg ønsker også å se på **hvordan overgangen til å bruke nettet som publiseringskanal har påvirket bildebruken**. Dette fordi nettet både har påvirket arbeidsgangen i forkant av publisering ved å erstatte deadline med kontinuerlig publisering, det har endret måten bildet presenteres på, og ikke minst har nettet påvirket spredning og livslengden til bildet i etterkant av publisering. Kanskje vil svarene på disse spørsmålene også gi svar på spørsmålet

---

om vi kan påvise en forsiktig lokal etikk, slik jeg innledningsvis skrev at Blix og Bech-Karlsen har drøftet (1990).

Pressens tanker rundt bildebruk og bildeetikk kan selvsagt ikke løsrives fra øvrig bilde- og etikkteori. For å forsøke å forstå noe av bakgrunnen til hvorfor pressen behandler bilder slik de gjør, ønsker jeg derfor å koble de etiske diskusjonene sammen med ulike bildeteorier og etiske teorier. Her vil forskerspørsmålene knyttes til ulike relevante teoretikere. **Er for eksempel Susan Sontags teorier rundt bildenes påvirkningskraft aktuelle for hvordan bilder brukes i norsk lokalpresse i dag? Er det fruktbart å trekke inn J.T.W. Mitchells syn om at bilder har en iboende magi, for å forstå hvorfor pressefolk handler som de gjør? Eller er journalistene og fotografene, som Roland Barthes, opptatt av samspillet mellom tekst og bilder og et bildes mange tolkningsmuligheter?** Jeg vil i kapittel to redegjøre for disse ulike bildeteoriene og forklare hvorfor de er relevante for min undersøkelse. I kapittel tre diskuterer jeg hvordan ulike etiske teorier gjør seg gjeldende innen presseetikken. Jeg vil senere i oppgaven så på om **avisenes redaksjonelle medarbeidere er mest preget av dentologisk eller teologisk etikk?** Er de for eksempel styrt av pliktetikk der de slavisk følger VVP, eller er de mer opptatt av det teologiske aspektet ved etikken, der det er fokus på hva målet med handlingen er?

For å finne svar på alle disse forskerspørsmålene, er jeg avhengig av å gå i dybden. Jeg har derfor valgt å benytte meg av et kasusstudie med lokalavisen Gudbrandsdølen Dagingen (GD) som valgt kasus. Jeg gir en kort presentasjon av avisen i neste underkapittel. Metodebruken vil omfatte intervju, observasjon og dokumentanalyse, noe jeg beskriver nærmere i kapittel fire. Forskerspørsmålene samt de ulike bildeteoretikerne og de ulike etiske tilnærmingene vil danne grunnlaget for analysen. Jeg vil først se på observasjonsfunnene og analysere dem for deretter å gjøre det samme med dokumentene og til slutt intervjuene. Jeg vil argumentere for denne rekkefølgen i metodekapittelet, men hovedtanken er at jeg først ser på hvilke diskusjoner som foregår i redaksjonen (observasjon), før jeg ser på selve avisen og annen ekstern kommunikasjon (dokumentanalyse). Til slutt graver jeg dypere i hvorfor de handler som de handler (intervjuer). Avslutningsvis vil jeg bruke de ulike teoriene og funnene fra analysen for å forsøke å gi et utfyllende svar på min problemstilling.

1.3 Kort historikk om pressebilder i Norge

Norge fikk sin første avis, Norske Intelligenz-Seddeler, i 1763. Avisen var på fire sider, og det var ingen bilder. Det første norske pressebildet kom først 100 år senere, 8. mars 1863. Da trykte Illustreret Nyhedsblad fotograf Marcus Selmers et bilde fra en branntomt i Bergen, gjengitt v.h.a. xylografi. I 1905 trykte Aftenposten fotografier fra en bispeinnvielse, noen barn som hadde brent inne og bilde fra statsrådavdelingens hjemkomst v.h.a. rasterteknikk. Dette regnes som noen av de tidligste nyhetsfotografier. Uavhengig av teknikk, så var bilder svært lite utbredt. Da verdenskrigen brøt ut i 1914, var det ingen norske aviser som illustrerte nyheten (Sivertsen, 1995, s. 14). De overlot bildebruken til ukepressen. Men på 20- og 30 tallet gjorde pressebildene sitt inntog i avisene. Bildene ble flere og flere etter som kameraene ble både billigere og enklere, papirrasjoneringen ble opphevet og klisjémaskinene ble så billige at også små aviser kunne bruke dem.

Den første Vær Varsom-plakaten kom i 1936, men et uttalt behov for bildeetikk kom noe senere. Bilder ble først nevnt i en revidert utgave fra 1956. Da ble det presisert at man ikke skulle offentliggjøre navn – eller bilder av unge lovovertridere (Sivertsen, 1995, s. 24) Fremdeles var bildene underordnet teksten, og det var først på slutten av 70-tallet at man kunne snakke om en visuell dominans der bildets kvalitet hadde påvirkning på hvor stort nyhetsoppslaget ble (Sivertsen, 1995, s. 28). På 70-tallet gikk også diskusjonen om hvorvidt det var et mål at pressebildene skulle være objektiv dokumentasjon eller ikke. På 80-tallet tok arrangerte bilder virkelig av, og vi kunne se politikere som ”strammet livreima” eller ”skar inn til beinet”. Konkurransen mellom løssalgsavisene tilsa at avisene gjerne ville være alene om nyhetene, og da også ha eksklusive bilder. Dette førte til at fotografer fra ulike aviser nærmest sloss om motivene etter store ulykker, og folk reagerte både på antall fotografer, oppførsel og bilder som ble brukt (Sivertsen, 1995, s. 35). Med digitaliseringen kom nye utfordringer for bildets troverdighet, enkel manipulasjon. I 1990 ble derfor manipulasjon innlemmet i VVP der man ba pressen unngå ”manipulering som endrer bildets karakter og skaper et feilaktig inntrykk”, samt at manipulerte bilder skulle merkes (Sivertsen, 1995, s. 44). Vi kan se på de ulike tilføyelsene i VVP som et resultat av at avisenes bildebruk tøyde grensene for hva som ble ansett som etisk akseptabelt. Endringene i VVP er også et uttrykk for at både samfunnsmessige og teknologiske endringer påvirker journalistenes hverdag. Tempoet i en redaksjon i 2016 med kontinuerlig publisering på nett, enkel tilgang til nyhetsstrømmer fra hele verden og lokal utstrakt delingskultur gjør at de har andre etiske

---

dilemmaer enn en redaksjon hadde for bare 20 år siden. Men å se på hvordan pressebildene har forholdt seg til etikken før og nå, er en studie i seg selv, og det blir derfor alt for omfattende å komme inn på dette i denne oppgaven. Jeg vil derfor konsentrere meg om dagens situasjon, uavhengig av om den er ”bedre” eller ”verre” enn tidligere.

1.4 Kort presentasjon av GD

Avisa Gudbrandsdølen Dagningen (GD) er en lokal- og regionsavis som dekker hele Gudbrandsdalen. Avisa kan spore sine røtter tilbake til 1837 da Opplands Tidende ble startet. Avisa endret navn i 1841 til Lillehammer Tilskuer. I 1894 etableres konkurrenten Gudbrandsdølen og i 1924 kom Dagningen. Dagens GD er et resultat av en sammenslåing av disse tre avisene. De to første, Lillehammer Tilskuer og Gudbrandsdølen ble slått sammen så tidlig som i 1930, mens Dagningen ble innlemmet i avisen i 1997 (Ramberg & Hosar, 1994). Nåværende redaktør Kristian Skullerud har vært redaktør siden den siste sammenslåingen. Det finnes flere små ukesaviser og fådagersaviser i Gudbrandsdalen, men GD er den største og eneste regionsavisen som dekker hele dalen. Papiravisa har et opplag på ca. 21.500 og papiroplaget synker saktere enn sammenlignbare aviser. GD er i tillegg den avisa som leses mest i innlandet. På Mediebedriftenes landsforenings oversikt over lesertall for norske aviser i 2015 har GD i gjennomsnitt 68.000 lesere daglig fordelt på papir, desktop og mobil (mediebedriftene.no). Dette tilsvarer en leserdekning på i underkant av 80% i sitt distrikt. GD innførte en betalingsmur på nett i januar 2014 og siden da har alt de skriver også blitt publisert på nett. Rundt halvparten av sakene på nett er kun for abonnenter. GD er også aktiv på sosiale medier som Facebook, Twitter og Instagram med henholdsvis 18.000 følgere på Facebook, 2000 på Twitter og 2000 på Instagram.

I likhet med mange andre norske aviser, har også GD vært gjennom flere nedbemanningsprosesser de siste årene. Avisen består av 59 årsverk, 30 av dem i redaksjonen, fordelt på hovedredaksjonen i Lillehammer og to avdelingskontorer på Otta og Vinstra. Avisen gis ut av Gudbrandsdølen Dagningen AS, som i vinter fikk en ny stor aksjonær da Sparebankstiftelsen DNB kjøpte mediekonsernet Amedia. Gudbrandsdølen Dagningen AS eies nå av Amedia som eier 40 %, mens Gudbrandsdølen AS eier de resterende 60%. I tillegg til GD gir Gudbrandsdølen Dagningen AS ut avisene Valdres, Norddalen, Lillehammer Byavis og Dølen.

2. Teorier om bildets egenart

Innledningsvis viste jeg til hvordan pressebildene av et lite omkommet barn langt på vei endret måten man i Europa så på flyktningestrømmen fra Syria. Denne styrken som kan ligge latent i slike bilder, har mange teoretikere skrevet om. Jeg vil nå presentere noen av de mest toneangivende stemmene og vise hvordan deres teorier er nyttige i mitt arbeid med lokal pressebildeetikk.

2.1 Om Roland Barthes og bildenes store tolkningsrom

Den franske semiotikeren Roland Barthes (1915-1980) så bildet behov for egne tolkningsverktøy, men trakk samtidig linjene tilbake til tekstens tolkningsunivers. Han var toneangivende i å overføre lingvistikken metode til også å gjelde for ikke-språklig materiale som bilder, og senere levende bilder, lyd og kombinasjoner av disse. Han bygde derfor i stor grad sin bildeteori på den sveitsiske lingvisten Ferdinand de Saussures (1857-1913) arbeid. Saussure regnes som grunnleggeren av den strukturelle lingvistikken og var opptatt av hvordan et tegn har både en uttrykksside (signifikant) og en innholdsside (signifikat) (Lodge, 1988, s. 1). Det er viktig å understreke at Saussure ikke snakker om en innholdsside som selve objektet, men mer som en idé eller et konsept, vår oppfattelse av uttrykket. Han var også opptatt av at sammenhengen mellom et tegns signifikant og signifikat var tilfeldig. Men han påpekte at et språk er en sosial institusjon som dermed er et uttrykk for spesifikke idéer (Lodge, 1988, s. 8). Barthes var også opptatt av sammenhengen mellom et tegns signifikant og signifikat. Slik jeg tolker Barthes mente han at bildet, i motsetning til skrift, har mange flere ulike signifikater som leseren må velge mellom. Også her er det viktig å understreke at Barthes, i likhet med Saussure, ikke snakker om selve objektet som avbildes, men idéen det gir. Samtidig skrev han i sitt mest toneangivende verk, "La chambre claire: note sur la photographie" fra 1980, at en av særegenhetene ved fotografiet er at det er vanskelig, om enn nesten umulig, å gjenkjenne den fotografiske signifikanten. Dette fordi den henger så tett sammen med referenten (Barthes, 2001, s. 14). Barthes er likevel opptatt av hva som skjer når betrakteren tolker et bilde, og understreker at betrakternes tolkning av denne idéen ikke er lineær. For selv om også et skriftspråk kan være mettet med symbolikk, vil tolkningsrommet være større for bilder. At tolkningsrommet for bilder er stort, er utfordrende for presseetikken. Det at mottakerne kan tolke bildene ulikt, gjør det vanskelig

---

for redaksjonen å forutsi hvordan leserne vil reagere på et oppslag. Dette kan gjøre det presseetiske arbeidet i en redaksjon komplisert.

Nettopp fordi dette tolkningsrommet er så stort, er samspillet mellom tekst og bilde så viktig. Teksten kan, ifølge Barthes, enten forankre bildet og være styrende for tolkningen (anchorage), eller teksten kan åpne for nye tolkninger/signifikater, som en ikke umiddelbart ser i bildet (relay) (Barthes, 1989, s. 48). Dette samspillet mellom tekst og bilde har dermed mye å si for hvordan leserne tolker presseoppslag. Jeg bruker derfor disse begrepene når jeg senere i oppgaven analyserer pressebilder. For pressebilder inngår alltid i en kontekst der teksten som oftest er det bærende element. Hvis vi igjen bruker bildet av Alan som eksempel, så vil den ledsagende teksten slå fast at dette er et flyktningbarn som er omkommet på vei fra Syria til Europa. Denne teksten vil være styrende for vår tolkning av bildet. Utfallet for barnet ville ikke vært annerledes om det omkom i en småbåtulykke mens familien var ute på søndagstur, men utfallet for hvordan vi tolker bildet og den enorme gjennomslagskraften det fikk, er en helt annen når teksten forankrer bildet til en av vår tids største humanitære katastrofer.

Men hvis vi likevel glemmer teksten og fokuserer på bildet, så er Barthes teorier fremdeles fruktbare. "La chambre claire", eller "Det lyse rommet" som boken heter på norsk, ble Barthes siste bokutgivelse før han døde i 1980. Her er han opptatt av å nå inn til fotografiets vesen. Etter mange omveier og refleksjoner lander han på sin første banale iakttagelse, at det mest særegne med fotografiet er at det fryser tiden ved at det tar opp i seg både noe som har eksistert og noe som ikke lenger eksisterer (2001, s. 12 og 138). For det øyeblikket som festes til filmen, vil aldri kunne gjenskapes. Det har vært, og finnes samtidig ikke lenger. Denne vissheten om at noe har eksistert er selvsagt interessant i pressesammenheng, gjerne da hvis man ser på bildet som et vitnesbyrd på en sannhet; et bevis på at noe har skjedd. Og det er jo nettopp her mye av styrken i et bilde ligger. Det viser en liten del av virkeligheten, og da kanskje en del man egentlig ikke har lyst til å se?

Videre i sin søken etter bildets natur, lanserer Barthes et annet begrepspar som er interessant for min analyse. Han snakker om at et bilde har både et "studium" og et "punctum". Disse begrepene bruker han for å forklare hvordan bilder kan interessere eller fascinere tilskueren. Barthes tar igjen utgangspunkt i sin egen personlige omgang med bilder. Han vil til bunns i hva det er som gjør at noen bilder kun interesserer ham, mens han rett og slett ikke klarer å løsrive seg fra andre. Han slår fast at det er mange bilder som interesserer ham, gjerne

tematisk. Han bruker det latinske ordet ”studium” for å forklare dette; et ord han forklarer som ”konsentrasjon om noe, sans for noen, en slags allmenn driftsbesetning, som nok er oppmerksom, men ikke spesielt skjerpet” (2001, s. 38). Et studium kan m.a.o. gjøre at vi oppsøker bilder fra for eksempel den omtalte flyktningekatastrofen, at noen gjerne ser på bilder av mote generelt, at landskapsbilder fascinerer etc. Men dette studium er ikke nok til å nagle oss fast til et bilde. Det er her han lanserer et annet begrep; ”punctum”. Dette forklarer Barthes som noe ”som kommer inn og forstyrrer studium”. Her er det ikke lenger betrakteren som oppsøker bildet fordi det passer inn i hans studium, men en detalj ved bildet som oppsøker betrakteren, og overskygger alt annet. Denne detaljen treffer betrakteren og gjør at han ikke lengre kan se på bildet med moderat interesse, for punctumet trenger inn i følelsesregisteret hans (2001, s. 38).

Hvis vi igjen bruker bildet av Alan som eksempel, så vil bildets studium gjøre at det treffer folk som for eksempel er opptatt av flyktningekatastrofen. Men det er bildets punctum som gjør at vi ikke klarer å glemme det. Dette punctumet kan for eksempel være de små skosålene som minner oss om våre egne barns sko, måten armen ligger på, eller hvordan hodet er vendt til siden, som et spedbarn som ligger på magen på et stellebord. Her nevnes tre mulige punctum, og det finnes mange andre mulige punctum i dette bildet. For det særegne med et punctum, slik jeg forstår Barthes, er at det er personlig. Han mener at en fotograf ikke kan forutse hva som kan fungere som et punctum, og at et utstudert forsøk på en sterk detalj, heller kan irritere seeren (2001, s. 61). For Barthes må et punctum være utilsiktet. Dette kan selvsagt diskuteres. Jeg er ikke uten videre enig i at et punctum må være utilsiktet for å fungere. Det blir å frata fotografen muligheten til å bruke de egenskapene som skiller en god fotograf fra en middelmådig. For det kan jo nettopp være et slikt punctum som gjør at fotografen i utgangspunktet tar bildet, enten det er bevisst eller ubevisst. Og et ønske om å berøre tilskueren trenger ikke å være krampaktig og irriterende slike Barthes hevder. Men uansett om det er intendert eller ikke, så er et punctum altså noe ved et bilde som snakker direkte til oss personlig, noe som trenger gjennom følelesskjoldet vårt og punkterer hjertet. Det er derfor Barthes sier at en ved å beskrive et bildes punctum også utleverer sider ved seg selv (2001, s. 57). For et punctum vil alltid finne en klangbunn hos oss, noe som gjør at vi blir følelsesmessig engasjert. Og fordi dette punctumet er så personlig, vil et bilde for noen ha et sterkt punctum, og for andre være totalt uinteressant. Nettopp dette personlige aspektet gjør at det er lett å kritisere Barthes for å være for uhåndgripelig. Men innenfor presseetikken vil nettopp denne dualiteten i et bilde, at det kan være både kjedelig og dypt

---

sårrende på samme tid, være interessant. Det er jo nettopp hensynet til enkeltindivider satt opp mot samfunnets informasjonsbehov som er kjernen i presseetikken. Barthes' teorier om punctum kan dermed være med på å forklare hvordan tilsynelatende ufarlige bilder kan vekke så sterke reaksjoner hos enkeltindivider. Denne diskusjonen kommer jeg tilbake til i min analyse.

Alle disse teoriene jeg har nevnt handler om betrakterens rolle. Slik jeg oppfatter Barthes, er det denne betraktelsesprosessen han er mest opptatt av. Han snakker for eksempel i svært liten grad om fotografens rolle, og begrunner dette med at han selv ikke er noen fotograf og at han derfor ikke har noen innsikt i denne delen av fotograferingen. Han er derfor mest opptatt av de delene ved fotografiet som han selv har erfaring fra, betrakteren og den betraktede (2001, s. 19). For selv om han ikke skriver like mye rundt rollen som den betraktede, er også hans tanker om dette interessant for min studie. Barthes snakker om hvordan et bilde sjelden eller aldri, etter hans oppfatning, gir noe sant og helhetlig bildet av hans "jag" (2001, s. 21). Han diskuterer om dette kan skyldes at det er mange hensyn og mange krefter som til tider er motstridene når man blir avbildet: "Foran objektivet er jeg samtidig den jeg tror jeg er, den jeg vil andre skal tro at jeg er, den fotografen tror at jeg er, og dessuten den han benytter seg av for å vise frem sin kunstferdighet" (2001, s. 23). Kanskje er dette noe av grunnen til at folk blir så krenket av å bli avbildet i avisa i situasjoner de helst ikke vil vedkjenne seg? De kjenner seg ikke igjen i bildet. Deres subjekt blir begrenset til et objekt. Igjen, denne oppgaven er ingen resepsjonsstudie, men det er likevel fruktbart å se på ulike teorier om hvorfor folk reagerer så sterkt på bilder. For folks reaksjoner på det som publiseres kan være med på å forme den presseetiske diskusjonen innad i redaksjonene.

2.2 Om Susan Sontag og bildenes påvirkningspotensiale

Susan Sontag (1933-2004) er kanskje mest kjent for sin bok "On Photography" som kom ut i 1977. Men hun var også en politisk aktivist og en filmskaper. Kanskje det er nettopp hennes aktivistbakgrunn som har gjort at hennes tanker om bilder har hatt så stor gjennomslagskraft og samtidig gitt grobunn for kritikk? For Sontags tanker er interessante fordi de nettopp diskuterer styrken i bilder og deres evne til å påvirke. En av Sontags teser i boken "Om fotografi" er at "En person som griper inn kan ikke dokumentere; en person som dokumenterer kan ikke gripe inn" (2004, s. 22). Her slår hun altså fast at ved å fotografere,

bifaller du det du tar bildet av. Siden du ikke griper inn, aksepterer du det som skjer. Dette er et sterkt utsagn, og dilemmaet er spesielt aktuelt for fotojournalister som jobber i sultkatastrofer og krigsområder. Skal de hjelpe eller dokumentere? Men virkeligheten er selvsagt ikke innrettet like svart-hvitt som Sontags utsagn legger opp til. Fotografene må ikke nødvendigvis velge. For nettopp ved å dokumentere kan bildene være med på å føre til en endring. På samme måte som bildet av det døde syriske barnet med topplue i den greske fiskerens armer fanget verdenssamfunnets oppmerksomhet for den humanitære katastrofen tidlig i 2015, førte kanskje høstens bilde av den døde tre år gamle Alan i vannkanten til mer og raskere hjelp? Dette dilemmaet, å gripe inn eller la være, vil være ett av temaene når jeg intervjuer informantene mine.

Sontag selv er heller ikke fremmed for denne diskusjonen. Hun trekker frem flere slike ikoniske bilder og ser på deres virkning. Spesielt er hun opptatt av forskjellen mellom fotografiet som et statisk bilde og de dynamiske tv-bildene. Hun mener at nettopp fotografiets statiske uttrykk gjør at vi husker det bedre enn den flytende strømmen av bilder som hele tiden avløser hverandre. Kraften ligger i at et fotografi har stanset tiden slik at vi kan studere øyeblikket så lenge vi vil (2004, s. 146). Hun hevder for eksempel at bildet av den nakne sørvietnamske jenta som var et offer for amerikanernes napalmbombing, gjorde større inntrykk enn hundrevis av timer med fjernsynssendte grusomheter (2004, s. 30). Hun beskriver fotografiet på samme måte som et sitat; lett å huske (2002, s. 6). Likevel begrenser hun bildets gjennomslagskraft og sier at de kan forsterke, men ikke skape nye holdninger:

Et fotografi som bringer nyheter fra en eller annen uventet verden av elendighet, kan bare gjøre inntrykk på den offentlige opinion dersom det allerede finnes en kontekst av følelse og holdning...Fotografier kan ikke skape en moralsk holdning, men de kan styrke en som allerede finnes – og de kan bidra til at en ny holdning blir sterkere. (2004, s. 29)

Dette kan oppfattes som en veldig defensiv tanke, og en devaluering av bildets kraft. Og selv om vi tolker utsagnet mindre bastant, som at hun kun understreker at bildene må settes inn i en kontekst for at de skal trigge vår samvittighet, så kan også dette diskuteres. For hva utgjør denne konteksten? Er ikke nettopp den store bildestrømmen vi omgir oss med i det daglige, med på å skape denne konteksten? Kanskje var det nettopp summen av alle flyktningebildene som skapte grobunn for sympatitanker hos både statsledere og vanlige folk, slik at det ikoniske bilde av 3 år gamle Alan kunne få det gjennomslaget det fikk?

Uavhengig av om man mener at et bilde kan skape nye holdninger eller bare forsterke eksisterende, så kan disse tankene tas til inntekt for at man bør/kan publisere pressebilder

---

som er i etiske gråsoner, hvis det kan føre til en positiv endring i samfunnet. Her kan man snakke om at målet helliger middelet. Denne diskusjonen kommer jeg tilbake til. Men Sontag er ikke enig med seg selv i hvor stor påvirkningskraft bilder egentlig har. I artikkelen "Looking at War" (2002) og i boka "Regarding the Pain of Others" (2003), som kom ut året før hun døde, avskriver hun langt på vei bildenes kraft. Her diskuterer hun hvorvidt et fotografi virkelig kan forklare/ta opp i seg for eksempel en krigs grusomheter. Hun hevder at ingen som ikke har opplevd grusomhetene selv, virkelig kan forstå et bilde fra disse grusomhetene. Dermed vil ikke et bilde i seg selv gi forståelse, men er avhengig av betrakterens forkunnskaper. Kanskje er det her mye av problemene med presseetikken ligger? For mens hovedvekten av både pressefolk og lesere kan oppfatte et bilde som klart innenfor grensene av hva pressen bør kunne tillate seg, kan bildet oppleves som svært krenkende eller belastende for de berørte. For de har, i følge Sontag, opplevd det som avbildes. Vi andre forstår ikke rekkevidden eller dybden i det bildet viser.

Like interessant er Sontags diskusjon om det at vi har sett så mange grusomme bilder, gjør at vi blir immune. Hun hevder at vår lyst til å se menneskelig lidelse nesten er like stor som vår hunger etter å se nakenhet (2003, s. 41). Men for at denne lysten skal bli tilfredsstillt, trenger vi stadig mer sjokkerende bilder. Hun peker på at bildets kraft kan vannes ut, avhengig av hvor ofte og i hvilke sammenhenger det blir vist. Og uavhengig av hvor mye kraft et bilde mister, eller hvor immune vi eventuelt blir, så mener Sontag at bildet ikke er noe godt virkemiddel for å gi oss en forståelse. Hun mener at mens teksten og den historien den forteller kan fremme forståelse, så hjemsøker i stedet fotografiet oss. Vi husker bildene, men vi husker ikke den historien som er knyttet til dem. Bilder kan sjokkere oss, men gir ingen forståelse (2002, s. 22). Hvis man støtter Sontag i dette synet på at bildet kun sjokkerer uten å gi forståelse, så vil man i ytterste konsekvens kun se på pressebilder som blikkfang og stoppeffekt. Jeg kan til dels være enig med Sontag i at noen pressebilder i større grad oppfyller krav om å sjokkere mer enn å gi forståelse. Her snakker verken hun eller jeg om eksplisitte seksuelle bilder som ofte brukes som blikkfang uten å tilføre saken noen forståelse, men om bilder der for eksempel en krigs grusomheter kommer fram. Mitt inntrykk er likevel at slike eksplisitt grusomme bilder er i mindretall, og at Sontags negative syn på bilders formidlingsevne ikke er holdbar. For jeg tror at pressen ønsker å bruke både tekst og bilde for å formidle forståelse, og jeg vil derfor diskutere dette temaet nærmere i mine undersøkelser. For legger vi Sontags tankene til grunn for pressefoto, vil mange av bildene som begrunnes med allmennhetens rett til å vite og dermed et håp om endring,

svinne hen. Hvis forståelsesaspektet forsvinner, gjenstår bare kikkeren i oss, og han kan ikke forsvares etisk.

Dette blir ekstra problematisk hvis en støtter Sontag i at det er vanskelig å verne seg mot bilder. Hun påpeker at mens teksten er mer målgruppetilpasset, ekskluderer ikke bilder visse grupper slik tekst gjerne gjør. Bildet treffer potensielt alle (2002, s. 6). Som leser kan man frivillig eller ufrivillig stoppe å lese, mens et bilde treffer direkte. Dermed er det vanskeligere å verne seg mot et bilde enn det det er for tekst. Hele denne diskusjonen kommer jeg selvsagt tilbake til under analysedelen av oppgaven.

2.3 Om W.J.T. Mitchell og bildenes iboende kraft

W.J.T. Mitchell (1942 -) er professor i kunsthistorie og engelsk ved universitetet i Chicago. Han har skrevet en rekke bøker og artikler om visuell kultur og er opptatt av å nå inn til bildets natur og se på bildenes plass i vår kultur. En av hans styrker er at hans tankeressonnement gjerne snur alt på hodet og setter spørsmålstegn ved leserens virkelighetsoppfatning. I en av sine mest kjente bøker, "What Do Pictures Want? The Lives and Loves of Images" fra 2005 gjør han nettopp dette. Her gir han bildene menneskelige egenskaper og spør hva de egentlig vil. Han spør ikke hva de betyr eller hva de gjør med oss, men snur alt på hodet og spør etter hva bildene selv ønsker. Mange vil avfeie et slikt spørsmål som meningsløst eller uinteressant, men Mitchell spør da leseren om hvorfor folk fremdeles behandler bilder som om de var levende vesener? Hvordan kan folk hardnakket påstå at de er 100% klar over at bilder er dødt materiale, men samtidig vegre seg for å klippe ut øynene på et bilde av sin mor? (2005, s. 9). På samme måte går ofte folk fysisk løs på bilder som fornærmer dem, som om de ved å ødelegge bildet også skader det bildet forestiller (2005, s. 127). Selv om folk anser seg selv som rasjonelle, vil de m.a.o. ikke helt avskrive bildenes iboende magi. Mitchell vil derfor utforske denne kraften som bor i bildene og analysere hva den gjør. Denne kraften er også relevant for min problemstilling. Selv om jeg ikke skal begi meg ut i en resepsjonsstudie, kan det være interessant å diskutere hvorvidt det er disse sterke båndene mellom bildet og den avbildede som gjør at folk ofte reagerer sterkere på bilder enn tekst. Kanskje har fotografer og journalister dette i bakhodet og lar det være styrende for de valgene de gjør?

For Mitchell er disse kontrastene i bildene spennende. Han beskriver bildene som "alive – but also dead; powerful – but also weak; meaningful – but also meaningless" (2005, s. 10).

Her kan man selvsagt diskutere at nettopp denne tosidigheten kan tas til inntekt for at bilder ikke er mektigere enn det vi lar dem få bli. De er ikke mektige i seg selv, men får makt i den situasjonen de inngår i. Dette vil jeg diskutere nærmere i min analyse. Mitchell avskriver heller ikke tolkningssituasjonen, og han understreker at bildenes ønske først kan komme fram i en dialog. Men han er opptatt av at dette ønsket eller denne meningen er noe annet enn hva fotografen ønsker med bildet, eller hva personen som er avbildet ønsker (2005 s. 46). Igjen er vi tilbake til at selve bildet har en iboende kraft det kan være interessant å utforske. Også her kan vi bruke bildet av den omkomne båtflyktingen Alan som et eksempel. Fotografen sier hun ville gi uttrykk for ”skriket fra hans tause kropp” (Bugge, 2015). Men som jeg viste innledningsvis, så ble bildet mye viktigere enn å formidle et ”skrik” fra et druknet barn. Både vanlige mennesker og statsledere rundt om i verden har pekt på at nettopp dette bildet fikk dem til å forstå og ta inn over seg den håpløsheten, lidelsene og menneskelige desperasjon som flyktingene bærer med seg. Den humanitære katastrofen snek seg, ved hjelp av dette bildet, inn under huden på folk. De klarte ikke lenger å distansere seg fra hendelsene. Et øyeblikksbilde frøs tiden og dermed kunne bildet leve videre på netthinnen til de som så det. Bildet påvirket samtidig deres verdigrunnlag. Det fikk det Mitchell kaller en ”surplus value”, en tilleggsverdi som er vanskelig å forutse. Bildets kraft øker i møte med menneskene som ser det.

Images are active players in the game of establishing and changing values. They are capable of introducing new values into the world and thus of threatening old ones. For better and for worse, human beings establish their collective, historical identity by creating around them a second nature composed of images which do not merely reflect the values consciously intended by their makers, but radiate new forms of value formed in the collective, political unconscious of their beholders. (Mitchell, 2005, s. 105)

For fotografen som tok bildet av Alan, kunne nok ikke forestille seg, og dermed heller ikke ønske, at bildet ville få en slik stor betydning som det tilsynelatende har fått. Bildet traff tidsånden, ble delt tusenvis av ganger og bombarderte oss fra alle mulige kanaler slik at det ble umulig å stå i mot kraften i det. Hvis vi følger Mitchell, så fikk bildet sin form, og dermed også sin kraft, i den moderne delekulturen på internett. Dette sitatet viser også at Mitchell er uenig med Sontag. I motsetning til henne mener Mitchell at bilder gjerne kan introdusere nye verdier i det samfunnet vi lever i. Bildene er altså ikke avhengig av å finne resonans i en allerede eksisterende klangbunn, men kan skape denne selv. Jeg støtter Mitchell i dette synet.

Denne kraften eller tilleggsverdien som kan ligge i bilder, er nettopp grunnen til at Mitchell er opptatt av at bildet må forstås på sine egne prinsipper og ikke som en tilpasning av tekstens forståelsesrammer. I likhet med Sontag mener han at vår umiddelbare oppfattelse av bildet uten tolkningsfilter gjør at det virker sterkere og mer umiddelbart enn ord. Og i likhet med Barthes tar han til orde for at bilder må forstås og tolkes på andre måter enn for eksempel tekst.

---

3. Presseetikken etiske tankegods

3.1 Presseetikken område

I dagligtale benyttes ofte etikk og moral om hverandre. Begge begrepene kan oversettes med sedvane eller skikk, der etikk kommer av det greske ethos, mens moral kommer fra det latinske mores. Hvis man skal skille de to, så vil begrepet etikk omhandle refleksjoner og avveininger rundt hva som er rett og galt, mens moral går på det vi faktisk gjør. Etikk blir teori, mens moral er praksis (Heiene, 2005, s. 6). Når jeg snakker om presseetikk, velger jeg, i likhet med Svein Brurås, å ta både moral og etikk inn i dette begrepet. For presseetikk handler både om diskusjoner og refleksjoner rundt moralsk praksis og selve praksisen. Brurås har skrevet den mest toneangivende boken om presseetikk i Norge. ”Etikk for journalister” har stått på pensumlisten, uansett hvor i landet du studerer journalistikk, siden midten av 90-tallet. I den femte, og foreløpig siste, utgaven av boken som kom i 2014, peker Brurås på at boken ikke bare kan trykkes på ny, men stadig revideres, fordi både etikken og samfunnet er i stadig endring. Den teknologiske og økonomiske utviklingen innen mediebransjen gjør at journalister må forholde seg til en helt annen hverdag nå, enn for bare noen få år siden. Dette påvirker selvsagt også de etiske dilemmaene de må ta stilling til (Brurås, 2014, s. 5). Nettpublisering har for eksempel ført til et bortfall av deadlines, erstattet av kontinuerlig publisering. Konkurransen om å være først kan dermed føre til at kravene om faktsjekk og kildekritikk skyves i bakgrunnen (Brurås, 2014, s. 12). Bildeetikk utgjør kun en liten del av boka, men indirekte er mange presseetiske diskusjoner, der hovedfokuset er på tekst eller tale, også relevante for bildebruk. Som VVP punkt 4.12 sier: ”For bruk av bilder gjelder de samme aktsomhetskrav som for skriftlig og muntlig fremstilling” (presse.no).

Brurås har skrevet en bok for journaliststudenter, og boken har derfor et praktisk utgangspunkt og tar sikte på lære opp studentene til å reflektere etisk. Den er likevel nyttig for min studie fordi den forholder seg til den praktiske journalisthverdagen, samtidig som den setter denne hverdagen inn i en større teoretisk sammenheng; nettopp det jeg forsøker å gjøre i min studie. Men det som kanskje er mest interessant ved boka, er at den har fokus på det pressen bør og skal gjøre, i stedet for å ha fokus på hva pressen må være varsom med å gjøre. Brurås tar utgangspunkt i pressens samfunnsoppdrag med at de både skal informere folk om det som skjer i samfunnet, passe på at makthaverne ikke misbruker sin makt og være

en arena for debatt når han skriver at: ”Presseetikk handler først og fremst om det vi skal og bør gjøre. Dernest kommer varsomhetsreglene, som for all del er viktige nok, men som må betraktes som unntak fra et positivt og utfordrende hovedprinsipp: Vi skal informere, vi skal publisere” (Brurås, 2014, s. 16).

Presseetikk blir ofte litt sleivete beskrevet som normal folkeskikk, men det er selvsagt ikke så enkelt. For pressens samfunnsoppgave er en forutsetning for et fungerende demokrati. Og selv om jeg støtter Brurås i hans syn på at pressens hovedoppgave er å publisere for å oppfylle denne samfunnsoppgaven, så trengs det mer enn normal folkeskikk for å navigere etisk i de minefeltene som kan oppstå. Hvis for eksempel en ordfører som utad kjemper mot privatskoler, samtidig har underslått penger og betaler for at barna hans skal gå på Norges Toppidrettsgymnas, så vil dette være et klart eksempel på maktmisbruk som pressen vil skrive om. Ordføreren har misbrukt folkets tillit, og det bør folket informeres om, slik at de ev. kan velge annerledes ved neste valg. Men skal pressen omtale hva pengene er brukt til og dermed trekke barna inn i saken? Det er selvsagt interessant at en kjent privatskolemotstander lar sine egne barn gå på privatskole og i tillegg har underslått penger fra kommunekassen, som kanskje har gått til å betale for utdannelsen. Men barna hans har jo ikke gjort noe galt. Fortjener de å bli hengt ut i pressen? Jeg kommer tilbake til de etiske teoriene presseetikken bygger på. Men dette er et eksempel på at pressen ofte må veie enkeltindividets rett til privatliv opp mot samfunnets rett til informasjon. Og det er dette dilemmaet som er bakgrunnen for VVP og arbeidet til Pressens faglige utvalg (PFU).

3.2 Vær Varsom-plakaten og dens utvikling

Norge fikk sin første VVP i 1936, og den har blitt revidert flere ganger siden, sist gang i 2015. Det at pressen lagde sine egne regler, bidro til at vi ikke fikk noen presselov i Norge. Man kan derfor se de ulike revideringene av plakaten som et ønske om å være føre var, å gripe inn før journalistikken utviklet seg i feil retning. (Sørum, 2006, s. 103). En annen årsak til de stadige endringene, er frykten for at selvjustisen skal erstattes av eksterne lovverk (Brurås, 2014, s. 23). Som jeg har påpekt tidligere så ble ikke bildebruk nevnt før plakaten ble revidert i 1956. Da kom følgende tekst inn ”Offentliggjør ikke navn på – eller bilder av – unge lovovertridere!”(Sørum, 2006, s. 131). Her var det altså fokus på å beskytte unge mot konsekvensene av identifisering gjennom bilder. Men det ble også presisert at alt som er sagt om å vise hensyn også gjelder for publisering av bilder. I 1975 ble bilder nevnt i to egne

punkter. Det mest interessante er at man allerede da så faren med å redigere bilder. For i tillegg til å understreke at de samme reglene gjelder for bilder som for det trykte ord, så oppfordrer plakaten til å ”Unngå bearbeidelse som endrer et bildes karakter og skaper et feilaktig inntrykk. Vær varsom med bruk av bilder i en annen sammenheng enn den opprinnelige” (Sørum, 2006, s. 132). Ved revideringen i 1987 var det ingen endringer som gjaldt bilder, men i 1990 kom det med at hvis en bildemontasje skulle brukes, så måtte denne merkes. Dette kan sees på som en forlengelse av redigeringsteksten fra 1975. Begge to er utarbeidet for å verne om det fotografiske bildets troverdighet. I 1994 kom det et eget punkt som omhandlet skjult kamera/mikrofon. Her er det også presisert i et eget punkt at man skal verne om det journalistiske fotografiets troverdighet, og derfor ikke endre på bilder slik at de skaper et falskt inntrykk. At man ikke skal endre på bilder uten å merke det, har vært med tidligere, men nå understrekes det at grunnen er at man må verne om bildets troverdighet. Dette kan kanskje skyldes at det nå var veldig enkelt å manipulere bilder digitalt. Troverdigheten stod derfor på spill. Plakaten er senere endret i 2001, 2005, 2007, 2013 og 2015, men bildebruken er ikke blitt berørt.

Plakaten består nå av 42 punkter fordelt på fire hoveddeler; 1. pressens samfunnsrolle, 2. integritet og troverdighet, 3. journalistisk atferd og forholdet til kildene og 4. publiseringsregler. Foruten punkt 3.10 som omhandler bruk av skjult kamera, så er det del 4, publiseringsregler, som eksplisitt nevner bildebruk. Også punkter der bildebruk kun er implisitt kan være relevante, og jeg mener derfor at disse underpunktene er mest aktuelle:

4.1. Legg vekt på saklighet og omtanke i innhold og presentasjon.

4.6. Ta hensyn til hvordan omtale av ulykker og kriminalsaker kan virke på ofre og pårørende. Identifiser ikke omkomne eller savnede personer uten at de nærmeste pårørende er underrettet. Vis hensyn overfor mennesker i sorg eller ubalanse.

4.7. Vær varsom med bruk av navn og bilde og andre klare identifikasjonstegn på personer som omtales i forbindelse med klanderverdige eller straffbare forhold. Vis særlig varsomhet ved omtale av saker på tidlig stadium av etterforskning, i saker som gjelder unge lovovertridere, og der identifiserende omtale kan føre til urimelig belastning for tredjeperson. Identifisering må begrunnes i et berettiget informasjonsbehov. Det kan eksempelvis være berettiget å identifisere ved overhengende fare for overgrep mot forsvarsløse personer, ved alvorlige og gjentatte kriminelle handlinger, når omtales identitet eller samfunnsrolle har klar relevans for de forhold som omtales, eller der identifisering hindrer at uskyldige blir utsatt for uberettiget mistanke.

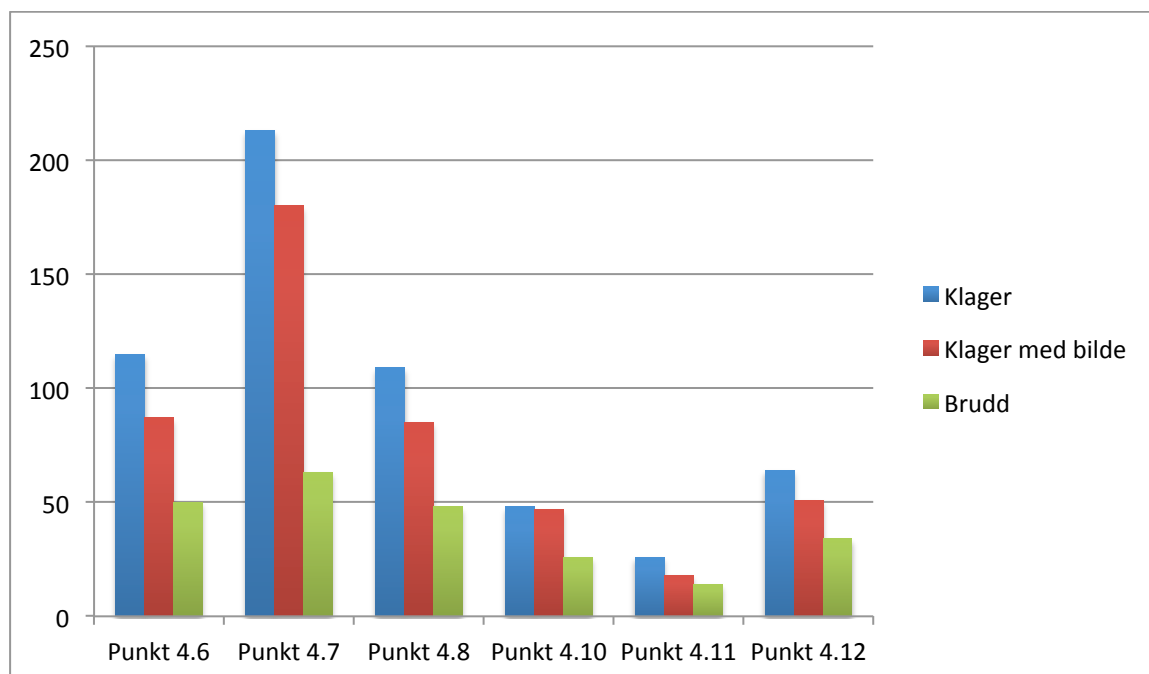
4.8. Når barn omtales, er det god presseskikk å ta hensyn til hvilke konsekvenser medieomtalen kan få for barnet. Dette gjelder også når foresatte har gitt sitt samtykke til eksponering. Barns identitet skal som hovedregel ikke røpes i familietvister, barnevernssaker eller rettssaker.

4.10. Vær varsom med bruk av bilder i annen sammenheng enn den opprinnelige.

4.11. Vern om det journalistiske fotografiets troverdighet. Bilder som brukes som dokumentasjon må ikke endres slik at de skaper et falskt inntrykk. Manipulerte bilder kan bare aksepteres som illustrasjon når det tydelig fremgår at det dreier seg om en montasje.

4.12. For bruk av bilder gjelder de samme aktsomhetskrav som for skriftlig og muntlig fremstilling. (presse.no)

Selv om punkt 4.1 er en gjenganger ved klager til PFU, er det sjelden at det er selve bildebruken det reageres på. Her er situasjonen helt annerledes for punktet om identifisering (4.7). PFU-basen på nett (presse.no) gjør det mulig å søke i alle klager PFU har mottatt fra 1991 og fram til i dag. PFU har mottatt 213 klager på punkt 4.7. Det er ikke sikkert alle klagene inneholder klage på bildebruk. Men søker vi på 4.7 og legger til ”bilde” i frisøk, er det fortsatt 180 klager. Søkemotoren er dessverre ikke spesifikk nok til at man kan søke på ”bilde” og/eller ”foto” etc. Jeg har derfor valgt å bruke begrepet ”bilde”, fordi det etter min erfaring er det begrepet som går igjen flest ganger. På samme punkt som ”bilde” får 180 treff, får for eksempel ”bildebruk” 51 treff, ”foto” 54 treff og ”fotografi” kun 9 treff. Under har jeg laget en tabell som viser antall klager i perioden 1991 og fram til i dag, klager der bilde er nevnt, samt hvor mange av klagene som endte i konklusjonen ”Brudd på god presseskikk”.

Som vi ser av tabellen er det bilder rundt temaer som ulykker (4.6), identifisering (4.7) og barn (4.8) som fører til flest klager. Jeg vil senere se på om også de redaksjonelle medarbeiderne er spesielt opptatt av disse temaene. Men selv om disse tre punktene både

---

hadde flest innklagde saker og flest saker som endte i fellende dom, er det prosentvis flere saker som endte i dom på noen av de andre punktene. Under punkt 4.11 som omhandler vern om fotografiets troverdighet, endte hele 78% av de innklagde sakene i dom om brudd på god presseskikk. Årsaken kan kanskje være at dette punktet i VVP er såpass tydelig. Hvis leserne først legger merke til at det er en montasje, og dermed klager det inn, så er det som regel ingen tvil. Det er også relativt få saker i denne kategorien, og det kan også være at det i dette punktet er større samsvar mellom presseforbundets og folk flest sitt etikksyn?

Hvis vi bruker folkeskikk som begrep igjen, så viser omfanget av VVP at presseetikken bygger på mer refleksjon enn det folkeskikken gjør. Mens folkeskikk ofte følger magesfølelsen og det vi tror alle andre forventer, er presseetikken stadig under reflektert endring. Og pressens valg vil hele tiden måles opp mot de reglene pressen selv har vedtatt. For det er viktig å understreke at det er pressen selv som både har utarbeidet retningslinjene og håndhever dem. Hvis noen føler seg tråkket på av pressen, kan de klage redaksjonen inn for PFU. Dette gjøres enkelt via et skjema på nettet. Selve utvalget består av fire representanter for pressen og tre representanter fra allmennheten. Utvalget bruker VVP når de diskuterer hvorvidt redaksjonen har brutt god presseskikk eller ikke. Selve klagebehandlingen tar jeg opp litt senere, men hvis utvalget kommer fram til at den innklagede redaksjonen har brutt god presseskikk, må redaksjonen kunngjøre dommen for leserne, lytterne eller seerne.

3.3 Den normative presseetikken

Jeg skrev tidligere at man gjerne skilte mellom etikk og moral, der etikk var diskusjonene og refleksjonene, mens moral var det man gjorde i praksis. Når jeg snakker om presseetikk, tar jeg både moral og etikk inn i dette begrepet. For presseetikk handler både om diskusjoner og refleksjoner rundt moralsk praksis og selve praksisen. Skal vi beskrive denne praksisen støtter vi oss til deskriptiv etikk. Det er, som ordet tilsier, et begrep som brukes om etikk som beskriver en gruppe eller persons etikk, uten å dømme den som god eller dårlig (Heiene, 2005, s. 7). Her er fokuset på selve beskrivelsen. Jeg kommer for eksempel til å undersøke i hvor stor grad hverdagen i en avisredaksjon preges av presseetiske diskusjoner. Da er jeg ute etter å beskrive hvilke etiske diskusjoner og synspunkter som er rådene, og da er det snakk om deskriptiv etikk. Men med en gang jeg begynner å ta stilling til det som diskuteres, og for eksempel måler diskusjonen opp mot vedtatte etiske normer som VVP, beveger jeg meg over

i normativ etikk. Normativ etikk er opptatt av hva som er rett. Vi bruker normativ etikk når vi står ovenfor et etisk dilemma og vurderer hvordan vi skal handle. Man kan si at man med deskriptiv etikk forklarer hvordan virkeligheten er, mens normativ etikk beskriver hvordan den bør være (Heiene, 2005, s. 8).

3.3.1 Presseetikken dentologiske preg

Den presseetiske diskusjonen har som mål å beskrive hvordan pressen bør oppføre seg, og den bygger dermed på den normative etikken. Hvis vi tar utgangspunkt i den normative etikken og skal finne ut om en handling er etisk god, må man se på både enkeltindivider og fellesskapet. Her kan det selvsagt oppstå motsetninger, og jeg skal senere komme tilbake til hvordan denne motsetningen mellom enkeltindivider og allmennheten preger hele den presseetiske diskusjonen. Et annet problem er hvordan man skal argumentere for at noe er godt. Skal man bruke regler? Er resultatet det viktigste? Eller er det motivene bak som bør stå i fokus? Hvis man er opptatt av regler, kalles den normative etikken gjerne for dentologisk etikk. Her er det selve handlingen som står i fokus, og man måler den opp mot vedtatte regler. På den andre siden har man teologisk etikk som fokuserer på hva som blir resultatet av handlingen og hva motivet/målet for handlingen var (Heiene, 2005, s. 15). Den dentologiske etikken kalles ofte pliktetikk på norsk, der Immanuel Kants syn er mest kjent. Kort fortalt var Kant opptatt av en pliktetikk grunnlagt i menneskets natur, som han mente er god og fornuftig. De etiske verdiene ligger ikke i regler utenom mennesket (som for eksempel de ti bud), men finnes i mennesket selv. Og ifølge Kant skulle menneskene alltid handle ut i fra en forutsetning om at handlingen kunne bli en universell lov (Heiene, 2005, s. 31). Og Kant var ikke opptatt av å se på konsekvensene av en handling. Skal man følge hans krav, kan man for eksempel ikke bryte et løfte selv om konsekvensene var at noen døde. Brurås peker på at man kan gjenkjenne denne kategoriske plikttankegangen i presseetikken krav om aldri å oppgi anonyme kilder (2014, s. 299). Men presseetikken er full av motstridende hensyn, og Kant kritiseres nettopp for at hans kategoriske imperativ ikke tar høyde for såkalte plikt-kollisjoner. Derfor er nok John Rawls "slør av uvitenhet" mer aktuell for presseetikken, siden den nettopp tar opp i seg mange motstridende plikter som kan oppstå. Rawls tanker rundt etikk var at man skulle se for seg at vi alle var i en slags limbo når vi tok en etisk avgjørelse. Vi var alle bak uvitenhetssløret og visste dermed ikke hvilken posisjon i samfunnet vi ville få, når vi steg ut foran sløret igjen. Dermed ville vi automatisk ta den etiske avgjørelsen som gavnet alle samfunnslag, siden vi ikke kunne ta sjansen på å ta

---

en avgjørelse der vi selv ville falle uheldig ut (Heiene, 2005, s. 35). Dette kan være en spesielt aktuell diskusjon for lokalavisjournalister siden det da er mye kortere avstand mellom journalistene og dem de skriver om, enn for eksempel nasjonal presse. Dermed er det kanskje lettere å forestille seg at en kunne inneha en annen rolle?

3.3.2 Presseetikkens teologiske preg

Hovedmålet for teologisk etikk er å ”realisere ”det gode liv” som formål for menneskelig aktivitet” (Heiene, 2005, s. 18). Men så er jo det store spørsmålet hva som er det gode liv for ulike typer mennesker? Hovedskillet for teologisk etikk går mellom nytteetikk og dydsetikk. Dydsetikken har fokus på selve individet som utfører handlingen, mens nytteetikken ser på hvilken nytteverdi handlingene har for mennesket. Brurås peker på at journalistens magesfølelse eller ryggmargsrefleks kan være et uttrykk for slik dydsetikk (2014, s. 306). Dette fordi han mener at når journalistene tyr til slike forklaringer så er de opptatt av å rettferdiggjøre seg selv, og bygge opp under seg selv som en person med godt utviklede etiske evner. Det kan godt hende han har rett, men jeg vil hevde at denne magesfølelsen like gjerne kan være et uttrykk for Kants utgangspunkt, nemlig at mennesket har et slags innebygd etikk-kompass. Når journalister og fotografer følger magesfølelsen eller ryggmargsrefleksen, kan det like gjerne være et uttrykk for at de følger det de anser som universelle lover uten å vurdere konsekvensene. Dette kommer jeg tilbake til under analysen.

Innen nytteetikken finner man to hovedretninger, etisk egoisme og utilitarisme. Etisk egoisme har, som navnet antyder, fokus på enkeltindividet, at folk handler ut i fra egne personlige motiver, som ikke nødvendigvis er egoistiske ved at de bare er opptatt av seg selv. Heiene trekker for eksempel fram at mennesker kan ha et personlig motiv og ønske om å hjelpe andre. Da er det fremdeles snakk om etisk egoisme (Heiene, 2005, s. 19). Utilitarismen er motstykket til den etiske egoismen, og denne tankegangen er mer framtrædende innen presseetikken. Her vurderes en handling ut i fra nytteverdien for flest mulig. Grunnleggeren, Jeremy Bentham, snakker om motsetningene mellom behag¹ (pleasure) og smerte (pain). Når han skulle vurdere en handling etisk, altså hvorvidt den var nyttig, så han på hvor stor grad av behag den førte til og/eller fravær av smerte (Heiene,

---

¹ Heiene oversetter pleasure med lyst, men jeg mener behag er et mer dekkende ord. Begrepet behag dekker mer følelsen man sitter igjen med etter en handling, mens lyst mer knyttet til noe som skal/kan skje. Da unngår man også assosiasjoner til seksuell lyst.

2005, s. 20). Bentham mente at både intensitet og varighet måtte tas med inn i regnestykket, men at prinsippet om at både behag og smerte kunne måles, var absolutt. Mye av presseetikken bygger på de samme prinsippene, men inntrykket er at det mer er magesfølelsen som styrer, ikke matematiske beregninger. Benthams tankegang er derfor interessant for min tematikk.

3.3.3 Dentologisk etikk vs. teologisk etikk

Presseetikken beskriver hvilke regler vi bør følge, og den føyer seg dermed inn under den normative, dentologiske etikken. Men reglene ble jo laget ut i fra en tankegang om at målet er viktig, så vi kommer ikke utenom teologisk etikktenkning heller. En kan si at VVP er dentologisk med bakgrunn i det teologiske, og da spesielt nytteperspektivet i utilitarisme – mest mulig nytte for flest mulig. Her er Benthams tanker om størst mulig behag, kombinert med fravær av smerte, viktig. For Bentham mente man kunne kalkulere hvor stor intensitet og varighet av behag og smerte en handling førte med seg, og dermed slå fast hvor god eller dårlig handlingen var. Denne kvantitative måten å rangere handlinger etisk på, er selvsagt blitt kritisert av mange. Hvordan kan man sammenligne og måle opp mot hverandre noens behag og andres smerte? Likevel finner vi igjen dette prinsippet i VVP. Her settes folks informasjonsbehov opp mot enkeltindividers vern. Er det for eksempel riktig å gi mange folk et behag ved at de får oppfylt sitt informasjonsbehov etter en trafikkulykke, når noen få vil føle stor smerte ved det samme oppslaget? Dette finnes det selvsagt innen fasit på. Etiske diskusjoner er jo nettopp diskusjoner der utfallet ikke er kjent og heller ikke absolutt. Etisk tankegods i ulike samfunn er også under stadig endring. VVP har derfor blitt revidert flere ganger siden den ble laget i 1936. Synet på selvmord er et eksempel på et tema der etikkens fokus har endret seg. Tidligere het det at ”Selvmord eller selvmordsforsøk skal som hovedregel ikke omtales” Altså et bastant dentologisk ståsted. Det spilte liten rolle om hensikten med omtalen var god, eller om det ville føre med seg noe godt. De aller fleste tolket punktet på strengest mulig måte og omtalte dermed ikke selvmord. I 2006 ble teksten endret til ”Vær varsom ved omtale av selvmord og selvmordsforsøk. Unngå omtale som ikke er nødvendig for å oppfylle allmenne informasjonsbehov. Unngå beskrivelse av metode eller andre forhold som kan bidra til å utløse flere selvmordshandlinger”. Her ser vi at utilitarismen kommer sterkere inn med fokus på hva en eventuell omtale kan føre til.

3.4 Bruk av etisk teori i oppgaven

I oppgaven min vil jeg se på hvilke etiske refleksjoner som finnes i en lokalavis. Jeg vil dermed jobbe med deskriptiv etikk. Men i min beskrivelse av de etiske refleksjonene som gjør seg gjeldende, vil jeg naturlig nok også analysere disse refleksjonene. Dermed vil det være nyttig å se på hvilke normative teorier som best kan beskrive de valgene den enkelte gjør. Jeg skrev innledningsvis at jeg ville se på i hvilken grad avisens medarbeidere er preget av deontologisk eller teologisk etikk. Er de for eksempel styrt av pliktetikken, der de slavisk følger VVP, eller er de mer opptatt av det teologiske aspektet ved etikken, der det er fokus på hva målet med handlingen er? Er for eksempel fotografene seg bevisst Rawls tanker rundt etisk refleksjon? Vurderer de hvordan de selv ville reagert hvis det var de som var pårørende etter en ulykke? Eller er Kants tanker om at rettesnoren for etiske valg ligger i vår egen gode og fornuftige natur mer aktuell? For selv om de kanskje lar VVP være en rettesnor for sine etiske avgjørelser, så ligger det jo en motsetning også i den. Del én støtter opp under utilitarismens prinsipper om at det skal behage flest mulig, mens del 4 heller støtter at enkeltindividets smerte må veie ekstra tungt i et regnestykke mellom behag og smerte. Kanskje åpner både VVP og pressens praksis for at enkeltindividets smerte, i enkelte tilfeller, trumfer alt og gjør regnestykket overflødig?

4. Kasusstudie som metode

Metode betyr "veien til målet" og for å velge hvilken vei/metode man vil bruke, er det derfor avgjørende å vite hva som er målet (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 83). Siden målet mitt er å finne ut hvordan bildebruk diskuteres etisk i avisredaksjoner, vil en kvantitativ tilnærming, der jeg for eksempel ser på statistikk over innklagde saker til PFU, domfellelser etc., være uinteressant. Da vil jeg kun få en beskrivelse av hvordan norsk lokalpresse bruker bilder i forhold til normene i VVP. Hvis jeg for eksempel gjennomførte en spørreundersøkelse blant alle landets lokalavisfotografer, og/eller journalister og redaktører, ville jeg sitte igjen med et oversiktsbilde der jeg for eksempel kunne si at 80 % av alle fotografene synes VVP er et godt verktøy, eller at 90% av alle fotografer innrømmer å ha tatt bilder der de var i tvil om det var etisk riktig eller ikke. Dette er både relevant og interessant, men siden jeg ønsker å få et mer nyansert bilde på hvordan presseetiske diskusjoner og valg gjøres, må jeg tettere innpå mitt forskningsmateriale. En kasusstudie er utforskende av natur og vil dermed gi meg den muligheten. For som Robert K. Yin sier:

Doing case study research would be the preferred method, compared to the others, in situations when (1) the main research questions are "how" or "why" questions; (2) a researcher has little or no control over behavioral events; and (3) the focus of study is a contemporary (as opposed to entirely historical) phenomenon. (2014, s. 2)

Alle disse forutsetningene er til stede for mitt forskningsprosjekt. Jeg vil vite hvordan bildebruk diskuteres, jeg har ingen kontroll over redaksjonen jeg studerer og fenomenet jeg ønsker svar på er et samtidfenomen. Siden en kasusstudie kombinerer ulike metodiske tilnærminger som for eksempel intervju, observasjon og dokumentanalyse, vil jeg få en bred innsikt i temaet. De ulike metodene vil utfylle hverandre og dermed minimere risikoen for å trekke feilslutninger. Jeg kommer tilbake til denne trianguleringen.

4.1 Valg av kasus

Hvis man skal i gang med en kasusstudie er det fremdeles mange valgmuligheter. Skal man velge ett eller flere kasus? Og hvilke kriterier skal man bruke når man velger kasus? Skal man velge ut i fra tilgjengelighet, velge statistisk tilfeldig, velge noe man tror er et typisk kasus eller et atypisk kasus? Også her er det viktig at forskeren lar problemstillingen styre valget. Hvilket kasus vil kunne gi best svar på det forskeren leter etter? Det er ikke sikkert at flere kasus eller et statistisk representativt kasus er det beste. Slik jeg ser det, er

---

tilgjengelighet ett av de viktigste kriteriene. For å gjennomføre en god kasusstudie må forskeren gå i dybden. Da er hun avhengig av at hun har anledning til å undersøke alle mulige sider ved et kasus. Hvis jeg for eksempel kun hadde fått tilgang til å intervju en fotograf i tillegg til redaktøren, men hadde blitt nektet adgang til å observere redaksjonen i arbeid, kunne jeg ikke gjennomført kasusstudien min. Da måtte jeg valgt et annet kasus. I tillegg til en god og bred formell adgang, er man også avhengig av at man har uformell adgang. Med uformell adgang, mener jeg at personer som inngår i kasuset, er positive til forskningen. For selv om man har bred formell adgang og har gjort avtaler som sikrer tilgang, kan forskningen stoppes eller gjøres vanskelig ved at personer er mer eller mindre uvillige til å bidra. Dermed kan man støte på situasjoner der man må forkaste et kasus underveis.

Robert E. Stake opererer med tre ulike typer kasus, *intrinsic*, *instrumental* og *collective*, alt ettersom hvilket formål forskeren har med studien (1995, s. 3). *Collective* er, som navnet sier, når man bruker/studerer flere ulike kasus for å få svar på en problemstilling. Et *intrinsic* (iboende) kasus er når det er selve kasuset som står i sentrum. Man kan for eksempel studere hvordan arbeidsmiljøet i magasinet *Det Nye* er, kanskje på oppdrag fra magasinet selv. Hvis man heller ønsker å studere hvordan arbeidsmiljøet på kvinnedominerte arbeidsplasser er, kan man fremdeles bruke *Det Nye* som et kasus, men da som et instrumentelt kasus. Kasuset er et eksempel på noe man vil undersøke, og man håper å komme fram til kunnskap som også er gyldige utenfor det kasuset man undersøker. Her er det viktig å understreke at når det gjelder generalisering i en kasusstudie, gir det ingen mening å snakke om statistisk generalisering. Uavhengig av om man undersøker ett eller flere kasus, vil man uansett ikke favne bredt nok til å kunne generalisere kvantitativt. Mitt kasus vil være et slikt instrumentelt kasus, der jeg håper at noe av det jeg finner ut også kan vise seg å være gyldig for mer enn det valgte kasuset.

Hovedpoenget med en kasusstudie er å gå i dybden og oppnå en gjennomarbeidet forståelse av nettopp det kasuset man undersøker. Denne kunnskapen kan så overføres til andre områder via en analytisk generalisering. Yin påpeker at en kasusstudie også kan være en ypperlig anledning til ”å kaste et empirisk lys over noen teoretiske konsepter eller prinsipper” (2014, s. 40). Jeg kan for eksempel undersøke om Mitchells teoretiske betraktninger om bildets iboende magi er styrende for hvordan bilder behandles presseetisk. Eller jeg kan se på i hvor sterk grad Rawls ”slør av uvitenhet” styrer de etiske beslutningene som tas? Kanskje er det helt andre tanker som gjør seg gjeldende, og kanskje disse tankene

kan være med på å utfylle teoriene eller endre dem? Dermed kan resultatene av analysene av et kasusstudie være med på å kaste nytt lys over teorier som kan brukes for å forstå andre sammenhenger. For å få til dette er jeg avhengig av å tilnærme meg kasuset på ulike måter. Jeg har derfor valgt både å observere redaksjonen i det daglige arbeidet, se nærmere på ulike dokumenter de produserer samt intervju utvalgte medlemmer av redaksjonen. De ulike metodene vil tilføre oppgaven min ulike perspektiver, og alle tre metodene har selvsagt både sine egne fortrinn, begrensninger og dilemmaer

4.2 Hvorfor bruke observasjon?

Et av de største dilemmaene jeg ser når det gjelder observasjon som metode, er i hvor stor grad jeg må informere dem jeg observerer om hva jeg gjør. Hvis man fristiller prosjektet fra etikken, vil det optimale være å si minst mulig om hva man skal observere. For hvis man informerer om hvilket tema man forsker på, er det en stor sannsynlighet for at de man observerer bevisst eller ubevisst blir mer oppmerksomme på det temaet. Samtidig vil jo en fremmed observatør uansett føre til at interaksjonen blir annerledes enn den ellers ville blitt. I analysen må man derfor vurdere både hvordan informeringen samt ens egen tilstedeværelse og delaktighet påvirker de man observerer. For jeg synes det er viktig å ivareta hensynet om et informert samtykke til å delta. Hvis menneskene innen den enheten en ønsker å forske på skal kunne si ja eller nei til å delta, så må de være informert om hva de deltar i. Dermed vil også temaet, i de fleste sammenhenger, være kjent for dem. Men selv om de kjenner til temaet, vil det ikke være nødvendig å formidle til dem alle de ulike problemstillingene man har. Forhåpentligvis vil også oppførselen deres normalisere seg over tid.

Som observatør, kan man ta ulike roller, alt etter som hvor involvert man er i de prosessene man observerer, og om man observerer skjult eller åpent. Hvilken rolle man velger, avhenger både av hva man ønsker å finne ut, og hvor man ønsker å observere. Tyskeren Günter Wallraff er for eksempel kjent for å bruke en skjult deltagende form for å avdekke kritikkverdige forhold han ellers ikke ville hatt adgang til. Wallraffing er siden blitt et begrep, som stadig diskuteres etisk. VVP sier for eksempel at: ”Skjult kamera/mikrofon eller falsk identitet skal bare brukes i unntakstilfeller. Forutsetningen må være at dette er eneste mulighet til å avdekke forhold av vesentlig samfunnsmessig betydning” (Presse.no). Innen forskning er det derfor mer vanlig med åpen observasjon, der graden av involvering vil variere. Jeg vil ta rollen som en åpen observatør som innimellom deltar. Denne åpne rollen

---

vil også gjøre det enkelt for meg å notere underveis. De jeg observerer vil forvente at jeg noterer, og det jeg observerer er ikke så sensitivt at jeg som forsker bør vente med å notere til en pause etc. Jo mer jeg noterer, jo vanligere vil det bli for de jeg observerer. Håpet er at de etter hvert ikke lar seg merke med at jeg skriver. Jeg slipper dermed unna problemer med å huske hva jeg har sett og kan heller konsentrere meg om å få notatene så nøytralt beskrivende som mulig. Dette er selvsagt umulig, fordi både min problemstilling og min bakgrunnskunnskap vil være med på å styre det jeg ser. Derfor er det lurt å prøve å være bevisst på om notatene jeg tar er rent beskrivende eller tolkende. Schatzman og Strauss, gjengitt i Østbye et.al., opererer med tre ulike typer notater: 1. Observasjonsnotater som skal være beskrivende. 2. Teoretiske notater, der en også tolker og tilføyer. 3. Metodologiske notater som vil fungere som små huskelapper til forskeren selv (Østbye, Helland, Knapskog & Larsen, 2007, s. 108). Alle tre vil være nyttige for analysen, og ved at jeg skiller dem, blir etterarbeidet lettere. Det er ikke sikkert de samtidige tolkningene holder vann når alt skal sees i sammenheng, men de vil uansett gi et nyttig perspektiv eller en analyseretning som kan være fruktbar.

Jeg har nevnt tidligere at metodetriangulering er et av hovedargumentene for at jeg velger en kasusstudie. Ved å bruke ulike metoder, og dermed ulike innfallsvinkler, øker jeg sannsynligheten for at de funnene jeg gjør er valide. I en intervjusituasjon er det for eksempel en fare for at jeg bare får den offisielle versjonen – den versjonen personene tror forskeren og/eller allmennheten vil høre. Ved at jeg i tillegg observerer, får jeg et innblikk i hva personene gjør i tillegg til det de sier at de gjør. Jeg kan også få innblikk i såkalt ”tauskunnskap” (Østbye et.al., 2007, s. 121). Dette er kunnskap som informantene selv ikke tenker over at det er viktig å formidle, enten fordi de anser informasjonen som selvfølgeligheter, eller fordi de selv ikke er bevisste på hva de gjør. Dermed vil kanskje funnene fra observasjonen være mer valide enn svarene fra intervjuene. Men siden jeg er interessert i å se på hvordan presseetikk for bilder diskuteres og behandles innad i pressen, vil både de personlige avveiningene samt de praktiske gjøremålene være relevante. Men validiteten vil ikke være god nok for verken observasjonsdelen eller intervjuene alene. Jeg må se dem i sammenheng. Jeg kommer i tillegg til å bruke dokumentanalyse. For det vil være merkelig å studere etiske diskusjoner i en avisredaksjon uten å trekke inn sluttproduktet, de publiserte sakene, som jo er et resultat av de etiske diskusjonene. Gjennom å analysere funnene fra disse tre ulike metodene, vil jeg se om det er samsvar eller ikke mellom funnene, samt diskutere validiteten i undersøkelsen som helhet. Men for at det i det

hele tatt skal være interessant å diskutere validiteten, må selvsagt dataene mine ha høy reliabilitet. Dette ivaretar jeg gjennom en detaljert beskrivelse av hvordan jeg gjennomførte undersøkelsene under punkt 4.5.

4.3 Hvorfor bruke dokumentanalyse?

I en kasusstudie er det spesielt viktig med et bredt tilfang av metoder, slik at en får tilgang på mest mulig informasjon om det en ønsker å studere. Syvertsen definerer dokumentanalyse som ”en betegnelse for en systematisk analyse av skrevne eller audiovisuelle beretninger som ikke er produsert eller generert av forskeren selv” (1998, s. 5). Grunnen til at disse dokumentene er interessante for en forsker, er i hovedsak fordi vi lever i et samfunn som i stor grad baserer all kunnskapserving og kunnskapsoverføring på skriftspråket. Så selv om dokumentanalyse ikke blir hovedfokus for min forskning, er den et nyttig supplement.

Ved å se på dokumenter som kasuset selv har produsert, får man et unikt innblikk i hvordan de ønsker å fremstå, deres selvpresentasjon. Det er ikke nødvendigvis interessant hvorvidt denne presentasjonen er sann eller ikke. Mer interessant er det å se på hvilke verdier denne selvrepresentasjonen gir uttrykk for. Er den tydelig? Spriker den i ulike retninger? Er den gjennomgående for alt materiale de publiserer etc. Mitt utgangspunkt er en avis, og aviser publiserer dokumenter 24-7. Men aviser har også interne dokumenter i form av regler, fellesmailer etc. Og om dokumentene er utadrettede eller interne, om de er offentlige, eller private, publiserte eller upubliserte, så vil de kreve ulike tilnærminger. For innen dokumentanalyse er det viktig å slå fast hvem som er avsender, mottaker og hva som er hensikten med dokumentene. Dokumenter som produseres kan tjene ulike formål, og det er derfor viktig at forskeren forholder seg til dokumenter som til all annen empiri, som en bit av et større puslespill som må analyseres. Hver bit er én versjon av virkeligheten, og disse bitene er aldri objektive. Kildekritikk er derfor avgjørende for at materialet skal kunne brukes. Med kildekritikk mener jeg alt som må gjøres for å avgjøre en kildes egnethet. Det er altså ikke nok at man fastslår at kilden er ekte og troverdig, den må også være egnet til å kaste lys over problemstillingen.

Det er selvsagt mange ulike typer dokumenter som, i større eller mindre grad, er egnet til å kaste lys over problemstillingen. Det er for eksempel uklokt å drive research uten å forholde seg til dokumenter som berører bedriften en ønsker å undersøke. Da kan både intervjuer og observasjon bli ufullstendige. Dokumenter kan også være nyttige for å verifisere andre funn.

Men dokumenter og dokumentanalyse kan selvsagt brukes til noe mer enn en hjelpedisiplin til andre empiriinnsamlinger. Dokumentene kan gi et utfyllende bilde både av hvordan bedriften ser på seg selv og hvordan de ønsker å fremstå. Og i en dokumentanalyse trenger man ikke å ta hensyn til hvordan forskeren har påvirket situasjonen empirien oppstod i, slik man for eksempel må med intervju og observasjon. Det man derimot bør ta hensyn til er hvordan dokumentet er påvirket av andre dokumenter. Syvertsen understreker at dokumentene styres av ulike sjangerkonvensjoner og da gjerne av den sekvensen av dokumenter de inngår i (1998, s. 18). I en klagesak til PFU vil for eksempel rekkefølgen av dokumentene styre hvordan de er utformet. Klager sender en skriftlig klage til PFU. Denne klagen får den innklagede redaksjonen tilgang til når de skal utforme sitt tilsvarende. Klageren kan så kommentere tilsvaret, og hvis klager kommer med nye opplysninger kan innklagede kommentere på nytt (Presse.no). Denne dokumentkjeden må selvsagt sees i en sammenheng. En analyse som for eksempel bare tar utgangspunkt i de siste kommentarene vil være misvisende. Det er derfor viktig at det tydelig fremgår hvordan forskeren har valgt ut dokumentene, og dermed hvilke dokumentkjeder de inngår i, hvor dekkende de er og/eller hvor representative de er for den strømmen av dokumenter forskeren kunne valgt (Syvertsen, 1998, s. 21).

En dokumentanalyse kan være både kvalitativ og kvantitativ, og jeg vil benytte meg av begge metodene når jeg analyserer dokumenter som er relevante for min problemstilling. Kvantitative metoder egner seg godt til å skaffe seg et overblikk over et tema eller en situasjon. På nettstedet presse.no finnes det en oversikt over alle klager som er behandlet av PFU siden 1991. Under punkt 3.2.1 viser jeg resultatene av en enkel analyse av dette materialet som viser hvilke punkter i VVP folk reagerer mest på, hvilke punkter der flest medier blir dømt etc. Denne analysen danner et bakteppe både for observasjonen og intervjuene. Jeg kommer også til å analysere enkeltsaker kvalitativt. Dette vil, sammen med intervjuer og observasjoner, gi et utfyllende bilde av hvordan de presseetiske dilemmaene for bilder blir behandlet innad i redaksjonen.

4.4 Hvorfor bruke intervju?

Hovedpoenget med prosjektet mitt er å finne ut hvordan presseetiske diskusjoner rundt bildebruk er i norsk lokalpresse. Siden disse diskusjonene stort sett foregår internt i den enkelte redaksjon, må jeg få tilgang til dagliglivet i en redaksjon. Men det skal noe til at det

dukker opp flere store etiske diskusjoner akkurat i den perioden jeg observerer redaksjonen i arbeid. Jeg har beskrevet hvordan dokumentanalyse kan gi nyttig innsikt i slike diskusjoner, men jeg tror likevel at den mest omfattende og dyptgående informasjonen må komme gjennom intervjuer. For i samtale med enkeltjournalister kan jeg både få innblikk i hvordan de oppfatter etiske problemstillinger, få mange konkrete eksempler og få en beskrivelse av hvordan de oppfatter at slike diskusjoner blir behandlet i redaksjonen. Kvale & Brinkmann skriver at ”Formålet med det kvalitative forskningsintervjuet er å forstå sider ved intervjupersonens dagligliv, fra hans eller hennes perspektiv” (2015, s. 42). Nettopp hans og hennes perspektiv synes jeg er spesielt viktig. For selv om man kan se på bildeetikken ut i fra hvilke bilder som publiseres, vil en gå glipp av hvilke diskusjoner og vurderinger som ligger bak valgene. Og det er ikke alltid det er en åpen diskusjon i forkant heller, men kun en personlig vurdering. For å få fatt i denne vurderingen er man avhengig av å intervju beslutningstakerne. Bildeetikken kan vel så gjerne komme fram i hvilke bilder som ikke publiseres, og disse kan man kun få tak i via observasjon og/eller intervju. Siden jeg har valgt å intervju både redaktør, redaksjonssjef, fotograf og to allroundjournalister, håper jeg på ulike innfallsvinkler som til sammen kan gi et bilde på hvilken rolle presseetikk for bilder har i redaksjonen.

Mange er opptatt av det asymmetriske maktforholdet mellom intervjuer og intervjuobjekt når en skal bruke kvalitative forskningsintervjuer. Kvale & Brinkmann skriver for eksempel at ”Intervjueren har vitenskapelig kompetanse. Han eller hun setter i gang og definerer intervjusituasjonen, bestemmer temaet for intervjuet, stiller spørsmål og beslutter hvilke svar han eller hun vil følge opp, og er også den som avslutter samtalen” (2015, s. 52). Det er derfor viktig at en er seg bevisst denne skjevheten i makt når en senere tolker intervjuene. Selve det at det bare er forskeren som tolker er selvsagt også et uttrykk for makt. Jeg vil likevel hevde at det asymmetriske maktforholdet utjevnes noe ved at det er journalister som intervjues. Selv om de stort sett er vant til å være den som intervjuer og ikke bli intervjuet selv, er selve situasjonen kjent for dem. Temaet for intervjuene kan også trigge følelsen av makt hos dem. Presseetikk er noe de forholder seg til daglig, mens de kanskje tenker at jeg som forsker ikke helt har peiling på det de må forholde seg til profesjonelt. Dette kan forsterkes ytterligere når jeg intervjuer redaktør og redaksjonssjef. Men det at jeg selv både har jobbet som journalist og redaktør tidligere, kan være med på å utjevne denne maktbalansen. Jeg trenger uansett neppe å være så bevisst på å unngå faguttrykk, vanskelige formuleringer etc. Men uansett hvilken vei vektskålen tipper, er det viktig at jeg som forsker

---

er bevisst på denne maktbalansen og hvordan den eventuelt påvirker intervjusituasjonen og min tolkning i ettertid.

Det er mange ulike oppfatninger av hvordan selve intervjuet bør gjennomføres, og Kvale & Brinkmann viser til flere lister med råd. Siden jeg selv har bakgrunn som journalist, og dermed har gjennomført et utall intervjuer, synes jeg de fleste av rådene er selvnlysende. Elton Mayos' intervjumetode, som i korthet går ut på å rette fokus vekk fra deg selv og over på intervjuobjektet, lytte både til det intervjuobjektet sier og det han/hun ikke sier, samt sammenfatte din tolkning for så å få kommentarer på dette, er for eksempel noe enhver journalist gjør daglig (2015, s. 64). Da er det mer interessant å se på ulike måter en som intervjuer kan opptre på og dermed også hva slags syn en som forsker har på intervjusituasjonen. Kvale & Brinkmann snakker her om intervjueren som gruvearbeider eller reisende, der gruvearbeideren vil avdekke kunnskap som eksisterer uavhengig av intervjueren, mens den reisende er mer delaktig i prosessen og søker bredere (2015, s. 71). I min undersøkelse vil jeg nok opptre både som gruvearbeider og reisende. For jeg ønsker egentlig å avdekke hvordan bilder diskuteres presseetisk i en redaksjon, uavhengig av min egen påvirkning. Men samtidig så vil hele min tilstedeværelse, både under observasjonen og selvsagt under intervjuene, være av en slik art at jeg påvirker og er delaktig i de refleksjonene som kommer.

Temaet for undersøkelsen min er etikk, og ironisk nok vil både observasjon og intervju som metode reise en del etiske spørsmål. Hvor går for eksempel grensen for hva jeg kan spørre om? Hvor langt kan jeg trekke min tolkning av det intervjuobjektene sier? Skal jeg ta med alt som kommer fram, eller skal jeg fjerne deler som kan få uheldige konsekvenser for intervjuobjektet? Som med all annen etikk, finnes det mange spørsmål og få, om noen, fasitsvar. Jeg velger derfor å legge VVP til grunn for mitt arbeid som forsker, da jeg mener den ivaretar forholdet mellom samfunnets rett/ønske om å vite og enkeltindividers rett på beskyttelse. Dette vil jeg selvsagt diskutere underveis, hvis det er nødvendig. Jeg følger selvsagt også Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjenestes (NSD) retningslinjer for etikk innen samfunnsforskning, og hele prosjektet er innmeldt og godkjent av dem.

4.5 Praktisk gjennomføring

Jeg forsøker å ha en abduktiv tilnærming til min forskning slik Alvesson og Sköldbberg definerer det: "Abduktionen utgår från empiriska fakta liksom induktionen, men avvisar inte

teoretiska förföreställningar och ligger i så måtto närmare deduktionen” (2011, s. 56). Det vil si at jeg kombinerer induktive og deduktive prosesser. For selv om jeg lar dataene være styrende for min forskning (induktiv), vil en del utvalgte teorier være styrende for hvordan jeg ser på dataene (deduktiv). Teorien kan gi meg inspirasjon til hvilke spørsmål jeg stiller informantene, hvilket mønster jeg ser i observasjonene etc. En kan si at empirien og teorien forhåpentligvis vil inngå i et fruktbart vekselspill. Problemstillingen vil selvsagt også være styrende for intervju- og observasjonssituasjonene, samt analysen av disse og dokumentanalysen.

Rent praktisk har jeg observert redaksjonen og desken på GD i en arbeidsuke. Jeg har gjennomført kvalitative intervjuer med fem redaksjonelle medarbeidere, og jeg har studert en innklagd sak til PFU samt noen avisoppslag. Tanken bak denne metodetrianguleringen er å danne meg et så bredt bilde som mulig av hvordan bilder diskuteres etisk. Ved å benytte tre ulike innfallsvinkler vil funnene kunne stadfeste hverandre eller være motstridende. Uansett utfall vil konklusjonen dermed være mer interessant enn om jeg kun benyttet meg av en metode. Før jeg i det hele tatt kunne starte, søkte jeg selvsagt Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD) om godkjenning av prosjektet, noe jeg fikk². Det mest interessante ved søknaden var at siden avisen GD er såpass liten, vil det ikke være mulig å anonymisere intervjuobjektene mine slik det er mest vanlig å gjøre innen forskning. I tillegg til at alle intervjuobjektene mine fikk skriftlig informasjon om studien og skrev under på at de deltok frivillig, at de når som helst kunne trekke seg osv., så snakket jeg derfor også med alle om dette. Ingen av dem hadde noe i mot at jeg brukt navn i undersøkelsen, og jeg forsikret dem om at de ville få alle sitater til gjennomlesning før publisering. De skulle være trygge på at det de sa ikke ble fremstilt på en slik måte at de ikke lengre kunne stå inne for sine uttalelser. Løsrevne sitater tatt ut av sin sammenheng kan ofte føles fremmede, og muntlige uttalelser vil uansett se annerledes ut på trykk. Siden mine intervjuobjekter ikke kan anonymiseres fullt ut uten at jeg samtidig anonymiserer selve avisen, blir det ekstra viktig at de får lese sine egne uttalelser.

Jeg valgte å gjennomføre observasjonen mandag 2. november til og med fredag 6. november. Uken var tilfeldig valgt, men jeg ønsket å gjennomføre observasjonen før avisene ble preget av julemesser og kirkekonserter. Grunnen til at jeg ikke inkluderte helgen i min

---

² Godkjennelsesbrevet fra NSD ligger som vedlegg 2

---

observasjonsuke var fordi det kun er én på jobb i helgen. Å sitte stille og se på en som jobber mesteparten av tiden stille for seg selv, anså jeg som lite fruktbart. I en slik situasjon er det stor fare for at min tilstedeværelse både hadde blitt oppfattet som forstyrrende, samt påvirket situasjonen i for stor grad. Jeg vurderte også å observere i en ekstra uke i en annen måned, men slo dette fra meg etter endt observasjon. Dette fordi jeg syntes at observasjonsnotatene var omfattende nok innenfor rammene for denne oppgaven.

Under observasjonsuka var jeg med på alle de daglige møtene samt mange små uformelle samtaler mellom medarbeiderne. Dagen startet med at redaktøren og de to redaksjonssjefene, en for papir og en for nett, diskuterte seg gjennom gårsdagens avis og gårsdagens nettdækning og satte karakter. Deretter var det en felles gjennomgang av det samme i redaksjonslokalene, ledet av redaktøren med innspill fra nettredeksjonssjefen. Hovedfokus her var lesertall på nett samt hvor god aldersmiks, kjønnsmiks, geografisk miks og nyhetsmiks avisene inneholdt. Begge disse møtene skulle i utgangspunktet ta 15 minutter hver, men i praksis ble de ofte noen minutter lengre. Umiddelbart etter det andre møtet gikk alle de redaksjonelle medarbeiderne, bortsett fra de som kun jobbet med nett, inn til et redaksjonsmøte der morgendagens og gjerne resten av ukas papiravis ble diskutert. Møtet ble ledet av redaksjonssjefen for papiravisa og varte i en drøy halvtime. Hver enkelt fikk ordet etter tur og fortalte om sine planer. Resten av dagen jobbet medarbeiderne med de ulike sakene uten at det var noen formelle stopp-punkter. Nyhetsbildet i min observasjonsuke var preget av at flyktningestrømmen også hadde nådd Gudbrandsdalen, Ungdoms-OL, snømangel, nye skoler og veier, samt butikk-krig innen matvarehandelen. Det var ingen store ulykker i min observasjonsuke.

Både redaktør, journalister, fotograf, desken og nettredeksjonen satt i et stort åpent landskap. Noen plasser var avgrenset med små skillevegger og i begge endene var det utstikkere som ga en naturlig avgrensing for de som satt der. Det var rundt 25 medarbeidere på jobb, og det var en stor overvekt av menn i 50-årene. Selv om alle satt i samme rom var det påfallende stille i redaksjonslokalene. Hovedutfordringen min ble derfor rett og slett å plassere meg strategisk slik at jeg kunne høre hva som ble sagt i de ulike samtalene. Første dag fikk jeg tildelt en plass bakerst i lokalet sammen med redaktøren og en del av de eldre, erfarne journalistene. Jeg innså raskt at denne plassen ikke var velegna i lengden og flyttet meg derfor nærmere desken. Her var det litt mer småprat, og eventuelle diskusjoner ble som regel tatt med redaksjonssjefene, så dette var en mer matnyttig plassering.

Siden jeg observerte i et redaksjonslokale, var det ikke noe problem å notere underveis. Alle satt og skrev størsteparten av dagen, så det var dermed ingen som la merke til, eller syntes det var noe rart, at jeg noterte flittig i notatboka mi. Det var lave skillevegger mellom pultene slik at jeg satt litt skjult. Dermed kunne jeg faktisk notere ordrett det som ble sagt i en del samtaler jeg selv ikke var en del av, uten at det gikk fram at jeg lyttet. Og jeg kunne også skrive ganske detaljert umiddelbart i etterkant av samtaler jeg selv var en del av. Jeg slapp dermed unna problemstillingen mange observatører kommer bort i, nemlig å finne tid til å snike seg unna for å notere. Jeg renskrev notatene på PC hver kveld mens alt var friskt i minnet.

Redaktøren hadde på forhånd informert medarbeiderne om studien min og avklart det med redaksjonsklubben. Under den første fellessamlingen ble jeg også presentert og bedt om å fortelle litt om studien. Jeg valgte der å spøke med at jeg ikke kunne si for mye for da kom de til å oppføre seg annerledes enn det de ellers ville gjort, og jeg forklarte derfor kun kort tematikken. Man kan selvsagt aldri vite i hvor stor grad min tilstedeværelse endret oppførselen til de andre som var på jobb, og dette vil jeg diskutere nærmere under analysen.

I tillegg til å observere dagliglivet i redaksjonen, gjennomførte jeg fem intervjuer i ukene etter observasjonen. Redaktøren ville gjerne at jeg skulle intervjuer ham allerede den første dagen jeg var i avisen for å observere. Men jeg valgte å vente med intervjuene til etter at observasjonsperioden var over. Dels fordi jeg da ville ha nyttig informasjon som jeg kunne be om kommentarer på under intervjuene, og dels fordi jeg da kunne se an hvilke personer som jeg trodde det ville være spesielt interessant å intervjuer. I tillegg kunne jeg opparbeide meg en god tone med intervjuobjektene før selve intervjuet. Det gjorde forhåpentligvis sitt til at de åpnet seg lettere enn de ellers ville gjort. Selv om antall intervjuobjekter er for få til å utgjøre et representativt utvalg, etterstrebet jeg i utgangspunktet en viss variasjon i alder og kjønn. Men dette ble vanskelig siden GD er en svært mannsdominert avis med godt voksne medarbeidere. På redaksjonsmøtene var det aldri mer enn fire kvinner til stede mot 10-13 menn. Som oftest var det bare to kvinner til stede. Det var også kun én journalist under 30 i avisen, og han var vikar. Dette gjenspeiler derfor også intervjuobjektene mine, fire menn og en kvinne, alle over 40 år. Siden temaet for studien min er presseetikk i forhold til bildebruk, sier det seg selv at jeg må intervjuer en fotograf, i tillegg til representanter for sjefene og journalister. GD har kun én ansatt fotograf, og han er en mann. Redaktøren er også mann. En av de to redaksjonssjefene er kvinne, men hun kjenner jeg privat, så jeg ville derfor ikke intervjuer henne av frykt for at dette skulle påvirke intervjusituasjonen i for stor grad.

Dermed hadde jeg allerede tre menn på blokka. før jeg skulle velge ut intervjuobjekter blant allroundjournalistene. Siden kjønns – og aldersbalansen ville blitt skjev uansett, så jeg bort fra dette da jeg valgte mine to siste intervjuobjekter. Jeg fokuserte i stedet på at jeg ville ha noen som hadde sterke meninger og relevant erfaring. Mine fem intervjuobjekter ble da: 1. Kvinne, 43 år. Allrounder. Jobbet i GD i 19 år, både på kultur og nyheter. Er også helgevaktsjef. 2. Mann, 48 år. Allrounder på kultur og nyheter. Jobbet som journalist i snart 30 år. 3. Mann, 54 år. Redaksjonssjef. Jobbet i avisen siden 1985 på alle avdelinger. 4. Mann, 59 år, Redaktør, Jobbet som journalist og redaktør i flere aviser før han ble redaktør i GD i 1997. 5. Mann, 54 år. Fotograf. Jobbet i avisen i 33 år, innen teknisk produksjon og senere foto.

Før intervjuene utarbeidet jeg en intervjuguide med undertemaer koblet opp mot forskerspørsmålene mine: ”Pressebilder og etikk i hverdagen”, ”Hvordan diskuteres etikk på jobben?”, ”Konkrete eksempler/ulykker”, ”Innklagd sak/ytre uenighet”, ”Forhold til VVP/etisk teori”, ”Nett vs. papir” ”Ulike bildeteorier (Barthes/Sontag/Mithcell/)” og ”Lokal vs. nasjonal presse”. Intervjuguiden ligger som vedlegg til oppgaven, og den ble brukt som en sjekklister for å forsikre meg om at jeg hadde vært innom alle de aktuelle temaene. Underveis i intervjuet lot jeg intervjuobjektens svar styre retningen. Jeg har selv jobbet som journalist i mange år, og er dermed vant til å trekke fram tidligere svar, spørre om presisering, koble på ny info eller sjekke om min forståelse samsvarer med det intervjuobjektet ønsket å formidle. Under observasjonsperioden noterte jeg for hånd, mens jeg valgte å ta opp alle intervjuene digitalt. Under observasjonen var jeg kun vitne til korte bildesamtaler, og det var lange pauser mellom hver gang bildebruk var et tema. Dermed var det ikke noe problem å notere underveis. I de fleste tilfellene var jeg heller ikke delaktig i samtalen. Under intervjuene derimot ville notatskriving vært forstyrrende for samtalen, det ville krevd for mye mental energi, og det ville vært stor fare for at intervjuobjektens ordvalg og ev. meninger kunne fremstilles annerledes enn intendert. Faren ved lydopptak er at intervjuobjektene kan føle seg hemmet og legge bånd på seg. Ingen av intervjuobjektene mine lot seg tilsynelatende påvirke av at samtalen ble tatt opp på bånd. Jeg oppfattet det slik at siden de var vant til å bruke lydopptaker i sitt eget arbeid, var ikke dette et skummelt fremmedelement for dem, men et hjelpemiddel på linje med penn og papir. En kommenterte til og med at han ikke var noe redd for hvordan jeg fremstilte ham så lenge jeg siterte han ordrett. Her ble med andre ord bruk av lydopptaker oppfattet som noe positivt, i stedet for noe skummelt og hemmende.

Under alle fem intervjuene snakket vi sammen både før og etter at lydopptakeren ble slått på, og jeg merket ingen endring i samtalene.

Siden intervjuene ikke inngår i noen språkanalyse, valgte jeg en noe forenklet transkribering. Jeg skriftliggjorde talen slik at jeg for eksempel ikke skrev dialekt, jeg utelot innimellom gjentatte småord, markerte ikke lengden på pauser og skrev heller ikke alle fyllord som eh, mm, hm osv. Dette fordi det lett blir rotete og usammenhengende å lese alle de småordene vi fyller vår muntlige tale med. Formen ville da vært et hinder for forståelse. Men jeg var selvsagt tro mot intervjuobjektene ordvalg. Jeg støtter meg til Kvale & Brinkmanns syn om at siden det er umulig å fastslå hva som er korrekt transkripsjon, er det viktigere å finne ut hva som er hensiktsmessig transkripsjon for det enkelte prosjekt (2015, s. 212). Og siden det er innholdet i det de sier jeg er ute etter, vil en skriftliggjøring av meningene de gir uttrykk for, være mest hensiktsmessig.

Under dokumentanalysen har jeg valgt å legge vekt på en sak der GD ble klagd inn til PFU, men frikjent. Ved både å se på selve avisoppslaget og klagedokumentene, fikk jeg innblikk i hvordan GD ønsker å fremstille seg selv for omverdenen. Siden dette skjedde året før mitt prosjekt startet, vil disse dokumentene være helt upåvirket av meg som forsker. Selve avisoppslaget og klagedokumentene vil også være utformet uten at GD visste utfallet av saken. Dermed kan denne versjonen gi annen informasjon enn ”fasitversjonen” som kommer fram i ettertid, for eksempel gjennom intervjuer. For siden det er svært sjelden at GD blir innklagd til PFU, antok jeg at alle på huset hadde et forhold til denne saken, og saken ble derfor et naturlig tema for alle fem intervjuene. Dermed fikk jeg både innsyn i det offisielle tilsvaret som GD ga i saksgangen for klagesaken, samt intervjuobjektene personlige syn på saken nå i ettertid. Avisen produserer skriftlig materiale kontinuerlig, så i tillegg til den innklagde saken, analyserte jeg noen av sakene som ble diskutert og publisert i den perioden jeg observerte redaksjonen i arbeid. Et av disse oppslagene ble også et tema under intervjuene med de to sjefene, slik at jeg også fikk belyst denne saken fra flere sider. Dette kommer jeg tilbake til under analysen.

---

5. Observasjonsanalyse – Hvordan preger bildeetikk hverdagen?

Som nevnt er GD en mannsdominert arbeidsplass der kun et par, tre stykker er yngre enn 40 år. Avisen har nettopp flyttet inn i nye lokaler og medarbeiderne må nå venne seg til å sitte i åpent landskap. Lokalet er likevel innredet slik at de ulike avdelingene har "sitt hjørne". Sporten sitter samlet i den ene enden, debattredaksjonen i den andre, med kultur i en slags skjerm utstikker. Nyhetsjournalistene har ikke fast plass, men sitter i området rundt nett- og papirdesken. Det er også et stort møterom tvers over gangen, og fire små stillerom tilknyttet fellesarealet. Lokalet ligger på toppen av "GD-huset" med store vindusflater ut mot Lillehammer by. Det mest fremtredende i lokalene er flere store skjermer, der du kontinuerlig kan studere lesertallene på nett, GDs facebook- og twitterfeed, samt nyheter fra ulike nyhetsbyråer og andre nettsted. Det er mange ledige plasser rundt om i redaksjonslokalet, slik at jeg har mange ulike observasjonspunkter. Rett i nærheten av desken er det for eksempel en benk der det finnes et utvalg av dagens aviser. Enda flere aviser er samlet på et bord i nærheten av kultur og debatt. Begge stedene er gode utgangspunkt for tilsynelatende å bla/lese i avisene, mens jeg egentlig får med meg alt som foregår.

5.1 Fellesmøter

I løpet av observasjonsuka deltok jeg på fem redaksjonsmøter, fem fellesmøter og 4 førsmøter med redaktør og redaksjonssjefer. Det femte førsmøtet ble avlyst siden redaktøren ikke var til stede. Førsmøtene og fellesmøtene varte i 15-20 minutter, mens redaksjonsmøtet varte i 30-40 minutter. Mandag ble det på fellesmøtet etterlyst mer spennende interiørbilder på en butikksak, og ulike bilulykkesbilder ble nevnt på redaksjonsmøtet. Tirsdag ble det kommentert på sjefenes førsmøte og på fellesmøtet at saken med det beste bildet vant førstesiden, og på redaksjonsmøtet ble det etterlyst et flyfoto. På oppfordring påpekte jeg på onsdagens førsmøte at det var kjedelige bilder i avisa, noe redaktøren sa seg enig i. På fellesmøtet ble det nevnt at de snart burde få tatt nye bilder av NRKs distriktsredaktør da det de hadde var alt for gammelt, og på redaksjonsmøtet ble det etterlyst flere hyttebilder. På torsdagens redaksjonsmøte fikk en av journalistene ros fra avisas eneste fotograf, og redaksjonssjefen ba en av journalistene om å dra ned og ta et bilde av snorklippinga under åpningen av E6. Bilder ble ikke nevnt på de andre møtene. På fredagens fellesmøte ble alle

oppfordret til å legge ved flere bilder slik at sakene kunne få en merverdi på nett. Bortsett fra det, ble ikke bilder nevnt.

Som dere ser av denne opprømsingen, så er ikke bildebruk noe fremtredende tema på fellesmøtene i GD. I løpet av de 14 møtene, ble bilder kun nevnt 11 ganger, altså mindre enn en gang per møte. Dette gir en pekepinn på at det visuelle ikke prioriteres spesielt høyt innad i avisen. Dette underbygges ved at avisen nå kun har igjen én fotograf. Journalistene må derfor ta bilder til sakene sine selv. Og da blir det kanskje som redaksjonssjefen så tørt kommenterte på et redaksjonsmøte: ”GD er vel den eneste avisa som har en hytteserie der det ikke er bilde av en eneste hytte...”

5.2 Hvordan diskuteres bilder?

På fellesmøtene var det lite rom for bildediskusjoner. På vei ut av mitt første redaksjonsmøte sa også en av de kvinnelige journalistene nesten litt unnskyldende at ”Dette ble jo ikke så mye om bilder da”. Dette utsagnet beskriver egentlig redaksjonsmøtene. For på det aktuelle redaksjonsmøtet var det faktisk en samtale om bilder, som kunne, og burde? utviklet seg til en etisk diskusjon. De diskuterte en sak om farlige rekkverk på noen veier, og en av journalistene minnet redaksjonen på at de hadde et bilde av en bil som gikk rundt – kanskje det kunne brukes som eksempel? En annen heiv seg på og nevnte et annet bilde fra en annen ulykke. Saken ble ikke diskutert videre, og problematikken med å bruke opp igjen ulykkesbilder ble ikke tatt opp.

Fellesmøter utgjør bare en liten del av hverdagen i en redaksjon. Hvordan diskuteres bildebruk ellers i redaksjonen? Her må jeg selvsagt ta forbehold siden jeg ikke har fått med meg alle diskusjoner som skjer i løpet av en dag. Kanskje var det en opphetet bildediskusjon mellom to journalister som tok tidlig lunch, slik at jeg ikke var i kantina samtidig? Kanskje var det noen lavmælte hjertesukk på et stillerom jeg ikke fikk med meg. Jeg tror likevel at jeg fikk med meg det meste av den uformelle praten i løpet av en arbeidsdag. Som nevnt var det veldig stille i lokalet, og det var derfor ikke noe problem å snappe opp små diskusjoner. De fleste diskusjonene innlemmet også desken og nyhetsjournalistene som satt i nærheten, og det var der jeg også oppholdt meg. Jeg mener derfor at jeg fikk et godt innblikk i hvordan bilder diskuteres i hverdagen.

Mange av bildediskusjonene var av teknisk og/eller journalistisk art, der etikk ikke er noe tema. Det ble for eksempel diskutert hvorvidt et bilde av en langrennsløper som gikk gjennom en heisport ala en alpinbakke for å komme til skisporet, fortjente forsiden fordi de aldri hadde sett et slikt bilde før (2. nov. etter lunch). Eller de diskuterte hvorvidt et høydebilde eller et breddebilde var mest hensiktsmessig (3. nov. etter lunch). Bilder kunne også kommenteres kun fordi de var artige (3. nov., 5. nov.) Noen diskusjoner ble også trigget fordi jeg var til stede, og de visste at jeg var opptatt av bildeetikk. I lunchen den første dagen diskuterte jeg for eksempel ”lesernes egne bilder” med en av redaksjonssjefene. Den diskusjonen ville ikke funnet sted hvis jeg ikke hadde initiert den. GD viser, i likhet med mange andre aviser, lesernes egne bilder både på nett og papir. Avisen har i teorien samme redaktøransvar for disse bildene som for alt annet den publiserer. Likevel gikk denne strømmen uredigert på trykk i to år, før den ble så populær at for eksempel pornosider begynte å bruke den. Dermed startet GD med å forhåndsgodkjenne bildene, og de fant samtidig ut at noen lokale bedrifter nærmest hadde brukt bildestrømmen som en ubetalt reklamekanal. Ytterligere diskusjoner rundt temaet kom ikke opp under resten av observasjonen, men ble et tema under intervjuene. Der ble temaet diskutert opp i mot identifisering av barn, uten at det ble et tema for denne oppgaven.

Bevisstheten rundt bildebruk varierte innad i redaksjonen. En sportsjournalist spøkte med om jeg ikke ville se på etiske problemstillinger ved morgendagens oppslag i sporten, fordi utøverne ikke hadde så mye klær på, ledsaget av ”det er vel ulykker og sånt du er mest interessert i?”. Jeg svarte at ulykker selvsagt er det mest synlige feltet der man tenker på etikk, men at etikk for eksempel også er viktig når man bruker arkivbilder. Jeg trakk fram et eksempel der et oppslag om at treneren må gå, ble ledsaget av et smilende bilde av den som nettopp hadde blitt sparket, hvorpå journalisten overrasket innrømmer at ”ja, det kunne vi faktisk ha gjort”.

Det skjedde (heldigvis) ingen store ulykker i den perioden jeg var i redaksjonen, men det var to små ulykker. Begge ganger var det flere som så på bildene, først og fremst for å forsøke å finne ut hva som hadde skjedd. Ved den første ulykken tok kveldsvakta tipstelefonen og mottok deretter bildet på mail. Redaksjonssjefen for nett gikk da umiddelbart bort for å se på bildene og avgjøre alvorlighetsgraden. De ble enige om at det ikke så ut som om det var noen personskaade, noe de fikk bekreftet da de ringte politiet. Bildet ble derfor lagt ut. Ved den andre ulykken får redaksjonssjefen meg til å se på et oppslag i avisa Valdres, der en trafikkulykke med to omkomne er illustrert med et bilde av den aktuelle veien uten noe tegn

til en ulykke. Hun påpekte at dette var en helt ny måte å løse bildeproblematikken for ulykker på, og hun svarte bekreftende på at også GD kunne ha valgt en slik løsning.

5.3 Hva er et informert samtykke til fotografering?

Innledningsvis diskuterte jeg hvorvidt det var enklere å trykke sterke bilder hvis de er tatt i et annet land, gjerne langt vekk. Men flyktingestrømmen gjennom Europa gjør at også ting som i utgangspunktet foregår langt unna Gudbrandsdalens grenser, knyttes til våre nærområder. I løpet av den uka jeg observerte dagliglivet i GD, var det to saker om flyktinger der bildebruken ble diskutert. For begge sakene var dilemmaet hva som skal til for at man kan si at man har et informert samtykke til å bli fotografert. Den første saken handlet om at flyktingene kjedet seg på et akuttmottak. Journalisten hadde ikke tatt noen bilder inne på mottaket, og dette ble først oppfattet av redaktøren som at driverne av asylmottaket satte restriksjoner på hvilke bilder fotografen kunne ta. Han reagerte kraftig og mente de i så fall burde ta det opp med ledelsen på mottaket, mens redaksjonssjefen avfeide redaktørens sinne med at han ikke var helt sikker på hva slags restriksjoner journalisten mente. De gikk derfor bort for å se på en alternativ forsidesak før journalisten ringte redaksjonssjefen. Den aktuelle journalisten holdt til ved lokalkontoret på Vinstra og dermed foregikk noe av diskusjonene uten at han var til stede, men med bakgrunn i tidligere telefonsamtaler og/eller mail. Jeg hadde med andre ord ikke full tilgang til hele diskusjonen. Mens redaksjonssjefen snakket i telefonen, gikk redaktøren ut for å røyke. Etter telefonsamtalen tok også redaksjonssjefen på seg jakka og forlot plassen sin. Jeg kunne dermed ikke være flue på veggen lenger, og jeg følte at jeg ikke hadde noen ”rett” til å følge etter han. Det kunne jo hende han skulle ut i et privat ærend, og ikke diskutere videre med redaktøren. Jeg gikk uansett glipp av fortsettelsen på diskusjonen, men fikk via senere samtale greie på at det dreide seg om at journalisten ikke kunne ta bilde inne, for da måtte han ha fått samtykke fra alle som ble avbildet, noe han ikke hadde tid til. Språkproblemer spilte også inn. Bildeproblemet ble ”løst” ved at fotografen tok bilde av mottaksleder ute med noen barn i bakgrunnen. Barnas ansikter ble sladda i papiravisen, men ikke på nettet, og ikke på forsidehenvisningen.

(GD 3. nov. 2015. Ansiktene til barna i bakgrunnen pixelert slik at de ikke skal være gjenkjennbare. Bildet ligger usladda på nett.)

Noen dager senere kommer dilemmaet opp på nytt. Denne gangen valgte GD å la bildet være usladdet:

(GD 7. november 2015)

Dette er et bilde fra en av strendene på øya Lesbos i Hellas der flyktningene kom i land, og hvor to lokale Gudbrandsdøler hadde reist for å hjelpe til. Også dette bildet ble diskutert i forkant av publisering, og også her ble en mulig sladding av ansiktet til barnet diskutert, men avfeid med at det ville ødelegge hele bildet. Redaksjonssjefen er klar på at enten publiserer de bildet usladda, eller så lar de være å publisere det aktuelle bildet. Men han er usikker på om fotografen har fått et eksplisitt samtykke til å bruke bildet. Jeg gjengir diskusjonen i sin helhet for å gi et innblikk i omfang.

Redaksjonssjef 1: – *Hadde det vært her, hadde vi ikke trykt det uten samtykke, men gjelder de reglene utenfor Norge også?*

Redaksjonssjef 2: – *Vi må jo tenke litt ekstra fordi du er her (sagt i en spøkefull tone)*

Jeg spør om det er slik, noe de benekter

Redaksjonssjef 2: – *Nei, denne ville vi tatt uansett.*

Redaksjonssjef 2: – *Fotografen har ikke eksplisitt samtykke. Han skriver at han har et annet bilde av moren til jenta, der moren ser inn i kamera og smiler – gjelds det som samtykke?*

Meg: – *Hadde dere hatt denne diskusjonen for 10 år siden, før nett?*

Redaksjonssjef 1: – *Nei. Kan jo ev. kjøre det pikslete på nett, men enten kjører vi det, eller så kjører vi det ikke. Piksling ødelegger bildet.*

Redaksjonssjef 2: – *Fotografen argumenterer blant annet for at barn endrer utseende raskt så bildet blir ikke hengende ved dem. + at alle andre trykker sånne bilder. Synd at det ikke ble avklart bedre. Men det er jo en kaotisk øyeblikksituasjon.*

Redaksjonssjef 1: – *Jeg liker å være sikker. Er man ikke sikker, så la det være.*

Redaksjonssjef 2: – *Vi kan ev. bruke dette bildet (der vi ser en jente bakfra), Her går det klart fram at vi tar bilder.*

Redaksjonssjef 1: – *Jeg tror ikke at IS vil spore opp denne jenta akkurat.*

Redaksjonssjef 2: – *Kan jo aldri vite konsekvensene av et bilde.*

De blar fram og tilbake for å finne bildet av moren som fotografen henviser til i mailen, finner det, og får bekreftet at ja, det er et direkte blikk og et smil.

Redaksjonssjef 1: – *Rent juridisk kan vi vel bruke det. Vi lager et pikslete bilde og så ser vi hva det gjør med bildet.*

Diskusjonen avsluttes, og de lar saken ligge. Den skal på i lørdagsavisa og dette er torsdag formiddag.

Bildet kom senere på trykk uten at ansiktet var sladdet.

5.4 Foreløpig oppsummering

Ved å bruke åpen observasjon som metode kan man alltid argumentere for at forskeren påvirker dem han/hun observerer. Men mitt inntrykk er at de ansatte fort ble vant til at jeg var der, og at de ikke brydde seg så mye om det. Kanskje det er fordi de er vant til åpenhet? Alt de gjør resulterer jo i noe som er synlig, samtidig som saker og prosesser gjennomdiskuteres og kritiseres i plenum. Dermed virket det ikke som om de syntes det var noe problematisk at noen utenifra skulle studere hva de holdt på med. Og selv om alle hadde blitt informert om at jeg kom, var det ikke alle som husket det. Noen trodde for eksempel at

---

jeg var en ny journalist. Da jeg så presenterte meg, fikk jeg gjerne til svar – Å ja, det visste jeg jo, før vi pratet videre. Dette tolker jeg som nok et tegn på at de ikke lot seg affisere med at jeg var der. Hvis de hadde latt min tilstedeværelse påvirke måten de var på, skulle man kunne anta at jeg hadde blitt vitne til mange og inngående bildediskusjoner. Det skjedde ikke. I stedet var det påfallende få bildediskusjoner i løpet av en dag.

I løpet av uka kom flere uoppfordret bort og ville snakke om prosjektet mitt. De ville gjerne høre mitt syn på oppslag i andre aviser for eksempel. Noe av grunnen til dette kan være at jeg selv har erfaring som journalist og redaktør. Det var dermed ikke bare en forsker de snakket med, men en som de kanskje anså mer som en likemann? Slik jeg oppfattet det var interaksjonen med meg mer preget av nysgjerrighet og oppriktig interesse enn av skepsis. Lillehammer er en liten by, så jeg har truffet flere av journalistene i ulike sammenhenger tidligere, inkl. redaktøren. Dette ser jeg mer som en fordel enn et habilitetsproblem. Det at flere av dem har sett meg før, bidro nok til at de lettere aksepterte meg og jeg unngikk å få utdelt en skummel forskerrolle. Jeg har tidligere jobbet sammen med to av de ansatte, og for å unngå å havne i noe habilitetsdilemma unnlot jeg å intervju dem.

Hvordan preger så bildeetikk hverdagen? Som nevnt så utgjorde ikke bildeetiske diskusjoner noen stor del av hverdagen. Men hvis vi griper fatt i en av de lengre diskusjonene, den som jeg har gjengitt i sin helhet over, så ser vi hvordan den ble avbrutt uten at den hadde fått noen klar konklusjon. Bildet kom på trykk uten at ansiktene var sladdet, en avgjørelse som redaksjonssjefen tok. Han valgte dermed å tolke bildet av moren som smilende ser inn i kamera på et annet bildet som samtykke til at også barnet hennes kunne fotograferes. Men som vi ser av diskusjonen mellom de to redaksjonssjefene, så er de ikke sikre på sitt eget valg, og diskusjonen ble ikke avsluttet med en felles oppnådd enighet. Konklusjonen ble tatt senere. Hvis vi går nærmere inn på diskusjonen, så ser vi at diskusjonen har innslag av både dentologisk etikk, ved at redaksjonssjefen spør om de samme reglene (om samtykke) gjelder utenfor Norge også, og teologisk etikk, ved at de vurderer eventuelle konsekvenser for barnet. Denne dualiteten fant jeg igjen i de fleste etiske diskusjonene jeg overvar og selv initierte via intervjuene. Dette tyder på at redaksjonsmedlemmene, i likhet med det presseetiske regelverket, både er interessert i å gjøre det som regnes som riktig (følge reglene), samtidig som de tenker selv og vurderer konsekvensene av det de gjør.

Men selv om de redaksjonelle medarbeiderne ønsker å ta gode etiske valg, er mitt inntrykk at dette ikke støttes av arbeidsgangen i redaksjonen. Mitt inntrykk er at valgene stort sett styres

av den enkeltes etikkforståelse. GD valgte å sladde bildet av flyktningebarna utenfor et mottak. Men både på nett og på forsiden er bildet usladdet. En skulle tro at når man først tar en avgjørelse om å sladde ansikter, så burde det følge bildet uavhengig av hvilken plattform det blir publisert på. I stedet blir det et sprik i den selvrepresentasjonen de publiserte artiklene utgjør. Her vil papirutgaven vitne om en mer forsiktig redaksjon enn nettutgaven. Dette kan tyde på at avisen ikke har tydelige nok rutiner i sin bildebehandling, men stoler på den enkeltes dømmekraft. Jeg tok dette opp med både redaktør og en av redaksjonssjefene da jeg intervjuet dem noen uker senere, og ingen av dem var klar over at bildet var publisert usladda på nett. De sa begge at det var en helt klar glipp. Redaksjonssjefen understreket at flyktningebildet ble sladda for sikkerhetsskyld og fordi det ikke var noen ”viktig informasjon i ansiktet til de barna”. Han mente m.a.o. at bildets informasjonsverdi ikke ble svekket selv om det ble sladdet. Barna var ikke noe bærende element i bildet, og de kunne dermed sladdes uten at det visuelle inntrykket ble forstyrret. Så her veide de journalistiske kravene til et godt pressebilde tyngre enn selve etikken, til tross for at de tok hensyn til enkeltindividet ved at de sladdet bildet. Begrunnelsen hans tyder på at de ikke ville sladdet bildet hvis de da følte at det journalistiske innholdet hadde blitt svekket. Dette støttes av den andre diskusjonen jeg viser til. For der sier redaksjonssjefen tydelig at enten så trykker de bildet usladdet, eller så lar de være å publisere det. Nå kan man selvsagt argumentere for at det å la være å publisere et bilde også er et uttrykk for en etisk handling, men det interessante er jo at begrunnelsen for da å la være å publisere ikke er etisk, men at bildet ikke lengre er noe godt pressebilde. Uansett tyder ”glippen” på at avisen ikke har noe system for hvordan slike etiske avveininger følges opp. Det overlates til den enkelte medarbeider.

Min diskusjon med en av sportsjournalistene underbygger også dette. Han innrømmet at han ikke hadde tenkt over at det kunne være etisk problematisk å publisere arkivbilder. Dette kan tyde på at bildeetikk ikke er det journalistene tenker mest på i hverdagen sin. Man skal likevel være forsiktig med å lese for mye inn i enkeltepisoder og for eksempel hevde at de ikke har noe bevisst forhold til bildeetikk. Men når jeg samtidig legger merke til at de få bildediskusjonene som finner sted stort sett er av teknisk art, kan det være vanskelig for nyansatte å få tak i hvilken etisk linje avisen ligger på. Siden det snakkes og diskuteres såpass lite om bildebruk i avisen, kan det bli vanskeligere, og ta lengre tid for den enkelte journalist, å utvikle sin egen etikkforståelse.

---

6. Dokumentanalyse - Hva skjer når noen utenifra stiller spørsmålstegn ved avisens etiske valg?

I forrige kapittel så jeg på hvilke måter etiske diskusjoner preger hverdagen i en redaksjon i forkant av publisering. Men hva skjer når noen utenifra stiller spørsmålstegn ved de valgene avisen gjør og er kritiske til det som publiseres? Jeg skal nå se nærmere på en sak der GD ble klaget inn for Pressens Faglige Utvalg for brudd på Vær varsom-plakaten. Siden GLT og Dagingen slo seg sammen til GD i 1997, og fram til i dag, har avisen blitt klagt inn til PFU 19 ganger og blitt dømt 6 ganger. Kun én av de seks dommene var for bildebruk, og da gjaldt det identifisering (presse.no). I snitt har avisen blitt klagt inn en gang i året. Det er såpass sjeldent at det bør bli lagt merke til innad i redaksjonen når det skjer, men ofte nok til at avisen er godt kjent med rutinene i en slik sak. Jeg har valgt å se nærmere på en ulykke fra 2014 (Frya-saken) der en mann mistet livet, og der avisen ble innklagd for nærgående bildebruk både på nett og papir. Dette er den siste saken der avisen er innklagd for bildebruk og den ligger såpass nær i tid at det er nærliggende å anta at bildebruken og bilderutinene på klagetidspunktet ikke er spesielt ulik dagens situasjon. Jeg går også ut i fra at siden saken er såpass nær i tid, vil redaksjonen ha den friskt i minne. Nettopp derfor var den et tema på alle de fem intervjuene jeg gjennomførte. Jeg belyser dermed klagesaken med to ulike metoder, dokument- og intervjuanalyse. Jeg har fått tillatelse av de berørte partene slik at jeg har fått full tilgang til alle saksdokumentene. Sitatene jeg bruker er tilgjengelig på presse.no, sak nr. 307/14.

6.1 Presentasjon av innklagd sak, klagen, tilsvar og dom

Mandag morgen 22. september 2014 får GD inn et tips om at det har skjedd en omfattende ulykke ved et grisekjøp i Sør-Fron. Avisen sender journalister og fotograf til stedet, og kl. 11.01 samme dag publiserer GD en artikkel på nett med tittelen ”Mann i 40-årene omkom” (Se neste side)³.

---

³ Nettartikkelen er merket med at den er publisert 11.01, men andre kilder viser at den omkomne først ble funnet på ettermiddagen. Det er derfor mulig at GD-artikkelen har blitt oppdatert i løpet av dagen uten at tidspunktet for publisering er endret. Innholdet i nettsaken i forhold til klagesaken er uansett den samme, for klageren klager ikke på tidspunktet for publisering.

NYHETER

Mann i 40-årene omkom

Av KRISTIN VESKJE og MARIUS B. STAVELI

22. september 2014, kl. 11:01

En mann i 40-årene bosatt i Sør-Fron er funnet omkommet etter eksplosjonen i fjøset på Sygard Forr i Sør-Fron.

DEL Ett av fjøsene på garden, som ligger på Fryasletta i Sør-Fron, har rast helt sammen. Ifølge politiet har det skjedd en eksplosjon. Årsaken er foreløpig ukjent, men gjødselgass er en av flere forhold som skal undersøkes nærmere.

Les også: [Innhenter eksperthjelp](#)

I grisefjøset

Det var ved 10.40-tiden mandag politiet fikk melding om det som ble beskrevet som en eksplosjon eller brann i et grisefjøs på Sygard Forr. Alle nødetatene rykket ut.

En mann som var ansatt på gården ble raskt meldt savnet, og etter eksplosjonen ble alle ressurser satt inn for å lete etter den savnede.

Et stort antall redningsmannskaper, naboer og andre privatpersoner bistod under redningsarbeidet, som var risikofyllt og utfordrende.

Ifølge brannsjef Per Martin har det vært store krefter i sving.

- Da vi kom fikk vi raskt søkt gjennom omtrent en tredjedel av fjøset, men det er tidkrevende å gå gjennom resten, sa han til GD.

Under letingen etter den savnede ble det slått hull i gjødselkjelleren. Flere entreprenører kom til med utstyr for å hjelpe til med arbeidet. Gravemaskiner ble brukt til å grave grøfter for å lede makk.

TIPS GGR TLF.: 977 21 000 MAIL: TIPS@GD.NO MMS/SMS: GDTIPS + MLD TIL 2470 SEND VIDEO

Den savnede mannen ble funnet omkommet i det sammenraste fjøset. (Foto: Torbjørn Olsen)

Saken omhandler en dødsulykke i landbruket, noe som heldigvis er sjelden kost i vårt distrikt. Omstendighetene rundt dødsfallet er også særlig dramatiske, en eksplosjon, et sammenrast fjøs og en usikker årsak. Saken blir dermed hovedoppslag på forsiden tirsdag 23. september:

Antall traner nesten fordoblet

1.450! Der stoppet tellingen for Jon Opheim, Bjørn Roar Løkken og de andre som nylig var ute og telte rastende traner på høsttrekk i Oppland. Ornitologene kan konstatere at antallet nesten er fordoblet på 15 år.

Side 10 og 11

Gudbrandsdølen Dagningen Tirsdag 23. september 2014 Nr. 219 177. årgang www.gd.no Kr. 25,00

- For byråkratisk

Kommunehuset i Lillehammer er preget av en topptung, byråkratisk og lite smidig ledelse, mener de borgerlige partene i Lillehammer. Nå vil de ha endringer.

Side 6

” Jeg er forfatter på linje med mine mannlige kollegaer.

Ragnhild Kolden, forfatter
Side 16 og 17

TILBUD PÅ
VINTER-
DEKK

÷40%

- Nokian
- Continental
- Yokohama

LILLEHAMMER-BIL AS

Omkom i fjøset

MISTENKER AT GJØSELGASS KAN HA VÆRT ÅRSÅKEN TIL DEN VOLDSSOMME EKSPLOSJONEN

- En gardskar i 40-årene omkom da grisekjøset på Sygard Forr i Sør-Fron eksploderte mandag.
- Det var rundt 500 griser i kjøset under eksplosjonen. Kripes er koblet inn i etterforskningen.

Side 4 og 5

<p>19⁵⁰ pr. kg</p> <p>KLASETOMATER Løsevekt, 19,50 pr. kg</p>	<p>119⁰⁰ pr. kg</p> <p>YTREFILET AV SVIN PEPPERKRYDRET Nordfjord, 119 pr. kg</p>	<p>19⁹⁰ pr. kg</p> <p>KREMET KYLLINGSUPPE John & Manfred, 400 ml, 49,75 pr. kg</p>	<p>REMA 1000</p>
--	---	---	-------------------------

Gjelder Hedmark, Oppland, Ringebu, Midt-God og Åsnes til og med 27.09.2014. Kun til private husholdninger. Vi har forbehold om eventuelle trykfeil og at priser varierer etter område.

Tittelen er endret, men bildet er det samme som på nett. Utsnittet er her noe tettere enn på nettartikkelen. Ved første øyekast viser bildene en ambulanse foran en brannbil, en svart stor

bil med åpen dør, flere redningsmenn i forgrunnen og rester av et bygg i bakgrunnen. Av tittel og ingress går det fram at en 40 år gammel mann, som var ansatt på Sygard Forr i Sør-Fron, omkom i eksplosjonen, som trolig skyldtes gjødselgass.

9. oktober trykker GD en faksimile av forsiden under vignetten ”Månedens beste tips”. 10. oktober mottar PFU en klage der GD blir innklaget for brudd på god presseskikk. Klageren, Frode Nystuen, er en vanlig person som klager med samtykke fra den omkomnes enke. Han klager på at ”Bildet hvor det blir zoomet inn i likbilen viser en klar mangel på respekt for de pårørende på det tidspunkt”. Han reagerer også på vignetten ”Månedens beste tips” og enken skriver i sitt samtykke til klagen at ”Min manns tragiske død skal IKKE brukes til markedsføring”. Klager mener at GD har brutt punkt 4.6, 4.7, 4.8, 4.9, 4.10, 4.11 og 4.12 i VVP, men PFU har kun behandlet punkt 4.6, om hensyn til ofre og pårørende, og punkt 4.7 om identifisering.

NYHET

Åpen hall på Otta
 OTTA. Bæve og venter på et utskudd som er på vei til Oslo. Det er en stor og viktig sak for Otta. Det er en stor og viktig sak for Otta. Det er en stor og viktig sak for Otta.

Inviterer flere med på bedriftsnettverkst
 Inviterer flere med på bedriftsnettverkst. Inviterer flere med på bedriftsnettverkst. Inviterer flere med på bedriftsnettverkst.

Bruk av åpne samtaler tema for Lillehammer-konferanse
 Lillehammer-konferanse. Bruk av åpne samtaler tema for Lillehammer-konferanse. Bruk av åpne samtaler tema for Lillehammer-konferanse.

NYHET

Månedens beste tips
 Månedens beste tips. Månedens beste tips. Månedens beste tips.

BEREDSKAP Helsevesen med tilstede i alle etater. Beredskap Helsevesen med tilstede i alle etater. Beredskap Helsevesen med tilstede i alle etater.

Sel regner på lønnskutt

Virksomhetslederne i Sel kommune har fått i oppgave å synliggjøre et lønnskutt på tre prosent.

Rekrutterer til ebokamp
 Rekrutterer til ebokamp. Rekrutterer til ebokamp. Rekrutterer til ebokamp.

MA SPANSER: Selja Eide Drønen, har gitt verkstedsarbeiderne i Sel en oppdragsgjøring. 10. oktober kommer av den prosjekt forberedt.

Publisert David Drønen
 Publisert David Drønen. Publisert David Drønen. Publisert David Drønen.

Bir Ferre
 Bir Ferre. Bir Ferre. Bir Ferre.

Tilsvaret
 Tilsvaret. Tilsvaret. Tilsvaret.

NYHET: Omløper Dag Erik Pryten
 NYHET: Omløper Dag Erik Pryten. NYHET: Omløper Dag Erik Pryten.

FAKTA
 FAKTA. FAKTA. FAKTA.

PÅ HVISER SIN SIDE
 PÅ HVISER SIN SIDE. PÅ HVISER SIN SIDE. PÅ HVISER SIN SIDE.

Månedens beste tips

Omkom i fjøset

Beste tips i september: «Eksplosjon på Forr, Frya»

Månedens beste nyhetstips honorerer med en tipssekk på kr 1500,-

Alle andre gode tips honorerer med Fize-bødd.

TIPS OSS!
 TIPS OSS! TIPS OSS! TIPS OSS!

Telefon: 9772 0000
 SMS: 22775 • melding til 2470
 E-post: tips@afno.no

Av alle Forr

GD skriver i sitt tilsvar at de beklager hvis oppslagene har vært til belastning, men at avisen mener de har holdt seg godt innenfor det etiske regelverket. De skriver videre at det er naturlig å illustrere ”Månedens beste tips” med en faksimile av den aktuelle forsiden, men understreker også at ”Månedens BESTE tips” kan gi andre assosiasjoner enn det er ment som.” De presiserer likevel at dette er en innarbeidet logo som brukes av hele den norske pressen, og de mener heller ikke det er et brudd på det presseetiske regelverket.

I andre klagerunde videreformidler klager enkens synspunkter på at avisen kunne valgt en annen forside for å illustrere ”Månedens beste tips”. Enken mener også at de kunne tatt bilde etter at bildøren var lukket, samt at hun videreformidler en kommentar fra sin datter på 10 år som lurer på ”Hvorfor bruker de bilde av pappa som reklame?” Redaktør Kristian Skullerud skriver i sitt nye tilsvarende at det alltid er to måter å se saken på, den faktiske og den følelsesmessige. Han understreker at han har ”svært stor respekt for den følelsesmessige siden”, men påpeker at det på den faktiske siden er ”ulike oppfatninger av hva som er synlig/ikke synlig i det aktuelle bildet”.

PFU behandler saken i november samme år, og konkluderer med at GD ikke har brutt god presseskikk. De skriver at de ”forstår at det var vondt for nærmeste pårørende å møte den påklagde forsiden, men kan ikke se at bildebruken skulle være i strid med noen av de anførte punktene i plakaten. Det legges her vekt på at bildet ikke viser nærgående detaljer”. De kommer likevel med en oppfordring til GD, og andre norske aviser, om ”å vurdere å omformulere standardbegrepet ”Månedens beste”, som i gitte tilfeller kan framstå lite omtenksomt”.

6.2 Analyse av forsiden og nettartikkelen

Dette er ikke ment å være noen uttømmende tekstanalyse. Men siden avisoppslagene både er utgangspunktet for klagesaken og er de dokumentene som er allment tilgjengelig for publikum, er det interessant å se nærmere på dem. Siden bildene er tilnærmet like på nett og papir, velger jeg å ta utgangspunkt i en analyse av nettartikkelen, for så å kommentere relevante ulikheter til forsiden. Dette fordi nettartikkelen var den første som ble publisert, samt at bildet på nett er tilnærmet likt det som er brukt på forsiden. For det er bildebruken, og da spesielt forsidebildet klager reagerer på, og derfor vil jeg ha fokus på dette bildet. Det vil likevel være relevant å trekke inn teksten, da bilde og tekst påvirker hverandre gjensidig.

Hvis vi bruker Syvertsens begrepspar innen dokumentanalyse (1998, s.7) for å analysere forsiden, så er det snakk om et dokument som er skrevet, publisert, offentlig tilgjengelig, institusjonelt, utadrettet og samtidig. Det er med andre ord laget med en bred målgruppe i tankene og er lett tilgjengelig for denne målgruppen. Dette er selvsagt styrende for hvordan dokumentet er utformet. Jeg forutsetter at hovedtanken bak dokumentet er å informere folk i Gudbrandsdalen om en ulykke som har skjedd i deres distrikt. Siden jeg selv er bosatt i Gudbrandsdalen, var det også slik jeg leste og nå leser oppslaget; en beskrivelse av en

tragisk arbeidsulykke. Her er det tittelen som understreker alvoret i situasjonen, at en mann er omkommet. Tittelen fungerer som det Barthes kaller en "relay". Den styrer tolkningen vår i en retning vi ikke umiddelbart ser i bildet. Men siden tittelen slår fast at det er en dødsulykke vi ser bilde av, styrer den tolkningen vår i den retningen, og vi ser på bildet med nye øyne. For i utgangspunktet føyer bildet seg inn i en lang rekke av ulykkesbilder der vi ser redningsmannskaper i arbeid. At det er sju redningsarbeidere synlige på bildet, samt at vi både ser en ambulanse og en brannbil, sier noe om omfanget. Det er likevel tittelen som understreker alvoret, den som får oss til å lete etter mer dramatik i bildet.

Kanskje det er tittelens dramatik som gjør at blikket mitt trekkes mot det sammenraste fjøset? Selv om det ligger i bakgrunnen, er både den store flaten og den diagonale linjen som dannes, med på å styre blikket mitt dit. Det er også alle plankene som gjør at bildet skiller seg fra for eksempel en trafikkulykke, der man også ville sett redningsmannskaper og utrykningskjøretøy. Den sammenraste bygningen gir samtidig mye informasjon, både om stedet (gård), hendelsens natur (eksplosjon) og skadeomfang (et helt fjøs omgjort til pinneved). Dette pirrer min nysgjerrighet, og jeg bruker dermed tid på denne delen av bildet. Den sterke gulfargen på ambulansen og uniformene, samt den røde brannbilen, står i sterk kontrast til brunt treverk og grå septemberjord. Dermed trekkes blikket også dit, og jeg legger ikke merke til den svarte bilen i bildet. Det er denne som er den omtale likbilen i klagesaken, men dette er ikke umiddelbart opplagt for en vanlig avisleser. Sjansen er stor for at en vanlig avisleser ikke vil legge spesielt merke til at døren på bilen er åpen, og at man dermed kan se deler av en bære som plasseres inn i bilen. Heller ikke tittel, ingress eller bildetekst forankrer en slik forståelse. Alle tre slår fast at ulykken krevde et menneskeliv, men de innbyr likevel ikke til at vi lesere skal lete etter den omkomne på bildene. For vi er ikke vant til å se bilder av omkomne i GD, så hvorfor skal vi da lete etter det?

Jeg har likevel ingen problemer med å forstå at pårørende og venner av den omkomne vil se på bildet med andre øyne. For å bruke Barthes terminologi så vil den lille fliken av baren for dem være bildets punctum, "elementet som skytes frem fra scenen, lik en pil som gjennomborer meg" (Barthes, 2001, s. 38). For dem vil baren være det elementet som skyver alt det andre i bakgrunnen. Kanskje det er nettopp derfor klager omtalte bildet i sin klage til PFU som at GD hadde "zoomet inn i likbilen"? Jeg, som er en vanlig seer, vil ikke uten videre være enig i dette utsagnet. Det er likevel interessant å se på de to bildene og se på hvordan beskjæringen og andre endringer kan sees på som en zooming. Klageren klagde både på omtalen på nett og papir, men jeg synes det likevel kan være interessant og se på om

---

endringene som ble gjort for forsiden, kan støtte hans syn. For før bildet ble brukt på forsiden, ble det beskåret. Jeg vil fremdeles beskrive bildet som et oversiktsbilde, men sammenlignet med det som var publisert på nett, er man her tettere på bilene, og dermed også båren med den omkomne. Selve båretfliken ligger midt i begge utgavene av bildet. Den kan likevel oppfattes som mer synlig på forsidebildet, siden det er beskåret slik at det er mindre informasjon i bildet. Det er færre elementer blikket kan feste seg ved. Den røde brannbilen er nesten helt borte, og det sammenfalte fjøset synes ikke så godt, da det er dekket til av tittelen "Omkom i fjøset". Det rolige området i bunnen av bildet, der øynene kunne hvile, er her dekket av en stikkittel som sier: "Mistenker at gjødselgass kan ha vært årsaken til den voldsomme eksplosjonen". Teksten vil selvsagt ta sin del av oppmerksomheten, men selve bildeflaten blir automatisk mindre, og hovedfokuset for leseren blir da den svarte bilen med den åpne døren. Dette kan gjøre at avisleserne lettere får øye på likbilen og kan legge merke til at båren synes. Jeg vil likevel ikke gå så langt som å kalle dette en zooming. Og selv om båren er tydeligere på forsiden, vil det neppe utgjøre noen forskjell for de pårørende. For dem vil båren uansett ta all oppmerksomhet fordi de vet at det er mannen/faren/vennen som ligger der. Man kan selvsagt også diskutere styrken i et forsideoppslag sammenlignet med et oppslag på nett eller et bilde inne i en avis. Dette er det ikke gjort noe poeng av i klagen, og jeg begir meg derfor ikke inn på en slik analyse. For å forstå klageren kan det også være nyttig å trekke inn Mitchells teorier om bildenes iboende magi (Mitchell, 2005, s. 9). De vet at det er deres avdøde far som ligger på den båren de ser en flik av. Og på samme måte som Mitchell påpeker at vi ikke klarer å ødelegge et bilde av noen vi har kjær, fordi vi føler at det blir som å skade selve personen, så ser de ikke bare bildet på forsiden av avisen, men også selve personen.

Når det gjelder den andre saken som er innklaget, er det en enspalter med tittelen "Månedens beste tips" og en faksimile av forsiden. I tillegg er det faksimiler av tre andre saker, samt tekst om hvordan man kan tipse GD. Også her er det relevant å trekke inn Barthes begrep punctum. For enspalteren ligger til høyre for et annet dobbeltoppslag som nok tar mesteparten av en vanlig leasers oppmerksomhet. For de pårørende vil selve faksimilen av forsiden fungere som en punctum som kommer ut av avissiden den er en del av. For oss andre er det stor sjanse for at vi ikke en gang legger merke til egenannonsen, og vi bruker neppe nok tid på annonsen til å legge merke til hvilken forside som er avbildet.

6.3 Analyse av klagebehandlingen og spesielt GDs tilsvaer

Som nevnt er det svært sjelden at GD klages inn for PFU. En rask gjennomgang av avisens Facebookfeed fra august 2015 til februar 2016 viser at avisen heller ikke får kritikk for bildebruk der inne. Under intervjuene kom det fram at GD kan bli oppringt og kritisert etter omtale av ulykker, men disse samtalene har jeg naturlig nok ikke tilgang til. Frya-saken gir dermed et unikt innblikk i hvordan GD reagerer på kritikk.

Saksgangen i PFU er slik at når en klagesak opprettes, får den innklagde part innsyn i klagebrevet og formulerer deretter et tilsvaer. Dette tilsvaret blir da mediets sjanse til å komme med sitt syn på saken. Tilsvaret gir dermed et innblikk i avisens selvrepresentasjon. I motsetning til selve avisartiklene som er lette å kategorisere, er det ikke like entydig å klassifisere GDs tilsvaer etter Syvertsens dokumentkategorier. Tilsvaret er utvilsomt et skriftlig, utadrettet og samtidig dokument. Dette støtter opp under min oppfatning av at dokumentet kan leses som et uttrykk for avisens selvrepresentasjon. Men skal det regnes som publisert eller upublisert?, offentlig eller hemmelig?, institusjonelt eller privat? Det er det ikke like enkelt å slå fast, og det legger selvsagt føringer for hvordan vi tolker dokumentet. For å ta det siste først. Er tilsvaret institusjonelt eller privat? Det er avisen GD som er innklagd til PFU, og det er dermed avisen GD som formulerer et tilsvaer. Men tilsvaret er ført i pennen av redaktør Kristian Skullerud som er ansvarlig for alt avisen publiserer. Han skriver likevel brevet i kraft av sin stilling som redaktør, og dermed blir det nok mest korrekt å kalle dokumentet for et institusjonelt dokument. Men det er ikke alltid like enkelt å skille privatpersonen Kristian Skullerud fra redaktøren Kristian Skullerud, og dermed vil nok også brevet kunne sees på som et uttrykk for hans personlige syn og kunne leses som et privat tilsvaer. Dette forsterkes av at klageren er en privatperson. Deler av brevet kan derfor leses som en korrespondanse mellom to privatpersoner. Det vil likevel være naivt å anta at Skullerud ikke er seg bevisst sin rolle som redaktør. Derfor velger jeg å lese dokumentet som et institusjonelt dokument. Tilsvaret er i utgangspunktet adressert til PFU, og det støtter opp under å kategorisere brevet som et dokument mellom to institusjoner. Med PFU som mottaker, kan man også se på brevet som et hemmelig, upublisert dokument. Dette er også gyldig selv om vi tar med i betraktning at brevet også er et svar til Frode Nystuen som klagde inn saken, og enken etter den omkomne som har gitt sitt samtykke. For selv om brevet er skrevet til PFU, er det nærliggende å anta at det er utformet med både klageren og enken i tankene. Men PFU publiserer alltid et utdrag av saksdokumentene samt sin egen

---

kjennelse på sin nettside presse.no. Dermed vet avsenderen (GD og Kristian Skullerud) at deler av dokumentet vil bli offentliggjort ved publisering på nett. Dette har selvsagt konsekvenser for hvordan Skullerud ordlegger seg. Han skriver m.a.o. både til en profesjonell mottaker (PFU), berørte mottakere (Nystuen og enken) og allmennheten (de som leser inne på presse.no). Vi kan selvsagt dele opp allmennheten ytterligere, for eksempel i andre medier, forskere, spesielt interesserte og tilfeldige lesere. Uansett så er mottakergruppen mangfoldig.

Hvordan preges tilsvaret av alle de potensielle mottakerne? Allerede i første avsnitt er det tydelig at Skullerud adresserer en bredt sammensatt mottakergruppe. Han skriver at: ”På den ene siden vil GD alltid beklage innhold som kan støte eller være belastende for pårørende ved tragiske hendelser som dette”. Her adresserer han både de pårørende ved denne hendelsen, men også pårørende i alle andre saker. For han forsikrer at GD *alltid* vil beklage. Dette kan tolkes som en beskjed til allmennheten. Når han legger til at de også alltid er opptatt av å holde seg innenfor det etiske regelverket, peker det i retning av at PFU er mottaker. Og på slutten av avsnittet henviser han direkte til klager og enken når han skriver at ”Også i det påklagde tilfelle vil vi beklage overfor dem som føler seg støtt, og overfor pårørende som føler en ekstra belastning”. Det er derfor tydelig at Skullerud er bevisst på at han snakker til tre ulike mottakergrupper. Han bruker også dette første avsnittet på å bygge en positiv selvrepresentasjon ved å etablere ideen om GD som en ansvarlig avis som er seg sitt presseetiske ansvar bevisst. De vil ”alltid beklage” og ”er opptatt av” å være ”bevisste”.

Likevel kommer det tydelig fram at han ikke mener avisen har noen grunn til å beklage. Det blir m.a.o. en halvveis beklagelse. For når brevet starter med frasen ”på den ene siden”, ligger det i kortene at han vil ha fram to sider ved saken. Og i andre avsnitt slår han fast at de mener at ”den påklagede bildebruken er godt innenfor både pressens etiske regelverk og våre egen etiske regler”. Han tilbakeviser at avisen har ”zoomet inn i likbilen” og mener ”alle vil se at dette er et oversiktsbilde (...) som forteller hele historien”. Her fremstår GD svært selvsikker. Ikke bare *mener* de at de er innenfor, men de mener at de er *godt* innenfor *både* pressens etiske regler *og* sine egne. Han understreker altså at de har egne regler i tillegg til VVP. Samtidig påberoper han seg at *alle* er enige med ham. Han påpeker at å hevde at avisen zoomer inn er helt urimelig, siden *alle* kan se at det ikke er tilfelle. Her forsøker han altså å få klageren til å fremstå som alene og urimelig?, ved at ”alle” støtter avisens syn på saken. Saken ender som kjent med at PFU langt på vei sier seg enig med avisen, men det er likevel et stykke fra PFU til å omfatte alle.

Selv om Skullerud tydelig avviser at avisen har brutt god presseskikk på noe som helst vis, tar han selvkritikk for bruken av vignetten ”Månedens beste tips”. Han understreker at heller ikke dette er noe brudd på pressens etiske regler, men innrømmer at ”det innarbeidete logobegrepet ”Månedens BESTE tips” kan gi andre assosiasjoner enn det er ment som.” Men i likhet med at han tidligere skriver at *alle* kan se at det er et oversiktsbilde, så minner han oss om at GD bruker en vignett som også *alle andre medier* bruker. Igjen virker det som om han ønsker å få klageren til å stå alene mot alle oss andre.

Dette kommer enda sterkere fram i GDs andre tilsvare. Det kommer etter at enken igjen har påpekt at hun reagerer på at mannens død blir brukt som markedsføring. For på akkurat dette punktet, er jo Skullerud til dels enig med henne. Likevel holder han seg til samme retorikk med oss-og-dem-tankegang, der *vi* har rett og *dere* er urimelige. Dette forsterkes ved at han skriver at det alltid vil være to måter å se en sak på; ”den faktiske og den følelsesmessige”. Ved å sette det følelsesmessige opp mot det faktiske, undergraver han motstanderen. Han sier implisitt at kritikken mot GD kun er bygd på følelser, mens det er den faktiske siden som er viktig. For den faktiske siden og den følelsesmessige siden er egentlig ikke motsetninger. Fakta kan aldri bestrides med følelser, og følelser kan aldri bestrides med fakta. Ved å bruke disse to som motsatte begreper, umuliggjør han enhver diskusjon. De er ikke ekte motsetninger, men utfyller begge en og samme virkelighetsoppfattelse. For en sak har ofte *både* en følelsesmessig og en logisk side, men disse er ikke motsetninger og utelukker ikke hverandre. Ved å bruke begrepet faktisk, vil hans versjon av saken oppfattes som ren fakta som ikke kan bestrides med annet enn andre fakta, noe han allerede har sagt at klageren ikke bruker. Han skriver at han har respekt for den følelsesmessige siden, men det er tydelig at han vektlegger det han kaller den faktiske siden. Det er denne siden han utdyper, denne siden han argumenterer for: ”På den faktiske siden, må det likevel påpekes at det vil være ulike oppfatninger av hva som er synlig/ikke synlig i det aktuelle bildet.” Leser man dette sitatet løsrevet fra konteksten, kan det tolkes dit hen at Skullerud er helt åpen på hvilken av de to oppfatningene som har mest for seg. Men når man ser sitatet i sammenheng med den øvrige korrespondansen, og hans egne tidligere argumenter, er det helt tydelig at det er hans egen oppfatning av at ingenting er synlig på bildet, som er den korrekte. For han slår videre fast at ”Bildet er tatt på lang avstand, det inneholder mange personer og biler og det er forholdsvis umulig å skjelve detaljer i bakgrunnen”. Til slutt påtar han seg å være talerør for en samlet norsk presse når han understreker at ”det vil være bortimot en umulig oppgave å være pressefotograf i inn- og utland dersom et bilde som dette skulle bryte med Vær Varsom-

plakaten”. Underforstått drar han igjen alle inn i diskusjonen, og sier at alle tar slike bilder, bruker slike bilder, og mener, i likhet med GD at slike bilder er innenfor det etiske regelverket.

Men man kan likevel ikke si at GD ”gjemmer seg” bak en samlet norsk presse. For selv om Skullerud påpeker at alle andre også bruker vignetten ”Månedens BESTE tips”, så tar han her selvkritikk og skriver at han ser at logo-begrepet ”kan gi andre assosiasjoner enn det er ment som”. Dette er likevel en svak innrømmelse. Han bruker ord som ”kan gi”, og gir dermed uttrykk for usikkerhet. Ordet assosiasjoner er også et noe svevende begrep som hentyder til enkeltpersoner. Og han gir ingen indikasjoner på at GD har tenkt å gjøre noe med ordbruken. Dermed blir denne innrømmelsen ikke spesielt sterk, og den føyer seg inn i rekken av halveise beklagelser. Klagerens svar på GDs tilsvaer, viser også at GDs beklagelse ikke er oppfattet som en beklagelse. Klageren videreformidler enkens syn på saken, og hun skriver, etter å på ny ha påpekt hvor respektløst hun synes det er å bruke oppslaget i markedsføringsøyemet, at ”Av respekt for min avdøde mann synes jeg GDs redaksjon må innrømme å ha gjort en feil”. Hun har m.a.o. ikke oppfattet GDs tilsvaer som noen innrømmelse eller noen beklagelse.

GD ble ikke dømt for å bruke forsiden under ”Månedens beste tips”, men PFU er her tydelige i sin oppfordring, både til GD og til norsk presse generelt. De skriver i sin kjennelse at ”Utvalget vil benytte muligheten til å oppfordre redaksjonen, og gjerne også andre redaksjoner, til å vurdere å omformulere standardbegrepet ”Månedens beste” som i gitte tilfeller kan framstå lite omtenkstomt”. Og denne oppfordringen har GD fulgt. I avisen er begrepet ”beste” tatt bort og det heter nå ”Månedens tips”. Avisen går altså lengre i handling enn i ord.

6.4 Foreløpig oppsummering

Hovedgrunnen til at jeg valgte å analysere denne saken, er selvsagt at den ble klagd inn til PFU. Som nevnt er det svært sjelden GD blir klagd inn til PFU, og dette gjør saken spesiell. Men det er ingen grunn til å anta at saken skiller seg ut fra GDs dekning av lignende ulykker. Ulykken skjedde på dagtid en mandag, da det var mange mennesker på jobb. Avisen hadde dermed både relativt god tid og relativt nok folk på jobb til å gi saken en grundig gjennomgang, før den kom på trykk. Jeg kommer tilbake til hvordan GD jobbet med saken i neste kapittel, men min analyse av GDs tilsvaer under klagebehandlingen i PFU viser at

avisen selv mener den har behandlet denne saken like grundig som den fortjente, og like grundig som de behandler andre lignende hendelser. GD er tydelig på at de alltid forsøker å vise hensyn til pårørende, men at de samtidig har et ansvar for å informere allmennheten.

Jeg har gjennom min analyse vist at GDs beskjæring av bildet, sammen med den øvrige layouten på førstesiden, kan føre til at fokus havner på likbilen og den delen av båren som er synlig. Det er likevel langt igjen til å kalle det en ”zooming inn i likbilen”, som klageren hevdet. Dette utsagnet tilskriver jeg at båren blir å anse som bildets punctum for de pårørende, mens vi andre ikke en gang legger merke til båren. For den gjengse avisleser vil selve bildet i beste fall utgjøre et studium, men det vil aldri berøre, plage eller såre oss slik et punctum kan gjøre. Jeg minner også om Mitchells teori om bildets iboende magi for å forsøke å forstå hvorfor de pårørende reagerer så sterkt. Her kan det også være interessant å dra inn Sontags teori om at en utenforstående aldri helt vil forstå grusomheten i et bilde. Hun hevder at vi ser så mange fæle bilder at vi har blitt immune. Dermed klarer vi ikke lengre å se grusomheten i bildene. Den ser kun de som har opplevd grusomhetene i virkeligheten (Sontag, 2003, s. 125). Sontag snakker her om krigsbilder. Hvis vi overfører tankegodset hennes til ulykker, så kan dette forklare hvorfor ulykkesbilder, som av mediene blir sett på som uskyldige, kan oppfattes så annerledes av de berørte partene. De som selv har opplevd konsekvensene av en ulykke, vil lese mer inn i bildet, enn en vanlig avisleser. Dette kommer jeg tilbake til i neste kapittel, der intervjuobjektene mine forteller om hvilke reaksjoner de får på avisens bildebruk. Der vil jeg også se på Sontags diskusjon om hvorvidt et bilde bare kan sjokkere og ikke føre til forståelse. Dette er relevant når jeg ser på hvilke argumenter redaksjonsmedlemmene selv bruker for å publisere både dette bildet, og andre bilder.

Det kan også være nyttig å se på hvordan bilder behandles forskjellig ut i fra om hendelsene står oss nært eller fjernt. Klageren påpeker dette i sin klage og skriver at ”I vårt lille lokalsamfunn skal en kunne bli skånet for denne type journalistikk”. Her er det tydelig at klageren mener det bør være andre krav til lokalaviser enn for eksempel riksaviser. Skullerud påpeker også i sitt tilsvarende svar at han er klar over at omtale kan oppfattes som en ekstra belastning, og da ”Særlig omtale i lokale medier”. Men selv om han er klar over at mange setter et klart skille mellom lokalmedier og nasjonale medier, viser tilsvaret at han ikke nødvendigvis vil rette seg etter dette. For han skriver at det vil være umulig å drive journalistikk hvis slike bilder ikke skulle være akseptable. M.a.o. vil det være umulig også å drive lokalpresse hvis man ikke skulle akseptere slike bilder. Også dette kommer jeg nærmere inn på i min intervjuanalyse.

PFUs kjennelse viser at Skullerud og GD har rett når de mener de har handlet innenfor det etiske regelverket. Man kan dermed langt på vei si at Skullerud har belegg for å hevde at *alle* er enige med ham i hva som er synlig/ikke synlig og hva som er etisk akseptabelt. Men det er likevel interessant å se på hvilke ord han velger, og hvilke retoriske grep han bruker for å fremme sin sak. For dette sier noe om hvordan avisen ser på seg selv, deres selvrepresentasjon. Ut i fra brevene er det tydelig at avisen ser på seg selv som en etisk svært bevisst avisredaksjon som er opptatt av etikk i sitt daglige virke. Han forsikrer om at de alltid har etikken i tankene når de tar avgjørelser om publisering, og henviser både til eksterne og interne etikkregler. I tillegg påberoper Skullerud seg å føre en publiseringspolitikk som han mener støttes av en samlet norsk presse.

7. Intervjuanalyse – Hva mener redaksjonsmedlemmene om bildeetikk?

Som nevnt gjennomførte jeg fem intervjuer med redaksjonelle medarbeidere som hver varte mellom en og halvannen time. Intervjuene ble gjennomført i et møterom innerst i redaksjonslokalene til GD. Rommet ble valgt fordi vi der kunne sitte uforstyrret, uten at jeg opptok mer av intervjuobjektens tid enn nødvendig. Siden jeg intervjuet redaksjonsmedlemmene i en hektisk hverdag, var det også betryggende for dem å være ”på huset” i tilfelle noe skjedde. Kanskje dette gjorde at de slappet bedre av enn om vi hadde gjennomført intervjuene på et annet sted? Her var de tilgjengelige, selv om de holdt på med noe annet. Vi ble imidlertid aldri fysisk forstyrret under intervjuene, og vi ble kun avbrutt av telefonen et par ganger. Begge gangene kastet intervjuobjektene bare et blikk på den, før de skrudde den av. Under selve intervjuene lot jeg som planlagt det intervjuobjektene sa styre retningen på samtalen. Dagsaktuelle temaer ble også berørt, så intervjuguiden ble kun brukt for å sjekke at jeg hadde vært gjennom de fleste relevante temaene. Etter å ha transkribert alle intervjuene, fargekodet jeg de ulike temaene for lettere å kunne sette svarene inn i en sammenheng. Jeg tok utgangspunkt i de ulike forskerspørsmålene mine og dermed vil jeg både presentere og analysere funnene fortløpende, før jeg sammenfatter funnene i en foreløpig konklusjon. Først i det siste kapittelet vil jeg se funnene og analysen av dem i sammenheng med det teoretiske rammeverket jeg skisserte i kapittel to og tre.

7.1 Hva er et godt pressebilde?

Enhver presseetisk diskusjon om bildebruk tar naturlig nok utgangspunkt i selve bildet. Men hva kjennetegner et godt pressebilde? Ligger det noe der som kan gi grobunn for etiske diskusjoner og problemer? Mine fem intervjuobjekter var nokså enige da de fikk spørsmål om hvordan de ville definere et godt pressebilde. Det skulle være teknisk godt, gjengi virkeligheten, være utfyllende i forhold til teksten og formidle dramatik. Denne enigheten stemmer også med hvordan det gode pressebildet beskrives i ulike lærebøker om temaet (Weisser, 2005, s.17). Med teknisk godt peker de fleste på at bildet skal være skarpt, hvis det er meningen at det skal være skarpt, og at det skal gjengi lys og farger korrekt. Å gjengi virkeligheten teknisk korrekt kan selvsagt være vanskelig nok. Verre er det å være på rett sted til rett tid for å fange den virkeligheten en ønsker å formidle. Som fotografen sier det: ”Et godt pressebilde? Nei, det skal jo si mest mulig i seg selv da, synes jeg. Ofte prøve å

fange et øyeblikk. Men realiteten som er frustrerende for oss, eller for meg da, er at vi sjelden er tilstede når ting skjer. ” Denne frustrasjonen deler han med de andre som er ute i felten og opplever at de ofte må arrangere et bilde i forkant av en planlagt hendelse, eller i etterkant av en hendelse. Redaktøren fortalte lattermildt om en gang da han som ung journalist skulle intervjuer ei dame i etterkant av et ran, og hun nærmest forlangte at han skulle binde henne fast til stolen slik at bildet ble realistisk. Redaktøren avslo, men daglig er avisen fylt med arrangerte bilder. Hva tenker han og de andre om det? ”Så vidt jeg vet så har vi ikke skrevne regler om det, så der må man stole på den enkeltes kritiske sans”, sier en av journalistene. Hun forteller videre at hennes grense er veldig streng:

Det er helt selvfølgelig at man ikke skal fjerne noe, eller legge til noe, eller fikse på noe slik at det ikke forteller sannheten. Men det er jo kjempekomplisert. Du kan jo stille spørsmål før du tar bildet; hva skal du ta med i bildet? Hvordan skal du vinkle det? Allerede der gjør du mange kritiske valg som påvirker resultatet. Men jeg synes at du har større frihet på reportasjebilder og featuresaker. Der kan du akseptere mer visuelle effekter i bildet og dra det litt lengre. Himmelen kan bli litt blåere for å si det slik. Men i det vanlige nyhetsbildet og reportasjebildet synes jeg det er veldig viktig at det er mest mulig naturlig bilde.

Journalisten peker altså på at hun er streng, men åpner samtidig for større frihet når det gjelder reportasjebilder. Hun aksepterer ingen arrangement eller manipulering på nyhetsbilder, men er ikke like bastant på featurestoff. Også fotografen har en pragmatisk tilnærming til temaet. Først forteller han at han forsøker å skjule at et bilde er arrangert ved å be folk prate sammen etc., slik at bildene ikke skal se så arrangerte ut. Senere understreker han at sannhetskontrakten er alfa omega. ”Det er bilder som skal stå for ettertiden, ikke sant. Sånn var det. Dette skjedde. Dette er fasiten. Da skal du ikke tukle med sånne ting.” Da jeg spør om det ikke er falskt å arrangere et bilde, men late som om det er virkeligheten, skjønner han poenget, men understreker at virkeligheten dessverre er blitt sånn at de ikke lenger er til stede når ting skjer, og at de derfor må arrangere. Men selv om begge to innrømmer at de for eksempel har fjernet sin egen skygge, ville ingen av dem drømme om å endre meningsinnholdet i bildet. Og selv om GD ikke har noen egne regler for hva som tillates av manipulering, så understreker begge at hverdagen verken preges av diskusjoner om temaet eller av at manipulering gjøres i noen stor grad. ”Stort sett så er det ikke mye vi gjør i det daglige. Bare øke kontrasten for å få litt mer smell i bildet når vi har det på trykk. Det er det hverdagen handler om”, forteller fotografen, som likevel kan fortelle om det han kaller grove overtramp tidligere. Da dreide det seg for eksempel om å endre himmelen på bilder, eller et annet eksempel der tauet på et vannskibilde var fjernet. ”Men det var nok litt mer før her i huset, mens mulighetene var litt sånn nye”, understreker han. Noen peker også på at det nok var flere diskusjoner tidligere da det var flere fotografer på jobb. Nå er det bare

igjen en fotograf i redaksjonen og det meste overlates til den enkeltes samvittighet. Den kvinnelige journalisten forteller om et tilfelle der hennes samvittighet ble satt på prøve:

Jeg var hjemme og intervjuet en gammel mann som bodde hjemme og som fikk et tilbud i kommunen, en besøkstjeneste. Jeg var hjemme og lagde en reportasje på han hjemme i leiligheten hans med hun i besøkstjenesten. Der var situasjonen den at det her var en veldig gammel mann som var klar i toppen og oppgående. Men han var for eksempel ikke ren og pen i tøyet og det var matflekker på stolen fordi dette var en gammel kar som sikkert slabba litt når han spiste. Det så litt rufsete ut. Jeg hadde to valg. Det ene var å flytte han over i den fine delen av stua, der han aldri satt ellers, for der så det rent og presentabelt ut. Jeg syntes det ble helt feil for det var jo ikke der han vanligvis satt. For jeg syntes bildet skulle være et glimt fra virkeligheten, og da var det viktig at han satt i stolen sin der han alltid pleide å sitte. Samtidig så kjente jeg ham ikke så godt at jeg kunne si "Du, kanskje vi skal skifte genser – eller snu pleddet ditt?". Så det jeg gjorde etterpå da var å fjerne litt flekker på klærne og stolen hans i Photoshop. Og begrunnelsen min for å gjøre det var at jeg syntes det ville være mer uetisk å vise bilder av ham med stygge matflekker på.

Fordi?

Fordi da ville han framstå... Han ville ikke likt det. De pårørende ville ikke likt det. Når jeg ikke var tøff nok til å be ham om å skifte klær, så måtte jeg gjøre det på den måten synes jeg.

Slik jeg tolker deg så var du redd for at folk bare skulle se flekkene?

Ja, og det ville gi litt feil inntrykk. Det var ikke slik at dette var en møkkete eller grisete person. Og denne reportasjen handla ikke om - det var ingen hjemme hos-reportasje om hvor rent og pent det var hjemme. Det var ikke det som var poenget. Så derfor forsvarte jeg det ovenfor meg selv.

Her endrer hun altså på virkeligheten for at ikke folk skulle få et feil inntrykk av virkeligheten. Det høres snodig ut, men journalisten var redd for at deler av virkeligheten (flekkene) skulle skygge for resten av virkeligheten (hvordan besøkstjenesten fungerte). Og dette til tross for at hun i ettertid erindrer at matflekkene ikke var så veldig synlige. Dette er et eksempel på at selv om journalistene i utgangspunktet er tydelige på at de skal formidle virkeligheten, uten unødig inngripen verken før eller etter eksponering, så kan de i enkelttilfeller oppleve det som mer ærlig å endre virkeligheten. Men det som er mest interessant, er det hun sier til slutt. Hun forsvarte det ovenfor seg selv. Det var altså hennes egen samvittighet hun var opptatt av. Hun var ikke opptatt av å overbevise desken, sjefene eller forsvare det ovenfor leseren. Det var sin egen samvittighet hun brukte som rettesnor. Dette støtter opp under min oppfatning av at mye av de etiske diskusjonene foregår inne i hodet til den enkelte medarbeider, uten at det diskuteres med andre. Dette kommer jeg tilbake til.

Episoden over hører til unntakene. Hun endrer vanligvis ikke på bildene hun tar. På den nevnte jobben fikk hun bli med besøkstjenesten på et besøk de uansett skulle hatt. Hun ba dem gjøre det de vanligvis gjorde, og så forøkte hun å fange et godt fotomotiv fra virkeligheten:

Kanskje jeg drar den ene stolen litt nærmere enn den vanligvis står. men jeg prøver å la være å rydde, ikke fjerne ting, ikke plassere folk i andre omgivelser enn de vanligvis er i. Jeg forsøker å trekke fra og legge til minst mulig. I ettertid ser jeg ofte at jeg skulle ønske jeg hadde rydda litt, for bildene hadde blitt visuelt penere hvis jeg hadde fjerna ting. Men jeg prøver å unngå det. Jeg ønsker at leseren skal se at slik var det akkurat da og slik er det ofte.

For deg så står bildet som sannhetsvitne veldig sentralt?

Ja. Ja, jeg tenker mer på det enn at det skal bli en veldig fancy vinkel.

Journalisten har valgt å følge sin egen overbevisning om at det er viktig å formidle virkeligheten på bekostning av visuelt pene bilder. Likevel valgte hun å redigere denne virkeligheten i ettertid på dette ene bildet. Slik jeg tolker henne, mente hun at matflekke ville skygget for mye av den virkeligheten hun ønsker å formidle. Bildet ville ha forstørret og fremhevet visse deler ved virkeligheten, og dermed skjøvet andre deler av virkeligheten i bakgrunnen. Det var dette hun ønsket å unngå da hun redigerte i ettertid. Men det satt langt inne, og episoden representerer unntaket, ikke regelen. Og til tross for at temaet bare diskuteres unntaksvis, virker det som om det er en uttalt enighet at man ikke redigerer bilder i ettertid. De ulike redaksjonsmedlemmene forteller likevel om ulik grad av arrangering i forkant av et bilde:

Vi har folk her i redaksjonen som er kjempeflinke til å komponere bildene sine. Når jeg ser bildene mine skulle jeg av og til ønske at jeg hadde tenkt litt mer på komposisjon, men slik tenker jeg da. Ja, det er den måten jeg jobber på. Prøver i alle fall.

Hun opplever altså at det er ulik praksis på jobben i forhold til hvor mye en kan arrangere i forkant. Dette bekreftes av de andre intervjuene mine, og redaktøren påpeker at de har masse arrangerte bilder, men at han ikke synes det utgjør noe etisk problem: ”Det er kjedelige bilder, og det er mye dårlige bilder. Men det er noe helt annet enn etisk svake bilder, eller etiske problemstillinger”. Redaksjonssjefen innrømmer også at det ikke er mange diskusjoner rundt temaet, fordi de aller fleste bildene de tar faktisk er arrangerte.

Skal du ut og lage en reportasje om utforsyklings-miljøet i Hafjell, så må du jo ha bilde av en som sykler. Og da er spørsmålet, skal du vente til det kommer en, eller skal du få en til å sykle forbi og ta bilde av ham? Og det gjør du selvsagt. Slik er det i de aller fleste sammenhenger. Når er det vi har reportasjebilder som ikke er regissert på en eller annen måte? Det er søren ikke mange altså!

Føler du at det svekker bildets troverdighet, eller føler du at det er en gjensidig avtale mellom leserne og avisa at det er slik?

Jeg synes vel at... (lang pause) Det er jo ikke mulig å komme unna at du har regisserte bilder. Dagsrevyen har regisserte bilder, VG har regisserte bilder, Washington Post har regisserte bilder. Men tenker leseren over at dette her er et arrangert bilde? Ikke bevisst tror jeg. Men de er vel heller ikke dummere enn at de skjønner at dette er planlagt på en eller annen måte.

Her er redaksjonssjefen inne på en viktig diskusjon; hvordan hverdagens tidspress kolliderer med idealene om å formidle virkeligheten. Det er også interessant at han bruker samme type argumentasjon som redaktøren gjorde da avisen ble klagd inn til PFU; han viser til ”alle andre”. Han rettferdiggjør bruken av arrangerte bilder ved å vise til at store, seriøse

presseaktører også bruker slike bilder. I denne argumentasjonen kan det ligge både en ufarliggjøring, ved at det umulig kan være så farlig siden alle andre gjør det også. Men det kan også tolkes som en saksopplysning av typen ”slik er det både i norsk og utenlandsk presse og det vet alle”. M.a.o. kan han vise til at bruken av manipulerede bilder er en del av en uuttalt kontrakt mellom pressen og publikum, selv om man kan diskutere hvor innforstått det er for publikum. Redaksjonssjefen sier selv han ikke er firkanta i slike spørsmål, og innrømmer at han også kan manipulere bilder hvis det ikke har noe å si for selve innholdet i bildet. Når redaksjonssjefen her snakker om innholdet i et bilde, tolker jeg ham dit at han snakker om det samme som Barthes gjør når han snakker om et bildes signifikat. For når Barthes snakker om signifikat, viser han ikke utelukkende til de fysiske objektene eller referentene, men mer den ideen de representerer. Og denne ideen blir ikke nødvendigvis påvirket av at man fjerner en skygge eller tar vekk en telefonledning. Ideen om hvor viktig en besøkstjeneste er for de som har den, blir ikke endret av at journalisten har fjernet noen matflekker.

Men slik utbredt redigering gir grobunn for andre spørsmål. Hvor virkelig er egentlig den virkeligheten avisene dokumenterer? For de sier jo at de er opptatt av at bildet skal gjengi virkeligheten, og senere i oppgaven viser jeg hvor viktig de synes det er at bildet kan fungere som dokumentasjon. Men er det i det hele tatt mulig å formidle virkeligheten objektivt? Som en av journalistene formulerte det:

Er det virkeligheten som blir formidla? Se på utenriksreportere. Hvem er de? Har de vært overalt? Har de sett alt? Det er ingenting som er den hele og fulle sannhet. Hvis du intervjuer for eksempel Lysbakken og Jensen om hvordan det er å bo i Norge. Du ville fått to ulike beskrivelser, men ingen av dem hadde løyet.

Som han påpeker, så vil det alltid være ulike versjoner av virkeligheten, uavhengig av om den formidles ved hjelp av tekst eller bilder. Her er det, som med alt annet, gråsoner. For hvor mye påvirkes oppfatningen av den virkeligheten et bilde formidler ved at en skygge fjernes? Eller hvor mye påvirkes selve situasjonen av at det er en journalist til stede? At det er et kamera der? Hvor mye har utsnitt å si? Alt kan diskuteres.

Diskusjon skapes også av de to siste punktene de trekker fram for å definere et godt pressebilde; å fortelle noe mer enn teksten, og å formidle en dramatik. Dramatik og formidling oppleves som noe av den journalistiske essensen i et pressebilde. Som redaksjonssjefen peker på når han oppsummerer hva et pressebilde skal gjøre:

Rent journalistisk så skal det jo oppfylle kravet om at "don't tell it, show it". Det skal fortelle, det skal ha en dramaturgi, det skal vekke følelser, det skal fortelle en historie, det skal dokumentere fakta, - og så er det jo slike helt udefinerbare faktorer. Det handler jo om å være på rett sted til rett tid og trykke på utløseren i riktig øyeblikk.

Hvis vi bruker Frya-bildet som eksempel, så sier tittelen på nettsaken at "Mann i 40-årene omkom". Tittelen forteller det viktigste, og det triste resultatet av hendelsen. Men som jeg påpekte i min dokumentanalyse, så forteller bildet mer enn selve teksten. Det viser for eksempel restene av et sammenrast fjøs, noe som både sier noe om stedet og dramatikken i det som hadde skjedd. Alvoret understrekes også av antall redningsarbeidere og redningsbiler på bildet. Dette bildet har m.a.o. mye av det redaksjonssjefen ønsker at et godt pressebilde skal ha. Det både dokumenterer, forteller og vekker følelser.

Redaksjonssjefen er ikke alene om å ønske å vekke følelser. En av journalistene plusser på at det skal "vekke følelser og nysgjerrighet", og redaktøren understreker at et godt pressebilde blant annet skal "si noe om dramatikken i det som har skjedd". De ønsker altså alle både å formidle dramatik og å vekke følelser. Og de er samtidig klar over at det er sterke følelser som kan settes i sving. Som redaksjonssjefen sier:

Det [bildet] kan være veldig sterkt. Det kan forsterke holdninger. Det kan forandre holdninger. Det kan skape feil holdninger. Det kan skape riktige holdninger. Så det er et sterkt medium som du skal være bevisst på bruken av.

Redaksjonssjefen har altså større tro på bildets påvirkningskraft enn det Sontag har. Samtidig erkjenner han det ikke er ofte de har slike sterke bilder på trykk i GD. Det er ikke ofte de har bilder som både vekker følelser og skaper debatt. Men ett av bildene i de senere årene, som gjorde det, er bildet av et sammenrast grise fjøs der en gårdsarbeider omkom.

7.2 Hvordan vurderer de bildebruken i Frya-saken?

Frya-saken er en av få saker der GD har blitt klagd inn til PFU for bildebruk. Men var det noen diskusjon innad i forkant av publisering? Fotografen som tok bildet sier at han i alle fall ikke var delaktig i noen diskusjon i forkant av publisering, men han husker at det ble en heftig diskusjon på et morgenmøte et par dager senere. Allrounderen jeg intervjuet var ikke på jobb den aktuelle dagen, og han kunne dermed ikke huske om det var noen diskusjon i forkant. Heller ikke redaksjonssjefen kan huske at han var involvert i noen diskusjon i forkant, men han tar forbehold om at han kan huske feil.

Jeg mener å huske at dette var på den tiden da vi fortsatt hadde deadline på kvelden, så avisa ble ferdigstilt på kveldsskiftet. Og hvis jeg husker riktig så var vel dette et bilde som kom såpass sent at det ikke gikk innom meg direkte. I hvilken grad det var en diskusjon på å bruke det bildet er jeg usikker på, for jeg tror ikke jeg var involvert i det.

I motsetning til fotografen som tok bildet, så husker både redaktøren og den kvinnelige journalisten at det var en diskusjon i forkant av publisering. Redaktøren forteller at han var involvert, men at han mente, både da og nå, at bildet var helt uproblematisk presseetisk sett. Journalisten husker ikke alle detaljene, men hun husker at det var en diskusjon:

For det var bilder som var ganske nære innpå, og du så vel kista eller båra? Du skjønnte i alle fall at den omkomne var på bildet. Og da ringer alarmklokka, fordi du merker det selv at det har en sterk effekt. Og da diskuterte vi det. Vi var flere på jobb. Det var nyhetsredaktør⁴, og han har mye erfaring. Og da ble vi enige om at det var et sterkt bilde som sikkert ville virke sterkt på pårørende og lesere for øvrig, men samtidig var det jo et helt nøkternt reportasjebilde. Det var ikke noe dramatisk. Det var ikke noe blod. Det var ikke noen ting der som ikke var ok å vise egentlig. Det var et bilde fra virkeligheten. Alle visste at det var en person som var omkommet. Det var offisielt, og kjent informasjon. Og alle vet jo at den omkomne må hentes ut. Og jeg tror faktisk vi snakka om at det ville være litt rart å ikke vise det bildet, når det faktisk er en person som er omkommet. At det nesten ville være pussig å bare vise bilde av det sammenraste fjøset når det som var alvorligst her, var at en person var død. Vi hadde litt diskusjoner rundt det.

Det er m.a.o. bare en av de fem som husker at det ble reflektert nevneverdig omkring bildet før publisering, og også hun mente da at bildet var godt innenfor de presseetiske grensene. Og selv om en husker at bildebruken ble diskutert på et morgenmøte et par dager senere, så tyder dette på at bildebruken ble sett på som uproblematisk. For det kunne neppe vært noen stor og omfattende diskusjon uten at fotografen som tok bildet, ble dratt inn i den? Og selv om redaksjonssjefen ikke var på jobb da diskusjonen ble holdt, ville det vært nærliggende å tro at han ville fått den referert, og dermed husket den, hvis den hadde vært omfattende.

Selv om alle mente bildet var uproblematisk, ble ikke redaktøren overrasket over at de ble klagd inn. For han forteller at de fikk sterke reaksjoner fra leserne i dagene etter ulykken. Både han og fotografen ble oppringt. Fotografen beskriver det som halvveis ubehagelig, men er tydelig på at han ikke har noe å unnskyldes seg for. Redaktøren sier på generelt grunnlag at han selvsagt vil beklage hvis noen reagerer, men at han samtidig må forsvare at de holder seg innenfor de presseetiske retningslinjene:

For meg var det fryktelig uforståelig. Det ble sagt at vi spekulerte i lik og greier, men det var ikke mulig å se. Du måtte vite hva som skjedde bak de beina. Du måtte fantasere deg fram til det, for du så ingenting. Jeg var veldig overraska over det store engasjementet rundt det, men når først det store engasjementet var der, så var jeg ikke overraska over at de klagde det inn til PFU.

---

⁴ Den nevnte nyhetsredaktøren jobber ikke lengre i avisa.

Siden både redaktør og fotograf ble kontaktet etter at avisen hadde publisert saken, kan det være nærliggende å anta at morgenmøtediskusjonen kom som følge av at avisen allerede hadde fått reaksjoner utenifra. For redaktøren påpeker at han ikke forutså at oppslagene ville føre til et så stort engasjement. Men han er likevel vant til at det stilles strengere krav til dem som lokalavis, enn til riksavisene. Noe av bakgrunnen for mine undersøkelser var nettopp nysgjerrigheten på hvordan hverdagen er for journalister og fotografer som for eksempel må dekke lokale ulykker, der både de skadede/omkomne og de pårørende er fra nærområdet. Og alle de fem jeg snakket med er bevisste på at de som lokalavisjournalister har en helt annen rolle enn landets øvrige presse. Redaktøren er tydelig på dette:

Publiserer vi et bilde som lokalavis, så har det mye større effekt enn om VG publiserer akkurat det samme bildet, fra akkurat den samme ulykka. Og vi ser på TV2 og Dagsrevyen omtrent ukentlig i forbindelse med drapssaker, at hvitklede bærer ut plastposer med lik, eller kommer ut med bærer med tildekkede lik, uten at vi blunker. Men vi hadde jo et tilfelle, ikke sant, der du ser en flik av ei bære, hvor da de som leser saken, vet at det er en død person, og antar da at du ser fliken. La oss si at den fliken er 20 cm som du ser gjennom beina på hjelpemannskaper. Det er nok til at folk da klager inn oss til Pressens faglige utvalg.

Denne doble standarden var noe som opptok dem alle sammen. De er alle bevisste på at de har en helt egen stilling som lokalavis. Fotografen er inne på det samme når han stiller spørsmålsteget ved hvordan bildet av Alan nærmest hylles som kunst, selv om det er et bilde av et barnelik: ”Jeg synes det blir for voldsomt hva vi kan tolerere når det er langt borte. Her hjemme ville du mista jobben hvis du tok et slikt bilde”. Han uttrykker samtidig frustrasjon over at han gjerne vil ha et bilde som forteller mest mulig, men samtidig må forholde seg til at leserne oppfatter GD som ”deres avis og beskytter”. Han støttes av allrounderen som synes ”det er helt idiotisk hvis vi skal ta andre hensyn [enn riksavisene]”, mens andre har resignert og aksepterer at slikt må de bare leve med. Som redaksjonssjefen sier: ”Det er for så vidt også en tillitserklæring til våre produkter at de betyr så mye for folk”. For som Blix & Bech-Karlsen skriver så innbyr ikke nærheten til publikum til sensasjonsjournalistikk: ”den gjengse regelen om at det er unødvendig å dramatisere det som allerede er dramatisk får særlig gyldighet i lokaljournalistikken” (1990, s. 280).

Frivillig eller ufrivillig, så må redaksjonsmedlemmene forholde seg til at det stilles andre krav til dem fordi de jobber i en lokalavis. De opplever disse kravene som mye strengere enn VVP. Redaksjonssjefen var en av dem som uttrykte forståelse for at ”pårørende ikke nødvendigvis vil reagere i takt med det som er gjeldende etisk regelverk”. Men som redaktøren påpeker, så er det ikke alltid det er de pårørende som reagerer:

Vi tåler veldig godt å se den fjerne virkeligheten, men den nære virkeligheten skal vi på en måte skånes for. Jeg tror det er det som er noe av problemet. Det er jo klart at folk ikke ønsker å bli informert gjennom media om at de har mista en mor eller far eller bror eller en søster eller en annen nær slektning i en ulykke. Det skjønner jeg veldig godt. Men at vi trenger å se det som har skjedd i virkeligheten, det er jeg helt overbevist om. Og det er ikke alltid det er de nærmeste pårørende som reagerer mest. Det er veldig ofte at det er andre som står helt fjernt fra det som vises i et bilde som reagerer mest. Jeg tror det handler om nettopp det at de vil skånes fra virkeligheten.

Det at de har inntrykk av at folk helst vil skånes for den ubehagelige virkeligheten, var noe som gikk igjen i mine intervjuer. Og flere pekte på at det likevel var viktig å formidle også denne delen av virkeligheten, at de hadde et ansvar for å informere alle de som ikke er pårørende. Som den kvinnelige journalisten påpekte så ”er det helt greit at det gjør litt vondt også. Det er det som er virkeligheten. Det er faktisk ille”. Men hun er åpen på at det er en vanskelig balansegang mellom å ta hensyn til allmennhetens informasjonsbehov og pårørendes behov:

Vi må ta den avveiningen om hva som er tilstrekkelig å vise for at vi faktisk skal oppfylle rolla vår som nyhetsformidler. Vi trenger kanskje ikke vise alt til enhver tid. Fordi en i den andre enden har folk som blir berørt på en helt annen måte. Samtidig kan en ikke la de pårørende eller de veldig fintfølede styre nyhetsformidlingen. Ikke når det er hendelser i det offentlige rom som har stor offentlig interesse og faktisk berører veldig mange andre mennesker på en eller annen måte. Men en skal ha respekt for det og være bevisst på det så en ikke påfører folk unødig belastning da. Samtidig så er det slik at folk i sjokk er jo absolutt ikke i en situasjon der de kan gjøre nøkterne analytiske vurderinger selv antageligvis. Så er det noen som kan ta den vurderingen, så er det kanskje litt oss da som har erfaring.

Her oppsummerer hun egentlig hele essensen i VVP – hvordan ta vare på både offentlighetens informasjonsbehov og verne om privatpersoner? Hun peker på at skal man klare denne balansegangen, må man ha to tanker i hodet samtidig, for man kan ikke la seg styre verken av informasjonsiver eller redsel for å såre. Det er også interessant at hun peker på at hun tror nettopp journalister er i stand til å ta slike nøkterne avgjørelser. Mange pårørende mener nok det motsatte, slik som nevnte klage som mener GD brukte en tragisk hendelse i markedsføringsøyemed. Det kan være lett å avfeie journalisten med at hun bare ser saken fra sitt ståsted, som journalist, men hun påpeker at hun også har vært på motsatt side, som pårørende. Mens hun var på jobb som journalist ble et nært familiemedlem svært alvorlig skadet i en kollisjon på E6. Da fotografen kom og viste henne bildene fra ulykken, ble hun satt ut:

Jeg husker jeg var helt fysisk kvalm enda jeg har vært på ulykkessteder mange ganger og sett bilvrak, og jeg skjønner hvorfor bildene ble tatt og alt det der. Men jeg husker at bare det å se bildene av den maltrakterte bilen fra stedet... Jeg ble rett og slett fysisk uvel av det. Men samtidig så kunne det aldri falle meg inn å si at herregud de der kan du ikke sette på trykk.

Journalisten har dermed god forståelse for hvor sterkt et bilde kan virke. Hun har kjent det på kroppen. Men det er selvsagt ikke sikkert at andre pårørende vil tenke like rasjonelt som

henne, og skjønne at pressen har en jobb å gjøre. For de fleste pårørende har ikke den samme erfaringen og dermed heller ikke den samme innsikten som henne. For hun har ett ben i hver leir, og det vil selvsagt påvirke hennes evne til å se saken fra begge sider. Kanskje det er nettopp derfor hun mener at hun selv og andre journalister er i stand til å ta gode, nøkterne avgjørelser om bildebruk? Også de andre jeg intervjuet, reflekterer over at de pårørende selvsagt har et annet syn på en ulykke enn det de som pressefolk har. Dette har de stor forståelse for. Likevel uttrykker de frustrasjon over at det er forskjellige krav til dem enn til rikspresen, samt at det gjerne ikke er de direkte berørte som reagerer, men mer perifere personer som reagerer igjen og igjen. Og redaksjonsmedlemmene forteller at disse gjerne reagerer uavhengig av hvilke bilder som blir brukt. De synes bilder fra ulykker er unødvendige. De vil ikke se det. Flere av intervjuobjektene mine uttrykte frustrasjon over at avisen, kanskje som en følge av dette, hadde blitt for tilbakeholdne med å vise virkeligheten. De er nesten mer bekymret for at de har blitt for forsiktige, enn at de skal trampe over grensen for hva som er etisk akseptabelt. For som presse er de opptatt av å vise hele virkeligheten, også de vanskelige sidene. For kanskje kan presseomtalen føre til at noe blir gjort. Eller som redaktøren uttrykte det:

Jeg jobbet tidligere i løssalgsavis, og når du møtte folk som var opptatt av hva du drev med så sa de gjerne "hvorfør lager dere sensasjoner ut av ting, med drap over hele førstesida?" Og da sa jeg ofte at den dagen et drap ikke er på førstesida, da er det grunn til å rope et varsku. Så lenge et drap er førstesida i en avis, så er det en betryggelse for meg. Den dagen et drap ikke er det, da er vi virkelig ute å kjøre. Og det er noe sånn med bilder også. Det er viktig å vise virkeligheten, å fortelle hvordan virkeligheten er. Derfor er bilder og illustrasjoner viktige for å fortelle alvoret i situasjonen. Det har en preventiv hensikt. Det har en hensikt for å forstå de som er berørt av en ulykke, dramatikken i det, og som sagt for å forhindre at sånne ting skjer. At det settes søkelys på det, altså bred oppmerksomhet rundt saken, er en garanti for at ting blir etterforska skikkelig. At det blir fulgt opp av politi, at det blir fulgt opp av alle de organer som skal inn i slike sammenhenger. Og når du forklarer folk det, så skjønner de fleste det.

Det at de ønsker å vise alvoret i situasjoner, var noe som gikk igjen da jeg intervjuet redaksjonsmedlemmene, også når temaet var Fryasaken. Alle fem var enige i sin oppfatning av at dette var et helt greit bilde. Selv om en av journalistene kanskje forutså at dette kunne virke sterkt på de pårørende, var alle tydelige på at dette helt klart var innenfor VVP. Dette kan selvsagt skyldes at alle vet utfallet av saken, at GD ikke ble dømt. Men mangelen på diskusjon i forkant, støtter opp under synet om at dette var et uproblematisk bilde for dem. Selv om ulykken var dramatisk og skilte seg ut fra den vanlige nyhetsstrømmen i GD, så skilte ikke bildebruken seg nevneverdig ut fra andre ulykkesbilder. For redaksjonsmedlemmene utløste ikke dette bildet noen vanskelige dilemmaer eller

diskusjoner. Men intervjuene mine viste at redaksjonen ikke alltid er like enige i hva som er etisk forsvarlig bildebruk ved ulykker som Fryasaken kan gi inntrykk av.

7.3 Hvordan diskuteres bildebruk ved ulykker?

I første rekke assosierer alle de fem intervjuobjektene mine bildeetikk med ulykkesbilder eller andre dramatiske hendelser. Noen uttrykte et ønske om at de gjerne skulle hatt mer spenning i hverdagen, og dermed også flere etiske utfordringer, men som fotografen så treffende sa det: ”Jeg skulle ønske at det skjedde litt mer her tidvis, men så lenge du skal bo her så er det greit at det er trygt og godt. Men pressemessig er det jo kjedelig i distriktet vårt. Du blir misunnelig når du ser fotografer i rikspresen som får reise rundt til der det skjer litt mer action, for å si det sånn.”

Men selv om det hadde vært mer ”action” i vårt distrikt, så er det ingen garanti for at bildediskusjoner hadde tatt større plass, kanskje heller tvert i mot? Hvis det hadde vært flere ulykker i vårt distrikt, er det nærliggende å tro at avisens medarbeidere hadde blitt mer drillet i sin overvåkenhet, slik at de kanskje hadde følt mindre behov for diskusjoner? Redaktøren ser i alle fall ikke noe stort behov for slike diskusjoner. På direkte spørsmål om presseetikk og bildebruk var en stor del av hverdagen hans, svarte han et kontant nei. Han utdypet det ved å si at etikken gjorde seg sterkest gjeldende når det gjaldt ulykker, men at de ikke utløste noen vanskelige diskusjoner. Han sa at han følte at de fleste hadde godt grep om hvilke type ulykkesbilder de kunne publisere. Hvordan for eksempel bilnummer og andre kjennetegn måtte fjernes. At det er få etiske diskusjoner, støttes også av de funnene jeg gjorde da jeg observerte redaksjonen i arbeid. Men selv om det ikke var mange diskusjoner, så avdekket intervjuene mine til dels store forskjeller i oppfatning av hva som er eller bør være akseptabelt. En av journalistene uttrykte stor frustrasjon over hva man kunne/ikke kunne vise fra ulykker. Han sa at han var blitt mer og mer skeptisk til å ta bilder fra ulykker, fordi han følte at de ikke fikk lov til å vise noen ting. Han pekte på at det var svært ulike holdninger innad på huset til hva som var etisk forsvarlig og hva man ikke kunne trykke. Han trekker fram følgende eksempel:

På vei hjem fra jobb en gang i høst hørte jeg en ambulanse på vei oppover der jeg gikk. Bilkøen stod og da løp jeg videre oppover bakkene, for jeg skjønnte at det må være en eller annen ulykke eller hendelse i nærheten. Og 3-400 meter lengre oppe så var det en påkjørsel i et fotgjengerfelt. Og jeg har med meg mobilen og tok et bilde på bittelitt avstand. Det viste at noen folk stod bøyd over den personen som lå i fotgjengerovergangen med politiet rundt. Du kunne ikke se hvem som lå der. Du kunne i beste fall se ansiktet til en av de som satt rundt, men ikke noe som tydet på at den hadde forbindelse med verken

selve ulykka eller de involverte. Og så sendte jeg det på MMS og ringte samtidig og fortalte at det var en ulykke, men det ble refusert på jobben.

Hvorfor det?

Nei, det skjønte ikke jeg. Og det skjønner jeg ikke den dag i dag. En eller annen som sa at det ikke skal være gjenkjennbare personer. Når vet du om personer er gjenkjennbare? Det var ikke klistra kamera opp i ansiktet på noen av dem. Det var tatt på mange meters avstand. Jeg ga klart uttrykk for at neste gang så sender ikke jeg noe bilde fra en ulykke. For det er ingen vits. Med den terskelen man har for dette, så er det ingen vits å illustrere ulykker, for da vet ikke jeg hva som er innafor eller utafor.

Denne episoden kan selvsagt avfeies som en enkelthendelse. Men journalisten pekte også på en annen episode der noe av det samme hadde skjedd. Episoden viser dermed at det er ulike oppfatninger innad i redaksjonen om hva som er etisk forsvarlig og ikke. Men det som er mest interessant, er hvordan journalisten forklarer hva som skjer når det oppstår uenighet. Han mener at det ikke er noen klare retningslinjer for hva som er innafor. ”Nei, det er skjønn. Skjønn. Der var det skjønn den ene dagen, den andre dagen er det plutselig et helt annet skjønn.” Han forteller at de ofte er uenige, men at det er redaksjonssjefenes eller redaktørens skjønn som avgjør. ”Det blir bare en diskusjon og så skjer det ingenting.” Denne beskrivelsen av uenighet står i kontrast til redaksjonssjefen som sier at ”det er nokså stor grad av enighet egentlig”, og redaktøren som tror at ”dette ligger veldig i ryggmargen på journalister”. Her kan det være fristende å avfeie journalisten som en løs kanon, og beskrive de to sjefene som ansvarlige. Dette blir feil. Journalisten har jobbet som journalist i snart 30 år og fremstår ikke som noe råskinn. Han sier han aldri vil ta bilder av blod, og han stiller for eksempel spørsmålsteget ved hvorfor avisen trykker groteske bilder av sau som har blitt tatt av ulv. Han sier han skjønner at ting må diskuteres etisk, men at han ikke ser noe uetisk ved det aktuelle ulykkesbildet. Når både redaksjonssjefen og redaktøren også innrømmer at de kanskje er blitt for forsiktige, kan dette tyde på at den nevnte ulykkesdiskusjonen ikke er en diskusjon der en har rett og en har feil. Det er heller en diskusjon som viser at redaksjonsmedlemmene opplever ulike nyanser forskjellig.

7.4 Hva skjer når folk er uenige innad i redaksjonen?

I avsnittet over viste jeg at selv om det tilsynelatende ikke er noen stor uenighet innad i redaksjonen, så er det likevel ulike oppfatninger om hvordan etikken skal tolkes. Og journalisten følte at uenigheten ikke ble tatt på alvor. Er fraværet av diskusjon en riktig beskrivelse av hva som skjer når noen er uenige om etikk? Under observasjonen fant jeg ut at det var lite snakk om bilder og bildebruk på de faste møtene, og jeg ble overrasket over at det også var svært få uformelle samtaler om bildebruk. Dermed er det nærliggende å anta at det også er få bildeetiske diskusjoner journalistene imellom, noe intervjuene mine bekreftet.

Fotografen forteller at intensjonen med det åpne landskapet var at medarbeiderne skulle snakke mer sammen og legge til rette for samarbeid, men at nesten det motsatte har skjedd. Folk er så redde for å forstyrre hverandre at de nesten ikke tør å si et ord. Dette observerte jeg også da jeg var i redaksjonen. Det skulle ikke mye snakk til før noen ba om at samtalen ble flyttet inn på et stillerom. Med så lite diskusjoner i lokalene, blir eventuelle uenigheter først avdekket når det diskuteres på desken hva som skal på trykk. Men fotografen peker på at det er alt for sjelden at han som har tatt bildet, blir tatt med i denne diskusjonen. Hvorfor det er slik, har han ikke noe godt svar på. ”Det er vel slik de vil ha det... Noen tenker kanskje at på grunn av den yrkestittelen de har på desken, så vet vi best selv? Det er litt drepende for foto sin del, for det er veldig lite diskusjon og dialog. Det er veldig synd.” Journalisten, i avsnittet over, er inne på det samme når han sier at uenighet blir avgjort av sjefenes skjønn, og at det dermed er avhengig av hvem som til en hver tid er på vakt. At det er en rangordning i en redaksjon er ingen sensasjon, og heller ikke at det er de på toppen som tar avgjørelsene. Men det at journalisten mener alt avgjøres ved skjønn, er interessant. Dette kan gjøre det vanskeligere for de ansatte å forholde seg til hva som er etisk akseptabelt eller ikke. Kanskje kan dette også føre til at journalistene blir mer varsomme med hva de tar bilde av, fordi de ikke helt vet hvor grensene går? Dermed setter de sin egen grense godt innenfor den avisen egentlig har. Den nevnte journalisten sier at han nå i alle fall ikke kommer til å ta bilder hvis han kommer over ei ulykke på fritiden, fordi han ikke er sikker på om bildene vil bli brukt.

Også den andre journalisten jeg intervjuet, er tydelig på hva hun ikke tar bilder av: ”Jeg personlig er veldig bevisst på å velge motiver med omhu. For det er bilder som aldri kan brukes hos oss. Bilder av skadde personer og forulykka personer, de bildene tar jeg ikke, og de vil aldri bli brukt.” Hun legger til at hun også synes det er viktig å holde en viss avstand for å vise respekt. Derfor tar hun ikke 50 eksponeringer for å ha noe å velge mellom, men tenker nøye gjennom hvert bilde hun tar. Å vise respekt vil de fleste være enige om at er en god ting. Men hva hvis pressen blir for forsiktige for ikke å støte noen? For de samme journalistene er veldig opptatt av at jobben de gjør kan være med på å skape forandring. I likhet med redaktøren, som jeg har skrevet om tidligere, så peker de på at bilder fra ulykker kanskje kan få forgang i sikkerhetstiltak på veiene, sørge for grundig politietterforskning og lignende.

Den kvinnelige journalisten forholder seg altså både til sin egen og avisens policy for bildebruk, og det virker ikke som om hun er plaget av at det må skjønnsmessige vurderinger

til. Hun forteller at hun gjerne diskuterer bildebruk både med andre journalister og desken, for å ”ha kontroll på min egen magefølelse”. Men hvis det er forskjell på hennes egen og deskens magefølelse, så vil også hun rette seg etter den som er mest forsiktig. Hun presiserer at de som oftest er ganske enige. Men hvis hun mener et bilde kan trykkes, mens redaksjonssjefen er i tvil, så stoler hun på ham. På spørsmål om hva hun ville gjort hvis han ville trykke noe hun ikke var sikker på, er svaret motsatt: ”Da tror jeg kanskje jeg vil la være å levere det som et alternativ i utgangspunktet”, ler hun. Der er altså alltid den strengeste linjen som følges. Jeg stilte det samme spørsmålet til redaksjonssjefen som, ved siden av redaktøren, har det siste ordet i slike diskusjoner. Hva ville han gjort hvis han gjerne ville trykket et bilde, men journalisten fikk vondt i magen?

Ja, det kan ofte være vanskeligere. Da handler det om å diskutere det litt i gjennom, og da må jeg selvsagt lytte til argumentene til journalisten. Uten at jeg husker noen konkrete eksempler på det, så vil jeg nok si at jeg har blitt mer forsiktig nå i den moderne tid enn det jeg var før for å si det sånn. Det er mulig jeg er litt for forsiktig noen ganger, men jeg synes det er bedre å være på den sikre siden til å begynne med. Så jeg vil nok lytte til en viss grad til det journalisten har å si.

Igjenn kan det være lurt å minne om redaktørens ord, om at han synes det er et større problem at avisen er for forsiktig enn at den er for vågal. Samme dag som jeg intervjuet redaksjonssjefen, hadde avisen et ulykkesbilde på trykk, der han fortalte at han hadde satt ned foten for å publisere et godt journalistisk bilde, til fordel for et mer forsiktig ett. Dette forklarer han med at avisen var så tidlig ute at selv om de kunne sladdet identitetstegn og lignende så kunne bilen vært gjenkjennelig for de pårørende, og dermed vært en ekstra belastning for dem. Men han understreker at han egentlig ikke behøvde å sette foten ned. De var egentlig enige. Hvis vi ser på svaret hans, ser vi også at han trekker fram at han har blitt mer forsiktig nå i den moderne tid. I det ligger det at nettet har påvirket hvordan han tenker, hvordan han vurderer bilder. Det bringer meg over til neste tema, hvordan overgangen til nett har påvirket etikken.

7.5 Hvordan har bruk av nettet som publiseringskanal påvirket bildebruken?

Redaksjonssjefen peker altså på at han har blitt mer forsiktig med å publisere bilder fra for eksempel en ulykke enn han var tidligere, fordi bildene nå publiseres raskt på nettet. Dette er ikke en endring han er alene om. Før nettavisene gjorde sitt inntog på slutten av 90-tallet, hadde redaksjonene god tid til å diskutere bildebruken før bildet kom på trykk i avisen dagen etter. Da var også de pårørende varslet og det verste sjokket hadde lagt seg. Nå kan

nettavisere publisere bilder bare minutter etter at en ulykke har skjedd. Da kan omfanget av ulykken fremdeles være usikkert. De vet ikke hvor mange som er involvert, eller om noen er døde eller kritisk skadet. De pårørende er mest sannsynlig ikke varslet. En av journalistene peker på at siden alt skal skje så raskt på nett, så krever det en enda større bevissthet rundt bildebruk for å unngå tabber. Dermed er det lett å bli ekstra forsiktig. De andre formidler noe av det samme og forteller at de gjerne bruker mer diskrete bilder først og ev. bytter dem ut senere og/eller bruker andre bilder på trykk. Flere peker også på at det ikke er avisenes og deres publisering som er det største problemet, men heller privatpersoner som sprer bilder og info om ulykker på sosiale medier. For om GD var i en monopolsituasjon tidligere, så har nettet endret på dette. Redaktøren presiserer at de ikke bare sloss mot alle nettavisene om å være først, men også mot Facebook og andre sosiale medier. ”Du må ta stilling mye raskere, og du publiserer mye raskere. Og derfor er det blitt utrolig mye vanskeligere. Jeg tror at det også har ført til at vi etter hvert har blitt mer forsiktige”.

Men det er ikke bare når det gjelder ulykkesbilder at nettet har endret praksisen innad i avisen. En av journalistene viser til hvor mye bildeomfanget har økt etter at nettavisene kom:

Vi vet jo det at folk gjerne vil se bilder. Så det fører til at vi publiserer mange flere bilder fra slike dramatiske hendelser, og alle andre hendelser for den sags skyld. Og bildeserier. Alle skal jo levere bildeserier nå. Det er ikke sikkert informasjonsverdien er like stor ved alt som blir sendt ut. Bildematerialet som blir publisert, er mye større enn slik det var før. Og så vet vi jo også at hvis det har skjedd et uhell, ikke nødvendigvis noe dramatisk, men en brann, eller noen som har kjørt av veien på glatt føre. Og hvis jeg vet at fotografen min er på vei til stedet, og jeg sitter på desken, så vet jeg jo det at hvis jeg kan legge ut den saken med et bilde, så gir det en eksplosiv interesse i forhold til en sak uten bilde. Da har jeg jo for eksempel gjort slike taktiske grep i forhold til deling av nyhetssaker i sosiale medier, at jeg har venta med å dele saken til jeg har kunnet dele saken med bilde, eller funnet en måte å dele saken på nytt med bilde. For jeg vet at det visuelle har en stor effekt for interessen for saken.

Omfanget av bildebruk har altså økt, og bildeserier kan publiseres uten tanke på plasshensyn. Men om avisene publiserer bildeserier fordi leserne krever det, eller om leserne klikker på det fordi det alltid er så mange bildeserier tilgjengelig, er en ”høna-eller-egget”-diskusjon som jeg ikke skal komme inn på her. Men det er interessant at det også innen pressen stilles spørsmålstegn ved kvaliteten på og nødvendigheten av alle bildeseriene. Journalisten peker også på hvordan sosiale medier har påvirket avisens bildebruk. For i sosiale medier står det visuelle sterkt, og journalisten vet at hvis hun kan dele en sak med et godt bilde, så vil nyhetssaken spres i mye større grad enn en nyhetssak uten bilde. Likevel er det ingenting som tyder på at avisen nå har økt fokus på det visuelle, sammenlignet med før de tok i bruk nettpublisering. Både fotografen og redaksjonssjefen gir heller uttrykk for det motsatte. De

---

skulle gjerne ønske at det var mer fokus på det visuelle, på fotografiet. Redaksjonssjefen tror det lave fokuset på bilder også påvirker de etiske diskusjonene:

En årsak til at det ikke er så ofte det er etiske diskusjoner om bilder her hos oss, er jo at bilder aldri har blitt prioritert.... Jo, vi har jo hatt fotografer, men helt på et minimum. Og det har i grunn ergra meg i alle år, at jeg synes bilder er for lite prioritert.

Men uavhengig av kvaliteten på, omfanget av og ev. nedprioriteringen av bilder, så har delingen via sosiale medier gjort at avisene må tenke gjennom sin egen bildebruk på en ny måte. For mens papiravisene blir kastet dagen etter, lever bildene evig på nett. Som en av allroundjournalistene påpekte: ”Nettet, det lever, det surres, det formidles, det deles og folk skriver all verden. Det er hemningsløst hva de kan få seg til å skrive på nett. Det er litt skremmende, så en må være veldig forsiktig.” Også flere av de andre uttrykte at de var sjokkerte over hva folk fikk seg til å skrive på nettet. Det at så mange kommenterer og deler, gjør at bilder kan ”leve evig” på nett. Og de kan leve videre i helt andre sammenhenger enn den de først ble publisert i. Dermed opplever journalistene det som ekstra viktig at de kan stå inne for de bildene de publiserer på nett. Den kvinnelige journalisten understreker for eksempel at hun nå er ekstra oppmerksom på det hun tar bilde av: ”Før kunne du slå deg til ro med at vi bare trykker på dårlig papir. Nå tar jeg høyde for at bilder kan lastes ned og forstørres. jeg har sannsynligvis litt noia på dette punktet, men det har altså forekommet at jeg har sladdet/pikselert dokumenter som har ligget framme på intervjuobjektens bord.” Og både hun og de andre er påpasselige med å ta mange eksponeringer slik at de kan forsikre seg om at menneskene som er avbildet, skal føle seg komfortable med det bildet som blir publisert: ”Hvis du ikke er ekstremt fotogen, så har alle heldige og uheldige øyeblikk foran kamera. Jeg velger jo de bildene der folk er mest lik seg selv, slik jeg oppfatter dem, og der de ser heldige ut”.

7.6 Hvordan preges hverdagen av bildeetiske diskusjoner?

Avsnittene over viser at det er lett å få redaksjonsmedlemmene til å reflektere over bildebruk og presseetikk når en utenfra stiller spørsmål rundt temaet. Men i hvor stor grad preger slike diskusjoner hverdagen? Redaksjonssjefen pekte på at det lave fokuset på bilder førte til at det ble få etiske bildediskusjoner. Redaktøren svarte, som nevnt, et klart nei da jeg spurte ham om presseetikk og bildebruk var en stor del av hverdagen hans. Jeg viste i kapittel tre hvordan saker som angikk ulykker, identifikasjon og barn var de sakene som oftest ble klagd inn til PFU for bildebruk. Redaktøren var innom alle disse tre temaene, men presiserte at

ingen av dem utløste noen store diskusjoner i redaksjonen. Dette bekreftes av fotografen som påpeker at avisen gjør så lite kontroversielt at presseetikk ikke blir noen stor del av hverdagen. Også den kvinnelige journalisten bekrefter at det ikke diskuteres mye bildeetikk på jobb. Hun stoler stort sett på sin egen dømmekraft basert på mange års erfaring. Hun mener likevel at terskelen for å diskutere bildebruk er lav, og sier hun gjerne går til andre for å ”ta en kontroll på min egen magefølelse”. Da kan det likegodt være andre journalister som desken hun går til, for hun synes det er mange på huset som har gode refleksjoner. Men noen stor uenighet er det ikke. Som oftest er de enige. Dette bekreftes av redaksjonssjefen: ”Akkurat på etikken er det nok ikke de største sprikene, tror jeg. Det går jo ei kule varmt på andre ting her hele tiden, men i alle fall ikke i så stor grad på etiske ting, tror jeg.” I dette sitatet ligger det implisitt at det er høyt under taket, og at det er rom for mange hissige diskusjoner. Han legger ikke skjul på at det kan ”gå ei kule varmt”, men etiske spørsmål er sjelden utgangspunkt for slike diskusjoner. Og når jeg spør om det er slik fordi de egentlig er ganske enige, er svaret bekreftende: ”Fordi vi er nokså enige, og fordi det ikke er så ofte vi er nødt til å ta den diskusjonen.” Både enigheten og at behovet for diskusjoner er sjeldent, støttes av redaktøren. Han dras sjelden inn i slike diskusjoner:

Hvis det ikke er alvorlige ting. Store drapssaker for eksempel, sånne ting, da dras jeg inn i diskusjonen med en gang. For da kommer det veldig fort: Skal du vise bilder av et hus? Skal du ha bilder av ei gate? Et område?

Med tanke på identifisering?

Ja, da kommer du veldig tett på det med identifisering. Og selvsagt også dette med brutaliteten. Men det er sjelden aktuelt i forbindelse med bildebruk. Brutalitet i drapssaker for eksempel; vi viser jo aldri slike ting.

Igjen pekes det på at selv om det må gjøres avveininger, så er det oftere at diskusjonene blir overflødige fordi avisen ikke ”viser slike ting”. Redaktøren peker på at det er sjelden det er usikkerhet rundt hva de kan gjøre fordi han både synes at regelverket er såpass klart, og at han tror det ligger i ryggmargen på journalistene.

Altså regelverket mener jeg er veldig klart. Og jeg gjentar det ved hver eneste ulykke, ved hver eneste situasjon, hvis det er nødvendig, hva som er våre retningslinjer på det. Folk er jo såpass voksne da etter hvert at de skjønner. Jeg behøver ikke gjenta det hver gang. Nå tror jeg det er en ryggmargsrefleks. Og alle regler fungerer først når det er en ryggmargsrefleks. Det er først da det fungerer. Du kan ha skrevet det opp på vegger og tavler og overalt. Eller på interne skriv og retningslinjer som jeg selvsagt også har gjort opp gjennom årene. Men det er jo først når det sitter i ryggmargen at det fungerer.

Intervjuene mine viser at det kanskje er mer variasjon i denne ryggmargsrefleksen enn det redaktøren tror. Og selv om han alltid prater med nyansatte og sommervikarer om etikk, virker det nesten som om han synes dette temaet er overflødig:

Når det gjelder sommervikarer så er det ting som jeg pleier å gå gjennom med de ja. Men i dag når du ansetter sommervikarer så er det stort sett folk som kommer fra ulike utdanningsinstitusjoner og har gått ett, to eller tre år på journalistutdanning. Så de fleste av de kan jo dette her.

Så selv om redaktøren tror at slike diskusjoner er unødvendige, er det ikke sikkert at alle er enige med ham i at regelverket er klart? Jeg vil nå derfor se på hvordan journalistene forholder seg til VVP i det daglige.

7.7 Hvordan brukes VVP?

Som de aller fleste norske aviser, så følger også GD retningslinjene i VVP i sitt arbeid. Men hvordan forholder de som arbeider i avisen seg til plakaten i det daglige? Fungerer den som retningsssnor og ”diskusjonspartner”, eller spiller den en mer tilbaketrukket rolle? Under observasjonsuken ble den ikke nevnt direkte, selv om temaer fra den kom opp. Lesernes egne bilder ble for eksempel tema for en lunchsamtale der kontrollen nå var strammet inn pga. at omfanget hadde økt såpass mye, slik at siden blant annet ble interessant for pornoaktører. Både redaktøren og de andre jeg intervjuet snakket om etiske utfordringer i forhold til å intervju og avbilde barn, samt bruk av bilder i en annen sammenheng enn den opprinnelige, men ikke alle henviste til VVP. For forholdet til VVP var et tema i alle fem intervjuene, men mens redaktøren mente regelverket var strengt og tydelig, var den kvinnelige journalistens umiddelbare spøkefulle reaksjon ”Hvordan er den formulert igjen?”. Hun begrunner det med at det ikke går an å ha absolutte regler, men at en må gjøre en vurdering i hvert enkelt tilfelle. Jeg spør derfor om hun baserer vurderingene sine på VVP eller på sin egen etiske oppfatning:

Jeg bruker min egen, utvilsomt. Jeg kan ikke huske sist jeg slo opp og leste i VVP. For i bunn og grunn så handler det om sunn fornuft da. Og jeg har erfart at du skal stole på magesfølelsen. Hvis du har litt vondt i magen, skal du i hvert fall ta det som et tegn på at det er nyttig å ta en liten diskusjon og få inn noen flere synspunkter. Få en kontrollsjekk på at det du tenker er riktig.

Drar jeg tolkningen litt langt da, hvis jeg oppfatter deg som at VVP bare er noe som er der uten at dere forholder dere til det?

I hverdagen er det sikkert sånn. Men jeg har jo også tenkt på det ved flere anledninger at egentlig burde en lese VVP og repetert den en gang i blant for å være helt bevisst på hva som står der. For det er mange veldig gode råd i hverdagen som journalist som du fort kan glemme litt i en travel hverdag.

Jeg oppfatter journalisten som svært reflektert, også i etiske spørsmål. Dermed tviler jeg ikke på at hennes etiske vurderinger vil tåle nærmere ettersyn. Det er derfor interessant at hun selv påpeker at VVP er et nyttig verktøy, selv om hun altså selv ikke bruker det. Og hun er ikke alene om å ha et distansert forhold til de etiske retningslinjene. Fotografen innrømmer at heller ikke han bruker VVP i det daglige. Han forholder seg til sin egen moral og viser

også til avisens policy og tankegang, som han oppfatter som lik sin egen, i alle fall etter at han har fått noen år på baken: ”Det er klart at de første gangene jeg var ute, så var du kanskje litt overivrig etter å dokumentere absolutt alt enn det jeg er nå. Du har liksom fått litt mer erfaring og modnes mer i den jobben selv.” Her peker han på et tema jeg har vært innom tidligere; hvordan erfaring og modning er med på å forme den enkeltes etiske tankegang. Jeg stilte da spørsmål ved at manglende diskusjoner rundt temaet etikk kunne gjøre at det tok lengre tid å skape en slik etisk bevissthet, enn det ville gjort ved hyppige diskusjoner. Her kan en også stille spørsmål ved om VVP fravær i det daglige også er med på å forlenge en slik prosess.

Det trenger selvsagt heller ikke være noe enten eller. Som allroundjournalisten uttrykte det: ”Jeg har jo regelverket i hodet hele tiden, men det blir skjønn. Så dermed blir det jo min etikk.” Han har rett i at VVP åpner for skjønn. Det er ingen absolutte regler. Den oppfordrer, som navnet tilsier, til å være varsom med det en publiserer, og varsom er ikke en absolutt størrelse. Begrepet vil endre seg etter hvem du spør. Og allroundjournalisten har tidligere i intervjuet vært svært tydelig på at de fleste etiske avgjørelsene avgjøres på skjønn. ”Det var skjønn den ene dagen, den andre dagen var det plutselig et helt annet skjønn”. For ham var det vanskelig å se hva det var som utgjorde forskjellen, og han mente at de innad i redaksjonen ofte var uenige om hvordan dette skjønnet skulle tolkes, og at det da var skjønnet til den aktuelle sjefen som ble avgjørende. Redaksjonssjefen benekter ikke at han opererer med skjønn. Heller ikke han finleser VVP: ”Nå er det såpass lenge siden jeg har sittet og lest den, så det kan hende det har kommet inn nye justerte formuleringer der som jeg ikke er helt oppdatert på. Men jeg synes den for så vidt gir klare, men fortsatt ganske romslige rammer til å gjøre egne vurderinger.” Og disse romslige rammene, som redaksjonssjefen nevner, åpner jo nettopp for skjønn. Samtidig tror han at hans eget skjønn til tider er strengere enn de reglene en finner i VVP. Han forteller at han i utgangspunktet vurderer bilder opp mot VVP, men at vurderingen ikke stopper opp selv om han mener det er innenfor det etiske regelverket:

Da kommer vurderingen at selv om de er innenfor de etiske rammene i VVP, skal vi likevel være forsiktige med å bruke det bildet nå av hensyn til at det kommer fort ut? Men først og fremst i forhold til sosiale medier. For en ting er hva vi har kontroll på sjøl av publisering. I det øyeblikket det er ute på nett så er det spredd i sosiale medier. Og det vi ikke har kontroll på da, er hvem andre som kan identifisere. Det er jo den største risikoen.

Har det skjedd?

Jeg husker ikke noe konkret eksempel på det, men det kan ha skjedd. Og det er jo det viktigste argumentet for å være tilbakeholden med bilder på nett, fordi vi mister styringa selv på identifiseringen.

Igjenn trekkes nettet inn som et element som styrer den etiske diskusjonen. Redaksjonssjefen bruker her nettet som en begrunnelse for hvorfor han velger å være enda mer forsiktig enn det VVP legger opp til. Dermed lar han, i likhet med flere av de andre i redaksjonen, sin egen ryggmargsrefleks styre. Kanskje fordi den i enkelte tilfeller er strengere enn innholdet i VVP, og han vil være på den sikre siden?

7.8 Foreløpig oppsummering

Til tross for at jeg kun har intervjuet fem personer, har jeg fått innblikk i både sjefsrollen, journalistrollen og fotografrullen. Jeg mener også at atmosfæren i intervjuene var av en slik art at jeg fikk ærlige svar. Jeg forsøkte også å gi de jeg intervjuet nok tid til å reflektere rundt temaene før de svarte, og jeg forsøkte å stille åpne spørsmål der retningen på svarene ikke var gitt/forventet. Dette kan man selvsagt aldri være sikker på om man har oppnådd eller ikke, men jeg tror svarene jeg fikk kan sees på som et uttrykk for den enkeltes meninger og refleksjoner, mer enn hva de trodde var forventet av dem. Jeg forsøkte i alle fall å belyse temaer på ulike måter, samt å komme tilbake til temaene, og klargjøre mine egne tolkninger underveis. Og selv om fem personer er for lite til å utgjøre noe representativt utvalg jeg kan trekke generelle konklusjoner ut i fra, vil de til sammen utgjøre en del av den kulturen som er rådende i GD. Siden det kun er en fotograf på huset, kan jeg litt spøkefullt slå fast at jeg har en svarprosent på 100 i den kategorien, og jeg har også intervjuet to av tre sjefer.

Intervjuene mine viste at alle fem brukte det de beskriver som sin egen magesfølelse eller ryggmargsrefleks, når de skulle ta etiske avgjørelser. Dermed åpner de for et stort spenn av skjønn. De var for eksempel alle enige om at et godt pressebilde skulle gjengi virkeligheten, men de hadde ulik oppfatning av hvor mye denne virkeligheten ble, eller kunne bli påvirket av dem, eller rett og slett endret av dem. Mens noen mente det var uproblematisk å arrangere bilder i forkant, prøvde andre å være så usynlige som mulig. Men de var likevel enige om at den journalistiske hverdagen var slik at de ofte var på etterskudd, og dermed ikke fikk tatt bilder når ting skjedde, men måtte, i større eller mindre grad, arrangere et bilde i etterkant. Her kan man si at skillet gikk mellom de som innlemmet arrangering i presseetikken, og de som ikke fant problemstillingen relevant. Det er viktig å presisere at det er små inngripen det her er snakk om. Men den enkeltes skjønn var også avgjørende på områder der de alle var enige om at presseetikk spilte en viktig rolle; som for eksempel ved ulykker. Her var det både opp til den enkeltes skjønn, i forhold til hvilke bilder en tok og eventuelt hvilke bilder

en leverte fra seg, i tillegg til sjefens skjønn, som var avgjørende for utfallet. Selv om de fleste mente at de stort sett var nokså enige, kom det også fram episoder der det var tydelig at de opererte med ulikt skjønn. Men felles for dem alle var at de var opptatt av at nettpublisering påvirket dette skjønnnet og gjorde dem mer forsiktige.

Det som var påfallende, var at alle hadde et nærmest fraværende forhold til VVP. Jeg regner med at de har lest den en eller annen gang, og at den dermed kan danne grunnlaget for deres egen etikkforståelse, men det var ingen som brukte den som rettesnor i det daglige. De brukte begrep som magefølelse og ryggmargsrefleks for å forklare sin egen iboende etiske forståelse, og det var tydelig at det var den de brukte i det daglige, den de stolte på. Det viste seg også at denne magefølelsen ofte var strengere enn det VVP er. Redaktøren uttrykte nærmest en bekymring for at de var for forsiktige, og flere bekreftet at de var blitt mer varsomme i sin bildebruk etter at de begynte å publisere på nett. Dette gjaldt spesielt publisering av bilder fra ulykker, der avisen gikk ut med saken på nett, før for eksempel pårørende var varslet. Da var de påpasselige med å ha oversiktsbilder der eventuelle kjennetegn var sladda, og andre ting som kunne føre til identifisering var tatt bort. Selv om de selv mente de var veldig nøkterne og forsiktige, så opplevde de likevel at folk reagerte på ulykkesbilder. Flere uttrykte frustrasjon for dette og mente at dette var et tegn på at folk ikke tålte å se virkeligheten, men ville skånes. De opplevde også et særskilt krav om forsiktighet siden de var en lokalavis. Folk forventet mer av dem. Bilder av for eksempel avdøde som ble båret ut, kunne trykkes i VG uten at folk reagerte, men kunne aldri komme på trykk hos dem.

På direkte spørsmål fra meg, reflekterte alle fem rundt de etiske spørsmålene, men det virket som det var liten plass til slike diskusjoner i det daglige. Ingen følte at etiske diskusjoner opptok noen stor plass i hverdagen deres, men mitt inntrykk var at de heller ikke følte at det var noe savn, eller noe de hadde behov for. Redaktøren gikk ut i fra at alle hadde et tydelig grep om presseetikken, og det virket nesten som om han forventet at alle delte den samme magefølelsen som ham selv. Intervjuene viste at dette ikke nødvendigvis stemte. Men selv når det var uenighet, ble det sjelden store eller prinsipielle diskusjoner. Ifølge journalistene var det den til en hver tid øverste leder som hadde siste ordet. Ingen bestred at det var naturlig, men flere uttrykte ønske om å bli tatt mer med i diskusjonene. Og siden dette siste ordet var basert på skjønn og ikke fastsatte regler, var det ulike oppfattelser av hvor tydelig dette skjønnnet var.

Heller ikke når avisens etiske linje ble utfordret utenifra, førte det til noen store diskusjoner innad. GD ble klagt inn til PFU for Fryasaken, men ingen kunne huske at det hadde vært noen store diskusjoner på huset da det skjedde, og fotografen som tok det innklagde bildet var ikke en gang sikker på om de ble klagt inn eller ikke. Dette kan skyldes at det er redaktøren som tar seg av slike klager på vegne av avisen. Og hvis redaktøren ikke bruker saken som en anledning og et utgangspunkt for en etisk diskusjon innad i redaksjonen, så er det mindre sjans for at en slik setter spor. For avisen ble ikke dømt, og bildet ble ikke oppfattet som spesielt kontroversielt innad i redaksjonen. Men noen av intervjuobjektene husker at det ble diskutert i forkant av publiseringen, og en skulle kunne tro at når avisen er innklaget til PFU, så ville den saken være et ypperlig utgangspunkt for en etisk diskusjon. Dette ble ikke gjort. Det virker som om sjefene er trygge på at den enkelte medarbeider tar gode, etiske avgjørelser ved bildebruk, og at de derfor ikke ser noe behov for å diskutere presseetikk i sammenheng med bildebruk i det daglige. Fraværet av presseetiske bildediskusjoner kan også henge sammen med redaksjonssjefens hjertesukk om at det visuelle har alt for lite fokus i avisen generelt.

8. Teori i praksis

Jeg har gjennom oppgaven vist at presseetiske diskusjoner rundt bildebruk ikke utgjør noen stor del av hverdagen i en avisredaksjon. Det vil derfor være urealistisk å tro at Barthes, Sontags eller Mitchells teorier diskuteres eksplisitt. Mine undersøkelser viser også at VVP ikke brukes i det daglige. Man kan derfor anta at heller ikke de etiske teoriene og retningene som VVP bygger på, diskuteres innad i redaksjonen i noen stor grad. Men selv om teoriene ikke diskuteres slik de ulike teoretikerne fremstiller dem, eller redaksjonsmedlemmene bruker de samme begrepene som dem, så vil tankegodset bak både bildeteoriene og de etiske teoriene likevel kunne spille en rolle. For selv om de etiske diskusjonene ikke har noen stor plass i hverdagen, så er de ikke fraværende. Og når etiske spørsmål dukker opp, så er det interessant å drøfte hva den enkeltes etiske forståelse bygger på. Jeg vil derfor ta for meg de ulike teoretikerne og etikkteoriene jeg skrev om innledningsvis, og se på hvordan de påvirker livet i en redaksjon.

8.1 På hvilke måter kan man gjenkjenne Barthes teorier i en redaksjons hverdag?

Barthes teorier er utformet før digitaliseringen og nettavisene gjorde sitt inntog. Hans teorier er likevel relevante for hverdagslivet i en redaksjon. Hvis vi for eksempel ser på hans teori om en signifikants mange signifikat (1977, s. 34), så er det jo nettopp dette vellet av tolkningsmuligheter journalistene snakker om når de forteller om hvor varsomme de må være med sin bildebruk ved ulykker. Det er dette de snakker om når de frustrert forteller at det nesten er umulig å forutse hvordan leserne vil reagere på bilder, og at de derfor stadig blir mer forsiktig med hva de publiserer. Uten at de bruker begrepene *anchorage* og *relay*, så ser både journalistene, fotografen og desken også på teksten, bildet og til dels layouten i sammenheng. De tar daglig stilling til hva bildet skal fortelle, hva teksten skal fortelle og hvordan tekst og bilde best mulig kan jobbe sammen for å formidle. Men det er Barthes teorier om *studium* og *punctum* som kanskje er mest relevante for ulykkesjournalistikken. For når journalistene snakker om at de må fjerne alle kjennetegn på for eksempel biler i en trafikkulykke, så klarer de ikke nødvendigvis alltid å forutse hva som trigger gjenkjennelsen hos de pårørende. De klarer m.a.o. ikke å gjenkjenne bildets *punctum*. Siden *studium* representerer en mild interesse, og kan være lik for mange personer, fremhever Barthes at kjernen i et *punctum* er at det er så individuelt. Dermed kan en parkeringslapp i frontruta

---

eller en spesiell solskjerm i baksetet være et ulykkesbildes punctum, det som skyter fram som en pil og overskygger alt annet. Så selv om journalistene tror de har fjernet alle kjennetegn, så kan det likevel være små detaljer som gjør at pårørende identifiserer bilen. Dette dilemmaet er mine intervjuobjekter spesielt opptatt av når det gjelder tidlig publisering på nett. De vil ikke være dem som bringer nyheten om ulykken til de pårørende. Men også dagen etter i papiravisa, etter at de pårørende er varslet, kan bildets punctum påføre de pårørende mer smerte enn det journalistene forutser. Det var dette som skjedde i den omtalte ”Frya-saken” der de pårørende mente at avisen hadde ”zoomet inn” på båren der den avdøde ble båret ut av fjøset. De fleste i redaksjonen kunne ikke med sin beste vilje se at det var noe uetisk ved bildet, og de la ikke engang merke til båren. Men for de pårørende var båretfiken bildets punctum, og dermed nesten det eneste de så.

Barthes er også opptatt av at noe av bildets kjennetegn er at det er et bevis på at noe har eksistert, men samtidig ikke lenger eksisterer (Barthes, 2001, s. 95). I det ligger det implisitt at akkurat det øyeblikket som er festet til filmen, aldri kommer igjen. Kanskje også fordi det øyeblikket er preget og påvirket av at det er et kamera til stede? Det ville ikke eksistert uten fotografen der, og eksisterer dermed ikke akkurat slik i ettertid, når kamera ikke lenger er der. Denne dualiteten i hvordan vi ser på den virkeligheten som blir fotografert, er noe journalistene må forholde seg til daglig. De jeg intervjuet uttrykte stor frustrasjon over at de sjelden var der akkurat når noe skjedde, men i stedet måtte forsøke, i større eller mindre grad, å gjenskape et øyeblikk. De fortalte at de forsøkte å skape øyeblikket så tett opp mot virkeligheten som mulig, uten å gripe inn for mye. For alle jeg intervjuet var opptatt av bildet som dokumentasjon, opptatt av at alt skulle være ekte. Men selv om alle altså var opptatt av å fotografere virkeligheten, var det likevel stor sprik i hvor de mente grensen gikk for hvor mye man kunne arrangere i forkant, og manipulere i etterkant, uten at denne virkeligheten ble endret. Hovedårsaken til at det var såpass stor variasjon på dette, er nok at redaksjonsmedlemmene i stor grad baserer sine valg på egne vurderinger, mer enn fastsatte regler. De fulgte ikke fast vedtatte regler, men hadde en pragmatisk holdning til temaet. De argumenterte for at de ikke så noe problem med litt redigering, så lenge innholdet i bildet, altså signifikatet, ikke ble endret. Samtidig er det viktig å understreke at de etiske reglene åpner for stor grad av skjønn. Men når dette skjønnet ikke er oppe til diskusjon i avisen, vil man få større sprik mellom de enkelte medlemmenes skjønn enn det man ville fått hvis de etiske diskusjonene var mer fremtredende, og/eller de etiske reglene var mer i bruk. Dermed vil det være ulik redigeringspraksis innad i avisen.

Barthes teorier rundt de prosesser som preger en person som fotograferes, er også noe som journalistene reflekterer rundt. Barthes mener at et fotografi aldri kan fange hele ham som person, fordi han foran kamera både forsøker å leve opp til sine egne forventninger til hvordan han fremstår, men også til andres og fotografens. Og samtidig er han et objekt som skal få fram fotografens kunstneriske kvalitet (Barthes, 2001 s. 23). Dermed blir det vanskelig for den avfotograferte å kjenne seg igjen. Igjen er det viktig å påpeke at journalistene neppe er seg bevisst alle disse motstridende oppgavene, og det er neppe de som fotograferes heller. Men ubevisst spiller dette inn, både hos den som fotograferer og den som blir fotografert. Og journalistene og fotografene vil jo gjerne at både de selv og den de tar bilde av skal bli fornøyde. Det er derfor de trekker fram at de alltid tar mange eksponeringer, for å unngå å måtte bruke bilder der en eller flere er uheldige. Det er derfor de snur kamera slik at den som blir fotografert kan få se på bildet og se om de kjenner seg igjen. Jeg viser også hvordan nettpubliseringen har aktualisert dette på ny, både fordi bilder ikke forsvinner på nett, men også fordi de blir delt og kommentert av andre utenfor avisas kontroll. Det er slike ting pressefolk tenker på når de for eksempel passer på at folk ikke har buksesmekken åpen.

8.2 På hvilke måter kan man gjenkjenne Sontags teorier i en redaksjons hverdag?

Susan Sontag har gjennom sine bøker om fotografi drøftet styrken i et bilde og diskutert dette med ulike utgangspunkt, og stadig nye nyanser og motsigelser. Og når en teoretiker ender med å motsi seg selv, er det ikke rart at heller ikke alle redaksjonsmedlemmene er enige i hvor stor påvirkningskraft et pressebilde kan ha. Men alle jeg har snakket med er, i likhet med Sontag, opptatt av styrken i pressebilder. De bruker nettopp dette styrkepotensialet til å rettferdiggjøre hvorfor de fotograferer ulykker, hvorfor det er viktig å vise også den brutale virkeligheten. For de påpeker at bilder kan føre til en endring. Veier kan bli sikret som følge av bred dekning av ulykker. Kriminelle handlinger kan bli etterforsket grundigere som følge av bred pressedekning. Fotografen forteller for eksempel at politiet flere ganger har bedt om å få bilder han har tatt, slik at de kan bruke dem i etterforskningen. Og redaktøren argumenterer for at det selvsagt er viktig å informere folk om dramatikken i det som skjer, men kanskje vel så viktig å dokumentere det slik at det kanskje kan føre til en endring:

Derfor er bilder og illustrasjoner viktige for å fortelle alvoret i situasjonen. Det er preventivt. Det har en hensikt for å forstå de som er berørt av en ulykke, dramatikken i det. Og som sagt for å forhindre at sånne ting skjer. At det settes søkelys på det, altså omtale og bred oppmerksomhet rundt saken, er en garanti for at ting blir etterforska skikkelig. At det blir fulgt opp av politi, at det blir fulgt opp av alle de organer som skal inn i slike sammenhenger.

De er m.a.o. sterkere i troen på bildets påvirkningskraft enn det Sontag selv er. Men ikke alle Sontags tanker er like aktuelle i dag. En av hennes tidlige hovedteser er at *”En person som griper inn kan ikke dokumentere; en person som dokumenterer kan ikke gripe inn”* (2004, s. 22). Dette var ikke en relevant problemstilling for de jeg intervjuet. De motsier ikke sannhetsgestalten i det, men alle var veldig tydelige på at hvis de kom som førstemann til et ulykkessted, så var de ikke fotografer, men medmennesker. Da ville de legge fra seg kameraene og heller hjelpe til. Og som jeg pekte på i avsnittet over, så mener redaksjonsmedlemmene at de gjennom å dokumentere, kan bidra til endring. Da kan man si at journalistene og fotografene griper inn i hendelsene og endrer hendelsenes utvikling nettopp ved å dokumentere. Da er det ikke lenger noe enten-eller, men et både-og. Og alle de jeg snakket med har stor tro på at styrken i et bilde kan påvirke folks holdninger og dermed føre til endringer. De trekker fram at vi er veldig mottakelige for det visuelle, og at mens vi selv kan velge om vi vil lese teksten, så ser alle bildet. Redaksjonssjefen er kanskje den som er tydeligst i sin tro på bildets iboende kraft: ”Det kan være veldig sterkt. Det kan forsterke holdninger. Det kan forandre holdninger. Det kan skape feil holdninger. Det kan skape riktige holdninger. Så det er et sterkt medium som du skal være bevisst på bruken av.” Men både han og fotografen understreker at det stort sett ikke er slike bilder de jobber med, så problemstillingen føles kanskje ikke så relevant for dem? Redaktøren peker også på at med de begrensningene de ilegger seg selv, så er det sjelden at de bruker bilder som har noen stor betydning.

Likevel er det nettopp det at et bilde kan føre til endring, som mine intervjuobjekter trekker fram når de snakker om hvor viktig det er å vise virkeligheten slik den er. Mange av dem snakker om hvor viktig det er også å vise de sidene av virkeligheten som folk gjerne vil skånes fra. Samtidig er de bevisste på at pårørende ikke nødvendigvis ser bildene på samme måte som dem. Sontags teori i sin siste bok *”Regarding the pain of others”*, vil her være relevant. Her trekker hun fram at kun de som har opplevd grusomhetene som er temaet for et bilde, virkelig kan forstå bildet. Denne problematikken er noe redaksjonsmedlemmene må forholde seg til daglig. Den kvinnelige journalisten bruker tankesettet bak Sontags teori som et argument når hun sier at siden hun både har vært pårørende ved en ulykke, og samtidig er journalist, så gjør det henne i stand til å ta gode avgjørelser når det gjelder bildebruk. Hun

mener m.a.o. at hun er i stand til å forstå grusomhetene i bildet. Men det er likevel journalistenes evne til å ta rasjonelle beslutninger hun vektlegger, ikke de pårørendes emosjonelle valg. Dermed fjerner hun seg fra Sontags ståsted. Og selv om også de andre journalistene forsøker å sette seg i de pårørendes sted, så er de klar over at de ikke helt er i stand til det. Også de vektlegger hvor viktig det er å formidle virkeligheten, både for å informere, men også for å dokumentere og legge til rette for endringer/forbedringer. Uavhengig av om de er enige eller uenige med Sontags tanker om at kun de berørte kan forstå rekkevidden av et bilde, så vil de ikke la det styre hvilke bilder de publiserer i alt for stor grad. Når jeg skriver i alt for stor grad, så er det fordi tanken på de pårørende allerede styrer mange av de valgene avisen gjør. Både hensynet til de pårørende samt det etiske regelverket har allerede gjort at avisen selv mener den er veldig forsiktig med hvilke typer bilder den publiserer. Flere av de jeg snakket med uttrykte mer bekymring for at de var for forsiktige enn at de var for dristige. Dermed har kanskje Sontags tanker likevel styrt redaksjonen og avisen i en mer forsiktig retning. Og siden de allerede opplever at de er så forsiktige, så vil de ikke la de pårørende styre enda mer.

8.3 På hvilke måter kan man gjenkjenne Mitchells teorier i en redaksjons hverdag?

Som nevnt er ikke denne oppgaven noen resepsjonsstudie, og jeg har ikke diskutert hvorvidt avisleserne fremdeles forholder seg til bildet som en magisk forlengelse av personen som er avbildet eller ikke (Mitchell, 2005, s. 9). Likevel er Mitchells tankegang interessant. Hvis vi bruker Frya-saken som et eksempel, så ble ikke GD innklaget for noe av det de skrev i artikkelen. Det var bildet klagerne reagerte på. Som jeg var inne på tidligere så kan båret på bildet fungere som bildets punctum og overskygge all annen info. Og det er jo nettopp det at klageren vet at det er den avdøde som ligger på den båret som gjør at han reagerer. Kanskje kan man da si at skillet mellom bildet av den avdøde og den avdøde selv, er et vanskelig skille for klageren? Kanskje det er nettopp derfor datteren også spør ”Hvorfor bruker de bilde av pappa som reklame?” og enken sier at ”Min manns tragiske død skal IKKE brukes til markedsføring” (Presse.no sak 307/14). I likhet med Barthes som mener det er vanskelig å skille referenten fra selve fotografiet, bruker Mitchell denne tette koblingen som argument når han diskuterer hvorfor folk går til det skritt å fysisk skade bilder som fornærmer eller støter dem. Han trekker da fram at bildet har en transparent form som knytter det nesten uløselig til referenten, slik at det å skade bildet også blir å skade det som det representerer. I

---

tillegg legger han vekt på at bildet gjerne innehar en vitalitet, slik at det nesten virker levende og kan føle den skaden det påføres (Mitchell, 2005, s. 127). Denne vitaliteten kan også brukes som argument for hvorfor noen bilder setter i sving så sterke følelser, og hvorfor bilder, for noen, er uløselig knyttet til referenten. Dette personlig aspektet ved bilder, gjør at det blir vanskelig å se på pressebilder som nøytrale formidlere av en virkelighet.

Selv om Mitchell drøfter denne magiske siden ved bildet, er han også opptatt av at bildet kun får den makt eller kraft som vi er villig til å gi det. I hans motsetningspar ”alive – but also dead; powerful – but also weak; meaningful – but also meaningless” (Mitchell, 2005, s. 10), ligger mye av årsaken til at pressefolk og lesere kan oppleve bilder forskjellig. For som Fryasaken viste, så kan et bilde oppleves helt forskjellig av ulike personer, avhengig av hvor personlig involvert de er. Mens bildet blir beskrevet som en innzooming på den avdøde i klagebrevet, så beskrives det av pressefolkene som et nøkternt nyhetsbilde. Og selv om alle de jeg snakket med, forteller at de forsøker å sette seg i de pårørendes sted, så er det vanskelig å forutse hvor på skalaen mellom Mitchells ytterpunkter de pårørende vil plassere bildene. Det er ingen objektive kriterier som kan forutse dette. For selv om erfaring tilsier at pårørende for eksempel reagerer på å se eiendeler som kan knyttes til den omkomne ved bilulykker, kan det være vanskeligere å forutse hvordan for eksempel ulike vinkler kan oppfattes. Dette blir selvsagt enda mer komplisert hvis vi trekker inn Mitchells teori om at bildet også får sin kraft gjennom hvordan det brukes. Han diskuterer hvordan bilder er aktive i å skape nye holdninger ved at de ikke bare reflekterer intensjonene til fotografen, men også får sin kraft gjennom hvordan de oppfattes og i hvilken sammenheng de oppfattes i og er en del av (Mitchell, 2005, s. 105). Hvis vi kaller dette en kontekstkraft, så er det nettopp denne kraften som diskuteres når journalistene er opptatt av hvordan bilder fremstår både på nett og papir. Igjen vil jeg minne om at dette ikke er noen resepsjonsstudie, og at jeg dermed ikke kan si noe om forskjellen i hvordan leserne oppfatter bilder på nett og papir. Men jeg spurte intervjuobjektene mine om hvordan de oppfattet det. De var blant annet uenige om hvilket medium som virket sterkest. Redaktøren mente at publikum fremdeles var opptatt av at en sak ikke hadde blitt omtalt før den hadde blitt nevnt og avbildet i selve avisa (trykt). Noen fremhevet også hvor sterkt et bilde kan være når det blåses opp over sju spalter på papir. Men i tillegg er alle opptatt av hvordan bilder aldri forsvinner på nett, og hvordan bildene ilegges en annen styrke ved at de der både deles og kommenteres. Det er denne kontekstkraften de er opptatt av når de snakker om at de stadig blir mer forsiktige med det de publiserer.

8.4 På hvilke måter kan man gjenkjenne ulike etiske teorier i en redaksjons hverdag?

Innledningsvis stilte jeg spørsmålet ved hva som ligger bak de ulike etiske refleksjonene som gjøres i en avis, om det var bygget på dentologisk eller teologisk etikkteori. Dette er det selvsagt vanskelig å gi et absolutt svar på. Men gjennom observasjonsanalysen tar jeg utgangspunkt i hvordan de diskuterer muntlig seg i mellom, i dokumentanalysen ser jeg på skriftlig argumentasjon ovenfor eksterne mottakere, og i intervjuanalysen ser jeg på hvordan de selv definerer sine standpunkt. Dermed har jeg et visst innsyn i hvilke etiske føringer som ligger til grunn for de valgene som tas. Observasjonsstudien viste at det ikke var rom for så mange etiske diskusjoner i den hektiske hverdagen. De få som var, berørte både dentologisk og teologisk etikk. I noen diskusjoner henviste de til et regelverk (dentologisk), men mitt inntrykk er at de legger mest vekt på det teologiske aspektet, altså hva et bilde (handling) kan føre til. De la for eksempel større vekt på om det kunne være til skade for en flyktningejente å bli avbildet i GD enn om det stred i mot regler om identifisering. Dette til tross for at det i denne diskusjonen var tolkningen av om de hadde et informert samtykke til publisering, som ble utslagsgivende. Her var det altså reglene som avgjorde, men kun fordi de allerede hadde avgjort at handlingen ikke kunne føre til noe negativt for jenta på bildet. Også når de diskuterte ulykkesbilder, var følgene av en eventuell publisering grunnlaget for diskusjonen, ikke hva regelverket sa. Nå er det på sin plass å minne om at også bakgrunnen for det presseetiske regelverket (VVP) bygger på teologisk etikk, men det er likevel påfallende lite fokus på regelverket, og mer fokus på hva bildet ev. kan føre til.

Ser man på dokumentanalysen, så viser den det motsatte. Her er fokuset logisk nok på dentologisk etikk. Jeg skriver logisk fordi selve utgangspunktet for dokumentanalysen er at avisen er klagd inn for brudd på VVP. Hele utgangspunktet for de dokumentene jeg ser på, er dermed en diskusjon rundt et gjeldende regelverk. Det ville dermed vært veldig påfallende hvis analysen viste et annet fokus enn det dentologiske. Det er da heller ikke tilfelle. Klageren henviser til ulike punkter i VVP som de mener GD har brutt, og GD henviser til plakaten i sine tilsvarende, når de for eksempel skriver at de mener de har holdt seg godt innenfor det etiske regelverket. Men også her er det naturlig nok innslag av teologisk etikk. Redaktøren skriver for eksempel i sitt tilsvarende at han beklager hvis oppslagene har vært til belastning. Her rettes altså fokuset på resultatet av handlingen (publiseringen). Klager bruker

---

også mye tid på å beskrive følgene oppslaget fikk; hvordan både den ene datteren og enken følte at dødsfallet ble brukt som markedsføring.

Selv om redaktøren gjennom sine tilsvaer viser at avisen har fokus på resultatene av en publisering, argumenterer han ikke for hvorfor avisen valgte å publisere det innklagde bildet. Han argumenterer kun for hvorfor han mener at bildet er et nøkternt nyhetsbilde, ikke hvorfor han mener det er avisens jobb å publisere slike bilder. Siden klagen gjelder et spesifikt bilde og tolkningen av det, er det kanskje ikke naturlig å diskutere og argumentere for hvorfor det er viktig å publisere ulykkesbilder? Men dette temaet kom naturligvis opp under intervjuene mine. Både redaktøren og de andre jeg intervjuet er opptatt av at hovedårsaken til at de omtaler og viser bilder fra ulykker, er at dette kan føre til endring som for eksempel tryggere veier. Det er m.a.o. tydelig at det er konsekvensene av publiseringen de er mest opptatt av. Utilitarismen står sterkt her. Og selv om alle uttrykker forståelse for at det kan være tøft for de pårørende, er de også opptatt av informasjonsbehovet til allmennheten. Som redaksjonssjefen uttrykte det: ”Vi har tross alt en informasjonsplikt også på en måte, for det er veldig mange lesere der ute som ikke er pårørende, for å snu litt på det”. I dette utsagnet ligger det implisitt at informasjonsbehovet til de mange i enkelte tilfeller veier tyngre enn hensynet til de pårørende. Eller for å bruke Jeremy Bentham's begrep, så veier allmennhetens behag her tyngre enn enkeltindividers smerte. Mitt inntrykk er at disse motsetningene utgjør hovedessensen for de etiske diskusjonene som gjøres i redaksjonen. Selv om de ikke bruker ordene eksplisitt, så er det gjerne informasjonsbehovet som diskuteres opp mot hensynet til pårørende. Hvor belastende vil dette bildet være? Hvor varsomme må vi være? Jeg har tidligere påpekt at de fleste etiske dilemmaer avgjøres av den enkeltes etiske skjønn – eller som en av journalistene frustrert uttrykte det, sjefens skjønn. For hvor stor smerte som kan påføres enkeltindivider før det nuller ut allmennhetens behag, avgjøres ikke av klart definerte, målbare størrelser, men av skjønn. Og hvis jeg tolker intervjuobjektene mine riktig, så gir de uttrykk for at dette skjønnet i stor grad vektlegger enkeltindividenes smerte. De sier selv at de kanskje er for forsiktige. Så selv om de i utgangspunktet er opptatt av hvor viktig det er også å vise de vanskelige og dramatiske sidene ved virkeligheten, slik at det kan føre til endring, så lar de hensynet til enkeltindividenes veie så tungt at dette blir styrende for de valgene de tar. I Bentham's formel lar de smerten bli vektlagt mer enn behaget.

Jeg har tidligere pekt på at VVP bygger på utilitarismen. Og selv om også VVP tidvis er vag på hvordan man skal vektlegge enkeltindividers beskyttelsesbehov opp mot allmennhetens

informasjonsbehov, kan man hevde at VVP også kan være en rettesnor i hvordan man skal vektlegge behag og smerte. VVP er i alle fall et forsøk på å utvikle et sett regler som kan rettlede og guide en, for å løse slike ”matematiske” etikkproblemer. Men denne rettledeledningen blir svært sjelden brukt i GD. Mine undersøkelser viser hvordan VVP nærmest er fraværende i de daglige diskusjonene. Men dokumentanalysen viser at VVP selvsagt brukes hvis avisen blir angrepet utenifra, og på direkte spørsmål kan redaksjonsmedlemmene gjengi hovedessensen. Men det er ikke det etiske regelverket som styrer de etiske valgene som tas. Det er ikke VVP og tolkningen av den som er utgangspunkt for de etiske diskusjonene. Det er likevel feil å anta at pliktetikken er fraværende. Men i stedet for å bruke et eksternt regelverk, er mitt inntrykk at Immanuels Kants teori om at etikken grunngis og tar utgangspunkt i mennesket selv, er noe som brukes mye. Redaksjonsmedlemmene snakker ikke om VVP, men de snakker om sin egen magefølelse, eller ryggmargsrefleks, når de skal forklare hva som styrer deres etiske valg. Man kan selvsagt hevde at denne magefølelsen, eller ryggmargsrefleksen, er utviklet som følge av at de har brukt VVP mye tidligere, men da ville de nok hatt et tettere og mer avklart forhold til regelverket. Hvis de hadde utviklet ryggmargsrefleksen på bakgrunn av VVP, ville de nok både sitert den mer og vært mer kjent med innholdet i den, enn det mine intervjuer viser. Intervjuobjektene mine sier heller at denne magefølelsen eller ryggmargsrefleksen er noe de har opparbeidet seg over tid. En innebygd rettesnor bygd på tidligere erfaringer. Jeg ønsker ikke å begi meg ut i noen dypere diskusjon om Kants syn på hvordan selve menneskets natur er skapt. Er dette naturgitt, eller en følge av både arv og miljø? Men uavhengig av hvordan magefølelsen eller ryggmargsrefleksen er blitt til, så tar redaksjonsmedlemmene utgangspunkt i seg selv, sin egen samvittighet, sin egen innebygde rettesnor når de står ovenfor etiske dilemmaer. Og de handler utifra den forutsetningen at handlingen kunne vært en universell lov. Og selv om redaktøren stoler på at denne ryggmargsrefleksen er godt utviklet hos de fleste, viser mine intervjuer og analyser at det er forskjeller i hva denne ryggmargsrefleksen sier i fra om, hva som får magefølelsen til å bli uggen. Og når det da er lite med tid og lite rom for å diskutere disse forskjellene, kan det fort bli at det blir sjefenes ryggmargrefleks som styrer, uten at den verken blir utfordret og nyansert av de andres synspunkter, eller at de andres ryggmargsrefleks blir påvirket og endret av sjefens. I stedet for at redaksjonen kan diskutere seg fram til et felles etisk ståsted, vil fraværet av slike diskusjoner opprettholde de etiske forskjellene som allerede finnes i redaksjonen.

---

9. Avsluttende betraktninger

Gjennom oppgaven har jeg vist at etiske refleksjoner rundt bildebruk ikke er en fremtredende del av den journalistiske hverdagen i GD. Bilder blir i hovedsak nevnt som et påheng til teksten, og mange av diskusjonene rundt bildebruken er av teknisk art. Observasjonsstudiet mitt viste at det er få uformelle diskusjoner i redaksjonen. Hovedarbeidsformen er at hver enkelt jobber selvstendig med en sak før de leverer den fra seg. Eventuelle diskusjoner dukker dermed først opp på desken. De diskusjonene jeg var vitne til på desken, ble avsluttet uten at deltakerne verken var enige eller at det ble tatt en avgjørelse der og da. Som nevnt var disse diskusjonene gjerne preget av både dentologisk og teologisk etikktankegang. Siden diskusjonene ikke varte spesielt lenge, og heller ikke ble avsluttet med oppnådd enighet, stilte jeg spørsmål om slike avbrutte diskusjoner kunne være hemmende for utviklingen av den enkelte medarbeiders etikkforståelse. Jeg pekte også på at dette kunne føre til en inkonsekvens i avisens sluttprodukter. I min observasjonsperiode ble for eksempel samme bilde publisert usladdet på forsiden og på nett, men sladdet inne i avisen. Dette ble senere beskrevet som en glipp, men episoden er et eksempel på ulikheter som følge av at etiske avgjørelser overlates til den enkelte medarbeiders skjønn.

Dette skjønnet varierer, men jeg har vist hvordan alle de fem jeg intervjuet er samstemte når de skal beskrive et godt pressebilde. De legger vekt på at det både skal formidle virkeligheten og dramatikken. Likevel innrømte de at hverdagen stort sett bestod av arrangerte bilder. Intervjuene viste at det var store forskjeller på hvor mye de ulike redaksjonsmedlemmene aksepterte av manipulering av virkeligheten, både før og etter eksponeringsøyeblikket. Da var de mer enige om hvor viktig det var å formidle dramatikken. Men selv om etikken ofte ikke ble diskutert eksplisitt, la den begrensninger for hvordan denne dramatikken kunne formidles. Redaksjonsmedlemmene påla seg selv begrensninger og unnlot derfor både å ta dramatiske bilder de ikke trodde ville komme på trykk, eller de tok dem, men leverte dem ikke videre til desken. Den enkelte medarbeider tok m.a.o. den etiske avgjørelsen uten å diskutere med noen andre.

At det er få diskusjoner og at mye overlates til skjønn, bekreftes langt på vei gjennom intervjuene jeg har gjennomført, selv om flere der understreker at også mer uformelle diskusjoner forekommer. Det kommer likevel tydelig fram at redaksjonsmedlemmene stoler mest på sin egen magefølelse, og at de ikke er så opptatt av verken andres magefølelse eller

av det etiske regelverket avisen har forpliktet seg til å følge. De beskriver gjerne denne magefølelsen eller ryggmargsrefleksjonen som noe de har opparbeidet seg over tid gjennom erfaring. Fotografen beskriver for eksempel hvordan han var mye mer ivrig, og kanskje mer nærgående, tidligere i karrieren, fordi han var så redd for ikke å få med seg alt. Nå er han mer tilbakeholden med hva han tar bilde av. Man kan gjerne si at denne magefølelsen eller ryggmargsrefleksjonen er et uttrykk for Kants teori om at mennesket i seg selv er en etisk rettesnor. Men redaksjonsmedlemmene forholder seg ikke direkte til Kant. De er mer pragmatiske enn Kants tankegang om at en skal handle slik at handlingen kunne være en universell lov. Det er store innslag av utilitarisme i redaksjonsmedlemmenes tankeverden. Alle jeg snakket med, er opptatt av konsekvensene av en publisering. Men selv om de er opptatt av hvordan eventuelle pårørende vil reagere, er de samtidig veldig tydelige på hvorfor det er viktig at de publiserer bilder fra for eksempel ulykker. De er både opptatt av at omtale kan føre til positive endringer og at de må ivareta hensynet til flere grupper enn kun de pårørende. Så når redaksjonsmedlemmene forsøker å sette seg inn i de pårørendes sted for å forutse deres reaksjoner på et bilde, følger de gjerne Rawls tanker om et slør av uvitenhet der de ser på mange ulike grupper av mennesker og deres motstridende behov (Brurås, 2014, s. 300).

Når redaksjonsmedlemmene forsøker å vurdere konsekvensene av en publisering, har jeg vist hvordan både Barthes, Sontags og Mitchells teorier om bildets påvirkningskraft gjør seg gjeldende. Redaksjonsmedlemmene forsøker for eksempel å forutse et bildes punctum, de forholder seg indirekte til Mitchells teorier rundt bildets magi, og de tar opp i seg Sontags tanker om at bare den som er direkte berørt, virkelig kan forstå et bilde. Siden disse diskusjonene ofte foregår inne i hodet til den enkelte medarbeider, uten at han eller hun artikulere dem og diskuterer dem med andre, er det selvsagt ikke disse nevnte teoriene som diskuteres eksplisitt. Men redaksjonsmedlemmene er inne på de samme tankene og spørsmålene som disse teoriene bygger på, og vi kan gjenkjenne argumentasjonen. Selv om medarbeiderne forsøker å forutse konsekvenser av bildebruk, viser jeg i kapittel 6 og 7 hvordan det kan være vanskelig, om enn umulig, å forutse. Jeg viser hvordan for eksempel båret på det innklagde bildet ikke fikk varsellampene til å ringe i redaksjonen. Men ting kan tyde på at de pårørende oppfattet båret som et punctum, slik Barthes beskriver det, samtidig som båret kanskje også utgjorde en forlengelse og en del av den avbildede personen, slik Mitchell skriver. Jeg trakk også inn Sontags teori om at vi (les: journalistene) har blitt immune for bildets grusomheter, og at dette gjør at pressen ikke like lett klarer å forutse

---

virksomheter av sin egen bildebruk. Denne vanskelige konsekvenstankegangen fører kanskje til at redaksjonsmedlemmene pålegger seg selv å være ekstra forsiktig fordi de jobber i en lokalavis. Jeg har diskutert at dette både kan skyldes holdninger og forventninger de blir møtt med av leserne, i kraft av å være en lokalavis, men at det også kan skyldes en selv pålagt forsiktighet, fordi det er lettere for dem å identifisere seg med de berørte når de bor i samme distrikt.

Det vil likevel være uriktig å hevde at avisen og dens medarbeidere lar seg styre av andres reaksjoner. Den innklagde Fryasaken er nettopp et eksempel på at selv om avisen ble innklaget til PFU, så utløste ikke det noen etiske diskusjoner innad i redaksjonen. Og selv om redaksjonsmedlemmene bevisst eller ubevisst blir påvirket av lesernes høye etiske krav til sin lokalavis, viser min oppgave at de er vel så opptatt av å ivareta avisens samfunnsoppdrag, spesielt det som omhandler informasjon. De understreker at virkeligheten kan være vond og vanskelig, og at det er deres jobb å formidle alle deler av virkeligheten, også denne. De kommer derfor med motargumenter når noen utenifra stiller spørsmålsteget ved deres etiske valg. I Fryasaken er dette tydelig. I kapittel 6 viste jeg hvordan redaktøren både viste forståelse i sine tilsvarende, men samtidig understreket at avisen handlet innenfor det etiske regelverket, VVP. I denne saken brukes VVP bevisst. Det er tydelig at redaktøren selv har et nært kjennskap til VVP, men dette står i kontrast til resten av redaksjonen. De har et nærmest fraværende forhold til det etiske regelverket som GD er forpliktet til å følge. Men selv om redaksjonsmedlemmene ikke følger VVP i det daglige, så er det ikke ofte GD blir klagt inn til PFU, og det er en gjengs oppfatning på huset at de holder seg godt innenfor det etiske regelverket. Dette kan tyde på at den enkeltes magesfølelse er strengere enn det regelverket legger føringer for. Kanskje er dette et resultat av at de jobber i en lokalavis og at de derfor føler et ekstra ansvar for å være forsiktige? Kanskje de føler de må følge det Blix & Bech-Karsen beskriver som at ”Tonen kan være relativt dempet og lavmælt, og skildringene varsomme” (1990, s. 281).

Under dokumentanalysen påpekte jeg at både klageren og redaktøren viste til egne krav til lokalaviser. Mine intervjuer viser også at medarbeiderne opplever en forventning fra leserne om at de skal være forsiktige, og de innrømmer at dette både irriterer dem, gjør dem glade og fører til at de blir mer varsomme. Denne varsomheten kommer kanskje tydeligst fram når det gjelder nettpublisering. Jeg har vist hvordan overgangen til å bruke nettet som publiseringskanal, har ført til at medarbeiderne har blitt mer forsiktig med hvilke bilder de

tar og hvilke de publiserer. Her trekker de fram både den raske publiseringen, at bildene alltid er søkbare og delingskulturen som argumenter for økt forsiktighet.

Jeg har ingen grunn til å tro at dette kravet om forsiktighet er noe annerledes for GD enn for andre lokal- og regionsaviser. Hvordan det oppleves, og hvordan det eventuelt påvirker avisens redaksjonelle linje og etiske valg, kan selvsagt variere. Dette kan blant annet påvirkes av sammensettingen av de redaksjonelle medarbeiderne og hvordan det legges til rette for etiske diskusjoner innad i redaksjonen. Det vil for eksempel være aviser som har større fokus på det visuelle enn det GD har, og som har flere fotografer i staben. Men det trenger ikke nødvendigvis være noen sammenheng mellom stort fokus på det visuelle og stort fokus på bildeetikk. Likevel er det nærliggende å tro at hvis det er flere fotografer i en avis, så vil det også være flere diskusjoner rundt bildebruk, og dermed også være større sjanse for at det er flere bildeetiske diskusjoner. Mine intervjuobjekter forteller for eksempel om flere diskusjoner fra den tiden da det var flere fotografer ansatt i GD. Men uavhengig av antall fotografer og diskusjoner, er det grunn til å anta at for eksempel den enkeltes ryggmargsrefleks også står sentralt i andre lokalaviser. For lokaljournalister er stort sett alene på jobb, og dermed er de alene om å ta de etiske avgjørelsene der og da. Først når de kommer tilbake på kontoret, kan de eventuelt dobbeltsjekke sin egen magesfølelse opp mot andres. Likevel hadde det vært nyttig å undersøke flere lokalaviser for å se hvor personavhengig den etiske kulturen innad i en redaksjon er. Jeg har for eksempel pekt på at det innad i GD er ulike oppfatninger av hvor harmonisk den etiske forståelsen er. Redaktøren er en av de som opplever redaksjonen som etisk ensartet. Han virker trygg på at avisens medarbeidere tar gode etiske avgjørelser, og ser dermed kanskje ikke behovet for å legge til rette for etiske diskusjoner? I redaksjoner der det kanskje er større disharmoni i etiske saker, eller der disharmonien blir vektlagt mer, vil det kanskje både være behov for, og legges til rette for, flere og større etiske diskusjoner? Dermed hadde det vært nyttig å gjenta studien med en annen avis som kasus. Et annet nyttig perspektiv kan være å se på hvordan bildeetikk praktiseres i riksavisene. Der er det både større fotomiljøer, større tilfang av vanskelige saker og en større avstand til menneskene avisen skriver om. Det ville vært interessant og sett på om dette hadde ført til andre og eventuelt flere etiske diskusjoner, og om journalistikken og bildebruken eventuelt var mindre forsiktig der enn i lokalpressen.

Litteraturliste

Alvesson, M. & Sköldbberg, K. (2011). *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.

Barthes, R. (2001). *Det lyse rommet. Tanker om fotografiet*. Oslo: Pax Forlag A/S.

Barthes, R. (1977). *Image Music Text*. London: Fontana Press.

Bendixen, A. (2015, 4. september). Sterke bilder får ordførere til å snu. *Nrk.no*. Lokalisert på <http://www.nrk.no/finnmark/sterke-bilder-far-ordforere-til-a-snu-1.12535555>

Blix, A. & Bech-Karlsen, J. (1990). *Hva har vi der å gjøre? Metoder og etikk i katastrofe- og ulykkesjournalistikk*. Larvik: Institutt for Journalistikk.

Brurås, S. (2014). *Etikk for journalister* (5. utgave). Bergen: Fagbokforlaget.

Bugge, S. (2015, 4. september) Fotografen som tok bildet forteller om ”skriket” fra den døde barnekroppen. *Vg.no*. Lokalisert på <http://www.vg.no/nyheter/utenriks/flyktningkrisen-i-europa/fotografen-som-tok-bildet-forteller-om-skriket-fra-den-doede-barnekroppen/a/23518613/>

D’Orazio, F., Faulkner, S., Prøitz, L. & Vis, F. (2015). The Iconic Image on Social Media. *Picturing the Social*. Lokalisert på <http://visualsocialmedialab.org/projects/the-iconic-image-on-social-media>

Heiene, G. (2005). *Prinsipiell etikk*. Bergen: Fagbokforlaget.

Isaksen, L. (2012). *Terror på trykk* (Masteroppgave, Stockholms universitet) Lokalisert på <http://www.diva-portal.se/smash/get/diva2:532400/FULLTEXT01.pdf>

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. utgave). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Mediebedriftene.no. (2016). *Lesertall: Mediehus 1/16 (helårstall for 2015)*. Lokalisert på <http://mediebedriftene.no/Tall--Fakta1/Lesertall/>

Mithcell, W.J.T. (2005). *What Do Pictures Want?: The Lives and Loves of Images*. Chicago: The University of Chicago Press.

Presse.no. PFU-sak 307/14. Lokalisert på presse.no/pfu-sak/30714/

Presse.no. Søk i PFU-basen. Lokalisert på <http://presse.no/pfu/pfu-basen/>

Presse.no. Vær Varsom-plakaten. Lokalisert på <http://presse.no/pfu/etiske-regler/vaer-varsom-plakaten/>

Ramberg, K. & Hosar, K (1994) *I Døgnets Tjeneste I, II og III*. Utdrag lokalisert på <http://www.gd.no/kundesenter/kontakt-oss/om-avisen/gdhistorien/>

Saussure F.de. (1988). The object of study. I Lodge, D. (red): *Modern Criticism and Theory*, London: Longman.

Saussure F.de. (1988). Nature of the Linguistic Sign. I Lodge, D. (red): *Modern Criticism and Theory*, London: Longman.

Schwebs, T. & Østbye, H. (2007) *Media i samfunnet* (5. utgave). Oslo: Det Norske Samlaget.

Siversten, E. (1995). *Norsk pressefotos: En kort historikk*. Fredrikstad: Institutt for Journalistikk.

Sontag, S. (2002, 9. desember) Looking at war: Photography's view of devastation and death. *The New Yorker*. Lokalisert på <http://www.newyorker.com/magazine/2002/12/09/looking-at-war>

Sontag, S. (2003). *Regarding the Pain of Others*. New York: Picador.

Sontag, S. (2004). *Om fotografi*. Oslo: Pax Forlag A/S.

Stake, R.E. (1995). *The Art Of Case Study Research*. Los Angeles: Sage Publications.

Syvertsen, T. (1998). *Dokumentanalyse i medievitenskapen: Tilgang, kildekritikk, problemstillinger*. Lokalisert på <http://www.academia.edu>

Sørum, K. Y. (2006). *Presseetikk på plakaten: En kritisk diskursanalyse av Vær Varsom-plakaten (1936–2001)* (Masteroppgave, Universitetet i Oslo) Lokalisert på <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/27607/Presseetikkkpxxxplakaten-xferdig.pdf?sequence=1>

Weisser, A. (2005). *Bare et bilde? Fotojournalistikk for skrivende journalister*. Kristiansand: IJ-forlaget.

Yin, R.K. (2014). *Case Study Research: Design and Methods* (5. utgave). Los Angeles: SAGE Publications.

Østbye, H., Helland, K., Knapskog, K. & Larsen, L.O. (2007). *Metodebok for medievitenskap* (3. utgave). Bergen: Fagbokforlaget.

Artikler fra GD og gd.no:

Almehagen, E. (2015, 3.november) – Mange kjeder seg her. *GD*, s. 1,4 og 5.

Alsén, K.W.L (2015, 7. november) Hjelperne på stranda. *GD*, s. 1, 20, 21, 22 og 23

Veskje, K. & Staveli, M. (2014, 22. september) Mann i 40-årene omkom. *GD.no*. Lokalisert på <http://www.gd.no/nyheter/mann-i-40-arene-omkom/s/1-934610-7597884>

Veskje, K., Staveli, M. & Utgaard, K. (2014, 23. september) Omkom i fjøset. *GD*, s. 1

Egenannonse (2014, 9. oktober) Månedens beste tips. *GD*, s. 7

Alle papirutgavene av GD fra observasjonsuka, mandag 2. november – lørdag 7. november 2015.

Vedlegg 1: Intervjuguide

Pressebilder og etikk i hverdagen

Hva er et godt pressebilde?

Hvordan er ditt forhold til bilder og etikk?

Er dette et aktuelt tema for jobben din?

Hvor ofte må du ta etiske vurderinger i jobben din?

Hvordan tar du disse etiske vurderingene?

Synes du bildeetikk er vanskelig?

Hvilke type bilder synes du er etisk uakseptable?

Hvilke type bilder synes du det er vanskeligst å jobbe med?

Hvilke type bilder har du inntrykk av at folk reagerer på?

Hvilke spørsmål stiller du deg selv før du publiserer et bilde?

Hva må til for at varsellampene skal begynne å ringe?

Hvordan vil du beskrive dilemmaet mellom privatlivets fred og pressens samfunnsoppdrag når det gjelder bildebruk?

Hvor går grensen for hvor mye enkeltpersoner må tåle for å dekke vårt informasjonsbehov?

Hvor synes du grensen går for hva som kan gjøres med bilder i ettertid?

Når regnes et bilde som manipulert?

Har GD klare retningslinjer på dette?

Hvilke type bilder blir oftest gjenstand for diskusjon?

Diskuterer dere andre bilder enn ulykkesbilder?

Arkivbilder?

Identifikasjonsproblematikk og bilder?

Hvordan diskuteres etikk på jobben?

Hvordan diskuteres bildeetikk på jobben?

Er dette et vanlig tema blant journalister/fotografer?

Er dette et vanlig tema på morgenmøter etc?

Har du noen du kan snakke med om etiske dilemmaer?

Hvor i prosessen tas de fleste etiske avgjørelsene?

Er dere noen ganger uenig i redaksjonen om hva dere skal gjøre?

Hva tror du grunnen kan være til at dere tenker forskjellig?

Er dette et problem eller en berikelse?

Hva skjer da?

Hvem har siste ordet?

Er det lett å gjøre etiske feil?

Konkrete eksempler / ulykker

Kan du gi eksempler på episoder der du har måttet ta etiske vurderinger i jobben din? Hva gjorde du da?

Kan du gi eksempler på episoder der du syntes dette var spesielt vanskelig?

Er det visse saksområder som er vanskeligere enn andre rent bildeetisk?

Har du eksempler på episoder der du skulle ønske at du hadde handlet annerledes?

Har du opplevd ubehag som følge av et bilde du har tatt?

Innklagd sak/ytre uenighet

Da dere var innklagd til PFU, var det en ”snakkis” på huset?

Var dere trygge på egne valg?

Ser du i ettertid at dere kunne gjort noe annerledes?
Forstår du at folk reagerte på det bildet?
Er det andre bilder du synes er mer i grenseland?
Er det strengere krav til dere som lokalavis enn til rikspresen?

Forhold til VVP/etisk teori

Hvilket forhold har du til VVP?
Er du enig i alt som står der?
Er det noe du synes er for strengt?
Er det noe du synes er for ullent/uklart?
Er det noe du ville hatt vekk?
Er det andre ting du synes de burde ha tatt med?
Hvilke deler av VVP synes du det syndes mest mot?
Hvordan er din oppfatning av hva folk reagerer/blir støtt av?
Er PFU og VVP i takt med folk flest?
Er PFU og VVP i takt med pressen?
Har du blitt klagd inn til PFU?
Var du enig/uenig i kritikken?
Hvor går grensen for deg?
Har du andre eksempler på saker der du mener dere har tråkket over grensen?

Nett vs. papir

Hvordan vil du beskrive kraften i et bilde?
Får bilde en annen kraft i det det settes på trykk?
Er det noen forskjell på nett og papir synes du?
Er bildeetikken lik for nett og papir?
Er det noen forskjell i hvordan vurderingsprosessen er for nett og papir?
Hvordan har nettbruken påvirket avisas bildebruk?
Har du inntrykk av at folk reagerer annerledes på bilder på nett og papir?
Har dere forskjellige vurderinger før dere publiserer på nett og papir?
Blir valgene dere gjør påvirket av deling via sosiale medier?
Blir valgene dere gjør påvirket av kommentarfeltet?
Hvordan redigeres ”Se lesernes egne bilder”?

Ulike bildeteorier (Sontag/Mitchell/Barthes)

Tror du at et bilde kan endre folks holdninger?
Er du som pressefotograf eller jeg som leser i stand til å forstå smerten i for eksempel et bilde av en knust bil?
Tenker du noen gang på hvordan du hadde reagert på et bilde hvis det var du som var pårørende?
Kan et bilde fange en person? (Hele personligheten)
Synes du tekst og bilde behandles likt presseetisk?
Er det andre hensyn en må ta med bilder enn med tekst?
Har du noen gang vurdert å legge fra deg kameraet og hjelpe til?

Lokal vs. nasjonal presse

Stilles det andre krav til dere enn til riksavisene?

Vedlegg 2: Godkjennelsesbrev fra NSD

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Mona Pedersen
Institutt for humanistiske fag Høgskolen i Hedmark
Postboks 4010 Bedriftssenteret
2306 HAMAR

Vår dato: 12.10.2015

Vår ref: 44663 / 3 / MSS

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 14.09.2015. Meldingen gjelder prosjektet:

44663	<i>De vanskelig bildene. Om bildeetiske diskusjoner i norsk lokalpresse</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Høgskolen i Hedmark, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Mona Pedersen</i>
Student	<i>Frøydis Haug</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 30.11.2016, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Katrine Utaaker Segadal

Marie Strand Schildmann

Kontaktperson: Marie Strand Schildmann tlf: 55 58 31 52

Vedlegg: Prosjektvurdering

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Avdelingskontorer / District Offices

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrre.svarva@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, SVE, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@svt.uit.no

Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 44663

Utvalget informeres skriftlig om prosjektet og samtykker til deltakelse. Informasjonsskrivet er godt utformet.

Datamaterialet innhentes gjennom observasjon og personlig intervju. Det skal ikke registreres personidentifiserende opplysninger i forbindelse med observasjon av desken i den aktuelle avisen, og den delen av studien er derfor ikke omfattet av meldeplikten.

Personvernombudet legger til grunn at forsker etterfølger Høgskolen i Hedmark sine interne rutiner for datasikkerhet. Dersom personopplysninger skal lagres på privat pc/mobile enheter, bør opplysningene krypteres tilstrekkelig.

Det oppgis at personopplysninger skal publiseres. Personvernombudet legger til grunn jf. meldeskjema og informasjonsskriv at det foreligger eksplisitt samtykke fra den enkelte til dette, samt at deltakerne gis anledning til å lese igjennom egne opplysninger og godkjenne disse før publisering.

Forventet prosjektslutt er 30.11.2016. Ifølge prosjektmeldingen skal innsamlede opplysninger da anonymiseres. Anonymisering innebærer å bearbeide datamaterialet slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Det gjøres ved å:

- slette direkte personopplysninger (som navn/koblingsnøkkel)
- slette/omskrive indirekte personopplysninger (identifiserende sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. bosted/arbeidssted, alder og kjønn)
- slette digitale lyd-/bilde- og videoopptak

Vedlegg 3: Infoskriv om studien

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet:

De vanskelige bildene om bildeetiske diskusjoner i norsk lokalpresse

Bakgrunn og formål

Jeg studerer ved Høgskolen i Hedmark og skal skrive en masteroppgave om presseetiske diskusjoner rundt bildebruk. I den forbindelse ønsker jeg å undersøke hvordan GD forholder seg til presseetiske diskusjoner rundt bildebruk. Grunnen til at GD er valgt er først og fremst fordi GD er en regionsavis der det er kort avstand mellom de som jobber i avisen og de avisen skriver om/avbilder. Dette gjør at de bildeetiske diskusjonene både blir viktigere og vanskeligere enn for aviser som omtaler nasjonale og/eller internasjonale saker.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Jeg ønsker å observere desken under dens arbeid i en uke. Jeg vil da notere det jeg observerer, men ingen informasjon kan spores tilbake til den enkelte.

I tillegg ønsker jeg å intervjuere redaktør, en fotograf og eventuelt en journalist og/eller deskmedarbeider. Intervjuene vil dreie seg om deres syn på presseetikk for foto. Jeg vil ta opp disse intervjuene på bånd, men opptakene vil senere slettes. Intervjuobjektene vil få lese gjennom og godkjenne de sitatene jeg bruker.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Utenforstående vil ikke kunne identifisere deltakerne fra observasjonen. Intervjuobjektene vil naturlig nok kunne identifiseres på bakgrunn av sin rolle i avisen. For flere av intervjuene kan det derfor være naturlig å bruke navn hvis intervjuobjektene godkjenner dette.

Prosjektet skal etter planen avsluttes våren 2015. Lydopptak vil da bli slettet.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli anonymisert.

Dersom du har spørsmål til studien, ta kontakt med Frøydis Haug, 98480278, eller min veileder Mona Pedersen, 98603472.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

-----
(Signert av prosjektdeltaker, dato)

